

[illegible] BRETHOLZ.

[illegible]

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV

JEHO DĚJINY A JEHO SBÍRKY

— VYDAL ZEMSKÝ VÝBOR —
MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO.

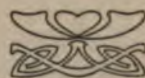
Moravia (Margravate). Zemský archiv.

DR. BERTOLD BRETHOLZ,
ZEMSKÝ ARCHIVÁŘ.

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV.

JEHO DĚJINY A JEHO SBÍRKY.

VYDAL ZEMSKÝ VÝBOR
MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO.

V BRNĚ, 1908.
NÁKLADEM ZEMSKÉHO VÝBORU MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.

WK

[illegible] v II. patře.

Tabulka I.: Úřední budova moravského zemského výboru se zemským archivem v II. patře.

DOPROVOD.

Právě půl století uplynulo od doby, kdy Petr rytíř Chlumecký v tištěné zprávě „Bericht über das mährische ständische Landesarchiv, dem hochlöblichen mähr. ständ. Landesausschuss erstattet von P. R. v. Chlumecky, Archivs-Director und Dr. J. Chytil, Archivar für das Jahr 1857 — Brünn 1858“ veřejnost seznamoval s obsahem a rozsahem, se založením a úkolem zemského archivu, který tehdy již pět let byl pod jeho správou. Vnitřní příčinou k této zprávě byla velká změna, které archiv pod ním doznal a ještě doznati měl; podnětem vnějším bylo, že krátce před tím zemský archiv po prvé nabyl domova vlastního, skromného sice, než přece přiměřeného poměrům tehdejším.

V následujících padesáti letech události se změny mnohé a podstatné: noví přednostové úřadu, stěhování, rozšíření, rozmnožení sbírek. Nejdůležitějším článkem v jeho vývoji je zajisté rok 1907. Z místností nevhodných a již od let nepostačujících zemský archiv přišel konečně do místností účelných; jeho sbírky rozmnožily se v tomto roce samém tou měrou, že lze říci, že jsou pětkrát větší než dříve. Po několikaleté práci jsou sbírky dnes alespoň ve stavu takovém, že zemský archiv není již nepřístupným skladištěm skrytých pokladů, nýbrž představuje zajímavý ústav vědecký, jenž stojí za podívání. A soubor těchto změn nezůstane asi bez významu a účinku na další jeho organisaci a činnost vědeckou.

Jako druhdy Petru Chlumeckému, zdá se nyní také mně, že nadešel čas, abych kladl počet o vnitřním a vnějším vývoji zemského archivu v době poslední, abych podával zprávu o nynějším stavu tohoto institutu, o novém zemském archivu. Za tou příčinou bude na místě nejen se rozhlédnouti, ale také se ohlédnouti. Stojí snad za pokus rozvinouti celkový obraz dějin zemského archivu nejen proto, aby se podaly a v paměti zachovaly některé snad zajímavé příspěvky k dějinám moravských učenců, nejen proto, aby se načrtnula kapitola moravské zemské správy v 19. stol., nýbrž především z toho důvodu, aby pokud možná minulost byla učitelkou budoucnosti.

V BRNĚ, v lednu 1908.

DR. B. BRETHOLZ.

PŘEHLED OBSAHU.

SEZNAM TABULEK.

»osudu neunikl asi velký počet jiných listin, které s nimi byly hozeny »do starých beden. Podrobností o tom uváděti nechci, protože se řídím »křesťanskou zásadou: de mortuis non nisi bene. Mohu podotknouti jenom »to, že se jimi mělo podpalovati dřevo v kamnech stavovských kanceláří, »kdež jsem je — neočekávaně a nenadále — jak ležely, prozatím po hro»madách sebral, do bedny uložil a uzamknul, abych je dal prohlednouti, »konsignovati a o to se postaral, aby byly uschovány v stavovské registra»tuře. Tehdy nebylo však mezi stavovským personálem a vůbec v Brně »ani jediného člověka, který by byl k této práci způsobilý, a tak se stalo, »že se tato bedna již před 15 lety (1826) stěhovala se mnou sem do »Vídně . . . .«

Z připojeného seznamu vysvítá, že přes polovici listin pocházelo ze století 14. (počínajíc rokem 1343) a z počátku století 15. a že to byly z větší části panské privileje Karla IV., Jošta, Zikmunda, listiny rakouských vévodů, uherského krále Ludvíka a jiných knížat. Jak důležité byly tyto listiny, zachráněné od smrti ohněm, je patrno z toho, že, jak hrabě Mitrovský sám uvádí, mezi těmi listinami se také nachází listina císaře Bedřicha (III.), vystavená v Klosterneuburku dne 7. prosince 1442, která je pro Moravu zvlášť památná tím, že císař v odměnu za pomoc, jíž věrní Moravané jemu poskytli proti spůrným měšťanům vídeňským a některým rakouským šlechticům, kteří ho na jeho hradě věznili, pozměnil posavadní znak zemský a nařídil, aby se orel, jenž do té doby měl šachy bílé, zobrazoval jako v majestátě se šachy zlatými.

Více tedy než domnělé rozvláčení historického materiálu vysokými funkcionáři je dokázaný vandalismus vinen tím, že náš zemský archiv jeví mezery a nedostatky. Neboť pakliže se za dob Mitrovského topilo již pergamenovými listinami, byl asi aktový materiál, jenž v neváznost upadal pořád víc, již dříve postižen týmž osudem. Skoro důležitější než zachránění půldruhého sta cenných originálů byla okolnost, že Mitrovský tomuto řádění učinil přítrž.

Hrabě Mitrovský má však o zemský archiv zásluhy ještě větší. Nepřeháníme, označujeme-li ho za intellektuálního původce tohoto ústavu. Po celá

desítiletí obětavě podporoval archivní výzkum Moravy, aby se mohl vydati Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, první čtyři svazky vydal nákladem vlastním a konečně způsobil, že Antonín Boček, jehož pro tyto práce získal, se prakticky vzdělával na archiváře. A to vše bylo nejen podmínkou, nýbrž spíše námětem k založení moravského zemského archivu jako ústavu pro sbírání, uschování a vědecké zpracování archivního a historického materiálu k dějinám Moravy. Vzhledem k významu, jehož nabyly podněty jednotlivce tím, že v obcích, klášteřích, na farách a zámcích, u soukromníků a úřadů se vzbuzoval čilý zájem o listinné, rukopisné a jiné starožitné poklady na Moravě, nemohla také nečinná zůstati správa zemská. A od toho okamžiku nastaly pro ni, pokud se týká archivu, docela jiné povinnosti než měla posavad a od staletí.

Lze asi říci, že smutný stav zemského archivu netrval ještě příliš dlouho, když si ho povšiml hrabě Mitrovský. Zemský archiv 15. až 18. století těšil se naopak neobyčejné péči se strany stavů. K zemskému archivu oné doby patřily především moravské zemské desky, »klenot země«; jaká pozornost se mu věnovala od nejstarších dob, je s dostatek známo z dějin tohoto ústavu.[1]) Stejné péči těšily se také zemské svobody a privileje. Chovaly se v truhlicích pod zámkem a klíče k nim svěřovaly se jednomu členu stavu panského a jednomu stavu rytířského. Truhlice samy opatrovala původně rada města Olomouce. Na olomoucké radnici, tam, kde město uschovávalo vlastní své archivalie, ležely alespoň od 16. století archivní poklady země.[2]) Usnesením snèmovním z roku 1529 bylo také postaráno o jejich bezpečnost v dobách válečných.

»O opatření desk, svobod a jiných všech register a potřeb tohoto margkrabství«, — tak zní usnesení — »jestliže by se toho ta potřeba poznala, aby do království českého na Karlštain dovezeny byly k věrné ruce, a pan komorník a pan sudí aby s nimi jeli a je tam dovezli; a pan hejtman nynější

[1]) Srv. „Geschichte der Landtafel im Markgrafthume Mähren“ od Karla J. Demutha, v Brně 1857, str. XVII. a následující.

[2]) O uschování listin na olomoucké radnici najdeme četné zprávy v práci Kuxově „Das Rathaus zu Olmütz“ (Olmütz 1904), Urkundliche Belege čís. 40, 48, 62, 65, 72, 76. 78 atd.

nebo budúcí, byla-li by toho taková potřeba, aby se s nimi vypravil. Všakž aby se na truhlách cedule sepsaly, že se to pp. úředníkóm Karlštainským na ten spůsob schovávati dává k věrné ruce, kdyby toho koli stavové margkrabství moravského požádali, aby jim vydány byly, a tíž stavové aby dcky a jiné svobody zase pánóm městóm na táž místa položili.«[1])

Archivní sklep v Olomouci byl r. 1607 opatřen železnými dveřmi a okny. V usneseních sněmovních vyskytuje se často zmínka, že opatrovníkům archivu nebo zvláštním komisím bylo uloženo, aby privileje inventarisovali a pořádali, aby se postarali o to, aby spisy zapůjčené byly vráceny a uloženy na svá místa a vysvítá z nich také, že se pořizovaly opisy moravských privilejí z archivů jiných.

Důležitá změna v poměrech zemského archivu udála se v roce 1658. Morava byla spravována dílem z Olomouce dílem z Brna a tomu přiměřeně chovaly se v Brně (patrně na radnici) ode dávna jednotlivé části zemského archivu, jako kvaterny brněnských desk, památky brněnských sněmů, zemského práva a jiných schůzí, kdežto v Olomouci nacházely se kromě dokumentů, náležejících k deskám olomouckým a k tamnímu zemskému právu, také privileje stavovské a spisy více všeobecné, takže se asi archiv olomoucký považoval za hlavní archiv moravských stavů.

V roce 1658 byly však dle zprávy na sněm privileje z Olomouce přivezeny do Brna a uloženy do onoho archivního sklepa, kdež se dříve chovaly zemské desky.[2]) Měly tam býti pořádány a inventarisovány. Stav

[1]) Srv. podrobné zprávy u F. Kameníčka „Zemské sněmy a sjezdy moravské“, sv. I., str. 204—208, 179 a následující. Není bez zajímavosti, že také za příčinou válečného nebezpečí v r. 1866 byly státoprávní listiny zem. archivu, jeho bývalá sbírka mincí a nejcennější archivalie Františkova musea pro větší jistotu převezeny z Brna do Štyrského Hradce.

[2]) Památky sněmovní 1642—1671, sněm ze dne 20. května 1658: „O klíče ku privilegiím. Privilegia z Olomauce sem do Brna přivezené, aby se do sklepu, kde předešle dcky zemské zůstávaly, složily a majíc přehlídnuté bejti, stav panský a rytířský vyvolili vysoce urozeného pana Gabriele hraběte Sserenního, dědičného pána na Novém Světlově, Miloticích, Kunwaldě a Zlíně, J. M. C. raddu a hejtmana zemského v marggrabství Moravském, aby na ně pozor míti a pokudž staré klíče stracené sau, jiné udělati dáti ráčil. K čemuž se stav prelátský a městský ozvali, budouce oni také stavové, z jaké příčiny od consultatí k opatření

panský a rytířský, jemuž ode dávna náleželo privileje opatrovati, uložil zemskému hejtmanu Gabrielovi Serenymu, aby k truhlicím dal zhotoviti klíče nové, jestliže se staré ztratily. Na zvláštní rekriminaci stavu duchovního a městského bylo ještě usneseno, aby při otevírání truhlic a zaznamenání privilejí přítomni byli všichni čtyři stavové, péče o archiv aby jak ode dávna zůstala vyhrazena stavu panskému a rytířskému.

Ježto olomoucké desky zemské a zemské právo byly do Brna přivezeny již v roce 1642, znamenal rok 1658 sloučení nejdůležitějších částí moravského zemského archivu v Brně, byť i ještě ne na jednom místě a v prostoru nazvaném »archiv«. Zemské desky byly uloženy v zemském domě, privileje a jiné spisy, jež se do Brna dostaly v roce 1658, uschovaly se v archivním sklepě na radnici, patrně ve věži, která do roku 1895 sloužila za archiv městské rady. Tam se alespoň nacházely, a ne v zemském domě, kdež se hledaly, když v roce 1685 bylo po nich pátráno, ježto měly býti předloženy k potvrzení císařem Leopoldem I.

Zástupci všech čtyř stavů, totiž Maximilian Pfendler z Lozenberka, opat zábrdovský, ze stavu duchovního, Zikmund Leopold Sak z Bohuňovic ze stavu panského, Rudolf Maximilian Říkovský z Dobrčic, nejvyšší písař zemský, ze stavu rytířského a Tobiáš Weinreich z Brna ze stavu měšťanského byli na brněnském sněmu z r. 1685 pověřeni, zemské privileje pořádati a zrevidovati.

Stavovský sekretář dopídil se jich na brněnské radnici, purkmistr a rada přípisem ze dne 27. srpna 1686 svolili k jejich vydání, a ještě téhož dne byly doneseny do zemského domu. Nacházely se ve dvou větších podlouhlých a ve dvou menších vozových truhlách[1]) a v koši potaženém koží; byly to různé majestáty, listiny a akta dílem na pergameně, dílem na papíře.

---

zemských privilegií by vyvrženi býti měli. Resolvirováno: Při odevření a přepisování privilegií mohou všichni stavové přítomni býti; jich opatření náleží jak za starodávna stavu panskému a rytířskému.

[1]) V rukopise stojí „Khalles Thühel“ (sic); to asi znamená truhly, jakých se užívalo při koleskách.

Komise hned příštího dne jala se revidovati truhly v příbytku pana direktora a protože v nich dosti mnoho majestátů, reversů a jiných listin leželo bez ladu a skladu, pokračovala v revisi po 13 dní nepřetržitě a zabývala se prohlížením dopoledne i odpoledne, pracujíc usilovně také kromě sesí doma.[1])

Komise pořádala a třídila tehdy majestáty a jiné důležité listiny po dekádách, avšak k četným jiným dokumentům a spisům nemohla pro tentokrát bez vědomí stavu panského pořiditi řádného inventáře, jelikož jí čas k tomu nestačil. Komise navrhovala, aby se registrovaly četné archivalie, jež pro jejich starožitnost a důležitost zpráv v nich obsažených měly býti uschovány; zdali k tomu budoucně vůbec došlo, to dnes ještě říci nemohu.[2])

Truhly a koš neputovaly asi zpět na radnici, nalezly snad nový svůj útulek někde v zemském domě. Tím zase vznikly užší vztahy mezi vlastním zemským archivem a zemskými deskami, takže sluší míti za to, že zemské desky byly zejména ve století 18. vlastním zemským archivem. V úřadě zemských desk byly uloženy všechny spisy, jež tvořily zemský archiv, byly pod dozorem úředníků zemských desk, jako staré kvaterny a ostatní archivalie, jež se vztahují na tento ústav.

Následkem změn zemských desk, jež začaly za císaře Josefa II. a dokončeny byly patentem ze dne 22. dubna 1794, byl zemský archiv od zemských desk odloučen; zemské desky odevzdány zemskému právu, zemský archiv zemskému výboru. Od té doby zemský archiv byl částí stavovské registratury a pod dozorem stavovského registratora.

Dle spisu z r. 1833 obsahoval tehdy archiv, jejž spravovali páni stavové:

a) Nejmilostivěji udělené privileje stavovské, smlouvy a recessy, lantfrýdy usedlé šlechty i s příslušnými reversy.

[1]) „. . . Revidirung einer und der anderen Truhen in des Herrn Directoris Behausung . . ., welche man wegen zimblicher Menge der durcheinander vermischten Majestätbrief, Reversen und anderen Urkunden und Schriften 13 Tag hernach intercalariter fortgesetzt und sowol vor als nachmittag in deren Durchsehung laborirt und viel Mühe auch außer der Sessionen zu Haus diesfalls zubringen müssen."

[2]) Viz Památky sněmovní 1672—1700, fol. 220 a fasc. Zemské desky v registratuře zemského výboru. (L. 10.)

b) Reversy na žádané a stavy povolené daně a jiné zemské dávky, které se udělovaly rok co rok.

c) Tak zvané Památky, do nichž se až do roku 1786 pod titulem »Památka« zapisovaly Nejvyšší postuláty, stavovská prohlášení a snesení a vůbec všechna důležitější usnesení sněmovní.

d) Tak zvané královské kvaterny majestátů i se všemi rejstříky šlechtickými a inkolátními, jež byly alfabeticky a chronologicky sepsány ze šlechtických aktův úřadu zeměpanského, apeláčního soudu a obojího práva zemského. Kvaterny a akty tvoří spolu vlastně stavovskou matriku šlechtickou; do kvaternů vkládaly se doslova diplomy šlechtické a inkolátní, jakož i reversy k zemi.

e) Kvaterny testamentů, do nichž se dle § 40. patentu o zemských deskách ze dne 22. dubna 1794 vkládaly jenom kšafty pánů stavů nemajících statků.

f) Různé zemské katastry.

Všechny tuto uvedené části zemského archivu — jak praví se dále — spravovali od počátku vždy stavové, a sice části uvedené pod a) a b) měl na péči stavovský registrator, části uvedené pod c), d) a e) zemské právo, jež bylo spojeno se stavy, respektive zemské desky, které byly sloučeny se zemským právem; co se uvádí pod f), sloužilo za základ pro zdanění a bylo pod správou stavovské účtárny, která sdělávala berní rozvrhy. Když však v roce 1783 bylo zemské právo se zemskými deskami od stavů odloučeno, byly také odloučeny listináře, uvedené pod c), d) a e) . . . Nejvyšším rozhodnutím ze dne 29. dubna 1791, § 16., 4. oddělení, jež bylo učiněno na přání stavů, octli se páni stavové opět v zákonném držení zmíněných tří druhů listinářů.[1])

Materiál zemského archivu choval se ve stavovské registratuře a slyšeli jsme již, že způsobem nedostatečným. I zemský výbor si povšimnul, »že v zemském archivu nepřízní časů ponenáhlu nastaly mezery ve stavu listin«

[1]) Stavové domáhali se tehdy také toho, aby za jejich právní majetek byly uznány svazky starých zemských desk, počínající rokem 1348, „jež původně byly nejdražším a nejdůležitějším majetkem pánů stavů", jak uvádí akt z roku 1832; tyto svazky byly jim Nejvyšším rozhodnutím již přislíbeny. Na nový rozklad zemského práva konečně nařízeno, aby staré svazky zůstaly v úřadě zemských desk. (Viz akta zemské registratury „Zemské desky".)

a dotazoval se r. 1830 známějších archivů na Moravě, zdali by k vyplnění těchto mezer mohly a chtěly přispěti.

Odpověděl sice c. k. mor.-slez. soud apelační, zemské právo, zemské gubernium, preláti od sv. Tomáše v Brně, z Nové Říše a z Rajhradu, brněnská kapitula a slezský veřejný konvent v Opavě, ale kromě několika zemských zřízení ze 17. stol. nebylo postoupeno nic, co by mělo význam.[1])

Také se začal zakupovati materiál, který pro dějiny Moravy měl větší důležitost; r. 1832 byla z pozůstalosti stavovského sekretáře Jana Kurze od jeho dědiců za 80 zl. mince konvenční zakoupena sbírka psaných a tištěných snesení sněmovních z let 1805—1830 (210 kusů a 121 duplikátů).

Když František Palacký v letech 1837—1838 meškal v Římě, použili stavové této příležitosti a dali si z vatikanského archivu pořiditi opisy moravských listin a honorovali 89 kopií obnosem 700 zl. konvenční mince, takže Palacký svým děkovacím přípisem dal výraz svému přesvědčení, že stavové se při tom »řídili svou šlechetností a láskou k dějinám vlasti«.

Mezitím professor českého jazyka na stavovské akademii v Olomouci Antonín Boček obrátil na sebe pozornost dějezpytců na Moravě i mimo Moravu tím, že v roce 1836 vydal první svazek díla Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (do roku 1200).

* * *

Antonín Boček narodil se dne 20. května 1802 v Bystřici nad Pernštýnem, studia gymnasijní vykonal v Těšíně, Znojmě a Brně, filosofii odbyl v Litomyšli, studia právnická zahájil ve Vídni, potom se však rozhodl pro úřad učitelský a byl po krátké činnosti na gymnasiu brněnském vychovatelem v domě hraběte Mitrovského v Rožince (1826—1828). Jelikož marně usiloval, aby nabyl gymnasiální professury, přijal dne 30. května 1828 místo praktikanta v guberniální registratuře; za ředitele Möllera bylo mu uloženo, aby

[1]) Rukopis zemského archivu čís. 468, Zemské zřízení z r. 1628, pocházející z kláštera rajhradského, dostal se do zemského archivu asi tehdy. Druhý interfoliovaný exemplář daroval člen zemského výboru Czibulka v roce 1832.

konal Horký, a jeho vlastní jedenáctiletá práce v tomto směru ještě nestačí; práce, které prováděli Pešina, Středovský, Hofer, Friebeck, Weckebrod, Piter, Zlobický, Marzi, Monse, Steinbach, Pilař, Schwoy, Cerroni, Antonín hrabě Mitrovský, J. hrabě Auersperg, Horký, d'Elvert, Volný, Meinert a jiní pokládá za práce pilných sběratelů, nikoli však badatelů; o dějepisných pracích Schwoye, Pilaře a Moravce, Pešiny, Monseho míní, že vlastního úsudku projevovati nemusí, protože prý o nich již doba pronesla svůj soud; naznačuje, jak bohaté kořisti by poskytovaly archivy domácí i cizí, obzvláště Řím, Švédsko, Basilej, Lissa, Vratislav, Třeboň, Praha a Vídeň. A touto cestou dospívá k výsledku, že prozatím je ještě sbírání materiálu úkolem hlavním; tomu se chce věnovati napřed, postaviti historický pomník ať se vyhradí době pozdější. Kdyby však jeho síla ochabla, pak — tak končí — najde se snadno muž, jehož namáhavé badání a sbírání ještě nesklonilo a který v plné síle a svěžesti sebrané fragmenty slije v celek.

Zemský výbor byl spokojen také s tím a po dávném přání hraběte Mitrovského usnesl se zříditi pro Bočka místo zemského archiváře.

Návrh zemského výboru došel souhlasu stavů a dne 16. června 1839 byl návrh sněmu schválen také císařem. Dne 3. července 1839 byl Antonín Boček zproštěn úřadu učitelského v Olomouci a jmenován stavovským archivářem se služným 800 zl.; usneseno však, tento úřad nezřizovati jako úřad stálý.

Důtklivěji než dříve byl na něm žádán program prací, které měl konati ve dvojím svém postavení zemského archiváře a historiografa. Ale šťastný sběratel a neunavný kopiator netroufal si jaksi do úkolů, jež mu nastávaly. Svědčí o tom zajisté jeho program, jejž dne 14. ledna 1840 podal zemskému výboru a který (v českém překladě) začínal slovy: »Po dlouhém váhání a otálení, jehož příčinou je ustavičný boj s předmětem tak obtížným a moje přesvědčení o nedostatečnosti a jednostrannosti této práce . . .« Ne bez příčiny zemský výbor prohlásil jednomyslně, že tento program svému účelu ani neodpovídá, že, postrádaje pevného podkladu a logického pořádku, přihlíží k dalekým cestám a do popředí staví malicherné a samozřejmé věci jako dovolenou a paušály.

Duchaplný, zkušený a historickým smyslem nadaný prelát augustianského kláštera na Starém Brně, Cyrill Napp, podrobil jako člen zemského výboru Bočkovu osnovu důkladnému přepracování a po delším vyjednávání s guberniem a dvorskou kanceláří, jež se o tuto věc velmi živě a vážně zajímaly, vypracoval podrobný program o všem, čeho bylo třeba k předběžnému badání o dějinách Moravy a k sepsání dějin samých, a sdělal také úřední instrukci pro Bočka jako zemského archiváře a historiografa.

Tato instrukce zasluhuje, aby sem byla vsunuta nejen proto, že je prvním aktem tohoto druhu a vlastně prvním úředním spisem zemského archivu, nýbrž také z důvodů věcných.[1])

I. K čemu je archivář určen.

Páni stavové moravští Nejvyšším schválením Jeho Veličenstva určili svého archiváře k tomu, aby sepsal dějiny Moravy, vyzkoumal příslušné prameny, materiál vyhledal a dle potřeby sbíral.

II. O pramenech a materialiích.

K pramenům a k materialiím náležejí:

a) Knihy vydané tiskem, které se vztahují k dějinám země a k jejímu zřízení.

b) Rukopisy, a sice jak sbírky, tak jednotlivé listiny, nehledíc k jiným moravským památkám, starožitnostem, mincím atd.

[1]) Text původní zní takto: Instruktion für den Mährisch Ständischen Archivar und Historiographen Anton Boczek.

I. Bestimmung des Archivars:

Die mährischen Herren Stände haben mit Allerhöchster Genehmigung Seiner Majestät ihrem Archivar die Bestimmung vorgezeichnet, eine Geschichte Mährens zu verfassen und dazu die vorhandenen Quellen zu erforschen, die Materialien aufzusuchen und nach Bedarf zu sammeln.

II. Quellen und Materialien:

Zu diesen Geschichtsquellen und Materialien gehören:

a) Die auf die Geschichte des Landes und dessen Verfassung bezugnehmenden in Druck erschienenen Bücher,

Tento materiál je z části již znám a byl dřívějšími dějepisci nebo dějezpytci sebrán anebo je roztroušen v různých rukou. Druhá část je neznáma a chová se, nebyvši ještě použita, ve veřejných a soukromých archivech, knihovnách a sbírkách.

III. O jeho znalosti a užívání.

Stavovskému archiváři a historiografu, jenž má sepsati dějiny země, je nezbytně třeba, aby historické prameny a materialie znal a věděl, jak jich má použíti; to je hlavním jeho povoláním a přední povinností. Způsob, jakým se tyto materialie mají zjednávati, aby jich moravský dějepisec mohl budoucně užívati, je různý.

a) Koupí:

Tištěná díla historická, rukopisy a listiny, důležité pro dějiny země, nelze-li jich k užívání nabýti jinak, mohou, nabízejí-li se ke koupi, býti ponenáhlu zakupovány. Archivář je při tom dle přísahy povinen tištěná díla, rukopisy a listiny, o jichž zakoupení běží, pečlivě zkoumati, jejich vnitřní cenu, historickou důležitost a vzácnost svědomitě určovati a jejich hodnotu

---

b) Manuscripte, sowohl in Sammlungen als einzelnen Urkunden, abgesehen von andern mährischen Denkmälern, Antiquitäten, Münzen und dgl.

Diese Materialien sind zum Teil schon bekannt und von frühern Geschichtsschreibern oder Geschichtsforschern gesammelt, oder sie befinden sich einzeln zerstreut in verschiedenen Händen. Andere sind unbekannt und erliegen noch unbenützt in öffentlichen und Privatarchiven, Bibliotheken und Sammlungen.

III. Deren Kenntnis und Benützung:

Die möglichst vollständige Kenntnis dieser historischen Quellen und Materialien und ihre Benützung ist dem ständischen Archivar und Historiographen für die zu verfassende Landesgeschichte ein unabweisliches Bedürfnis, sein erstes und wichtigstes Berufsgeschäft und seine vorzüglichste Obliegenheit. Die Art und Weise, wie diese Materialien zur künftigen Benützung des mährischen Geschichtsschreibers gestellet werden können, ist verschieden, und zwar:

a) Durch Ankauf.

Im Druck erschienene historische Werke, Handschriften und Urkunden, wichtig für die Geschichte des Landes, deren Benützung nicht anders erlanget werden sollte, können, wenn sie sich zum Ankaufe darbieten, allmählig beigeschafft werden. Hiebei ist der Archivar eidsmässig verpflichtet, derlei gedruckte Werke, Handschriften und Urkunden, um deren Ankauf es sich handelt, mit aller Sorgfalt zu untersuchen, ihren innern Wert, historische Wichtigkeit

neodhadovati způsobem přemrštěným. Při kupování důležitých rukopisů ať se, pokud to bude možné, poradí se zkušenými bibliotekáři a antikváři. Archivář není oprávněn kupovati knihy, rukopisy a jiné historické památnosti bez vědomí a svolení pánů stavů, nýbrž je povinen vyžádati si pokaždé schválení zemského výboru.

b) Opisováním:

Jiných rukopisů a jednotlivých listin, jež nejsou na prodej, nebo se chovají v registraturách, archivech, knihovnách atd., bude lze nabýti v opisech. Archiváři ukládá se tedy za přední povinnost, aby rukopisy a listiny, jichž k dočasnému užívání míti nemůže, buď sám opsal tam, kde se chovají, nebo opisy dostati hleděl způsobem jiným. Bude-li k tomu třeba zvláštních intervencí se strany pánů stavů, ať o to požádá. Archivář musí také ručiti za správnost a přesnost opisů, jež pořídil buď sám anebo poříditi dal pod svým dozorem, a proto se mu důtklivě ukládá, aby rukopisy a listiny, zejména takové, jež opsali jiní, sám důkladně kollacionoval a na každém opise vlastní rukou potvrdil, že se tak stalo a k tomu poznamenal, zdali opisovaný exemplář byl originál nebo kopie a kde a pod jakou signaturou lze jej najíti.

---

und Seltenheit auf das gewissenhafteste zu bestimmen und sich in Angabe des Preises oder Wertes jeder Überspannung zu enthalten. Beim Ankauf wichtiger Handschriften hätte sich derselbe, wo es tunlich wird, über den Wert mit erfahrenen Bibliothekaren und Antiquaren zu beraten. Der Archivar ist nicht ermächtigt, den Ankauf derlei Bücher, Handschriften und andrer historischen Memorabilien ohne Vorwissen und ohne Bewilligung der Herren Stände vorzunehmen, sondern gehalten, jedesmal den Konsens des Landesausschusses einzuholen.

b) Durch Abschriften:

Andre Manuscripte und einzelne Urkunden, die sich in unveräußerlichen Händen befinden oder in Registraturen, Archiven, Bibliotheken u. s. w. erliegen, werden in Abschriften zu erlangen sein. Es bestellet daher eine wichtige Obliegenheit des Archivars, daß er von Handschriften und Urkunden, die zur zeitweiligen Benützung nicht zu haben sein sollten, die Kopien entweder dort, wo sich derlei Materialien befinden, selbst besorget oder in andrem Wege zu bekommen suchet. Sollten hiebei besondere Interventionen vonseiten der Herren Stände notwendig werden, so hätte derselbe darum anzusuchen. Für die Richtigkeit und Genauigkeit der Abschriften, welche von dem Archivar entweder selbst besorget oder die unter seiner Aufsicht veranlasset werden, hat derselbe auch einzustehen, daher ihm zur besonderen Pflicht gemacht wird, derlei Handschriften und Urkunden, insbesondere die durch andere kopiert werden, selbst genau zu collationieren und, daß solches geschehen, auf jeder Abschrift

c) Vypisováním:

Z jiných materialií postačí účelné výpisy a bude-li běžeti o taková díla, rukopisy nebo listiny, ať archivář nenavrhuje, aby byly zakoupeny, nýbrž ať se obmezí na výpisy z nich, aby nebylo zbytečných výloh.

IV. Čeho se má dbáti při sbírání a užívání materialií:

Při sbírání a užívání materialií ať archivář vůbec každý rukopis a každou listinu, než ji upotřebí, kriticky zkoumá, je-li pravá a hodnověrná a ať se nedá oklamati jejím nalezením a novým obsahem. Také se mu nařizuje, aby z pravidla v zemi samé nesbíral originálních listin, které jsou v jistých rukou a pečlivě se uschovávají, nýbrž aby si pouze pořizoval jejich opisy, na nich však přesně poznačoval, kde je originál. Přílišná centralisace listin může býti zhoubná, neboť když všechny památky jsou pohromadě, je se obávati, aby nepředvídaným neštěstím nepřišly na zmar. Ztráty toho druhu jsou však nenahraditelné, ježto starých památek nelze zjednati ani teď ani budoucně.

---

eigenhändig zu bestätigen und anzumerken, ob das zur Abschrift dargebotene Exemplar ein Original oder Kopie gewesen, wo und unter welcher Signatur zu finden sei.

c) Durch Excerpte:

Aus andern Materialien werden zweckdienliche Excerpte für den beabsichtigten Zweck hinreichen und bei solchen Werken, Handschriften oder Urkunden hat der Archivar zur Vermeidung überflüssiger Auslagen, nicht den Ankauf anzutragen, sondern sich auf die Excerpierung derselben zu beschränken.

IV. Vorsichten in der Sammlung und Benützung der Materialien:

Im allgemeinen hat der Archivar bei der Sammlung und Benützung der Materialien jede Handschrift, jede Urkunde, ehe er davon einen Gebrauch macht, kritisch zu untersuchen, ob sie echt und glaubwürdig sei und sich nicht durch ihre Auffindung und ihren neuen Inhalt täuschen zu lassen. Auch wird ihm vorgeschrieben, in der Regel, im Innlande Originalurkunden, die sich in sichern Händen und sorgfältiger Bewahrung befinden, nicht einzusammeln, sondern sich davon nur Kopien zu verschaffen, hiebei aber genau anzudeuten, wo sich das Original befindet: denn zu vieles Centralisieren von Originalien kann verderblich werden, denn wenn alle Denkmäler beisammen sind, so stehet durch ein unvorhergesehenes Unglück deren Verlust zu besorgen. Verluste dieser Art aber sind unersetzlich, denn es lassen sich in der Gegenwart und Zukunft keine alten Denkmäler mehr schaffen.

Index oder Repertorium:

Die Sammlung historischer Materialien zu einem künftigen Gebrauche macht zugleich die Verlegung und ordnungsmäßige Fortführung eines Index oder Repertoriums notwendig, in

Index čili repertorium.

Sbírání historických materialií k příštímu užívání zároveň vyžaduje, aby se založil a řádně vedl index čili repertorium, do něhož se napřed musejí zapisovati materialie již známé, tak jak se jich bude užívati, pak po pořádku materialie nově nalezené. Repertorium má také obsahovati potřebné poukazy, aby bylo usnadněno věci hledati a je s místa bráti. Archiváři ukládá se tedy za povinnost založiti index a jej dále vésti.

V. O rozsahu dějezpytu.

Archivář má sice hlavně pátrati po všech druzích historických pramenů a památek, jako po starých listinách, listech, kronikách, písních, písemných pracích a knihách, které pro dějiny země jsou důležité, při tom však nesmějí jeho pozornosti ujíti staré pečetě, znaky, nápisy na náhrobcích a budovách, malbách atd. Nesmí zapomínati, že nesbírá pouze pro sebe a pro nynější svou potřebu, nýbrž pro vlast a celou budoucnost. Pomník dnes ještě dobře zachovalý může náhodou již zítra býti zničen. Archivář, když najde důležitou starou listinu, ať neopomene pořídití fascimile písma, alespoň několika řádků, aby později mohl prováděti palaeografickou kritiku, ať pečetě přesně obkreslí nebo si zjedná jejich otisky v sádře.

welches zuerst die bereits bekannten Materialien, so wie sie zur Benützung gelangen und dann die neu aufgefundenen nach und nach vertragen werden müssen, auch hat das Repertorium die nötigen Hinweisungen zu enthalten, damit das Nachschlagen und Herausheben erleichtert werde. Die Verlegung und Fortführung dieses Index wird daher dem Archivar zur Pflicht gemacht.

V. Ausdehnung der Geschichtsforschung:

Der Archivar hat zwar vorzugsweise allen Arten von historischen Quellen und Denkmälern, als da sind: alte Urkunden, Briefe, Chroniken, Lieder, schriftliche Aufsätze und Bücher, welche für die Landesgeschichte wichtig sind, auszuforschen, dabei aber dürfen seiner Beachtung und Aufmerksamkeit alte Sigille, Wappen, Inschriften auf Grabmälern und Gebäuden, Gemälde u. s. w. nicht entgehen. Der Archivar darf nicht vergessen, daß er nicht sowohl für sich und sein gegenwärtiges Bedürfnis, sondern für das Vaterland und die ganze Zukunft sammelt. Das heute noch gut erhaltene Denkmal kann durch Zufall morgen schon vernichtet sein. Er unterlasse nicht bei entdeckten wichtigen alten Urkunden auch das Facsimile der Schrift wenigstens einiger Zeilen zum Behufe künftiger paläographischer Kritik zu veranstalten, die Sigille genau abzuzeichnen oder in Gips abzuformen.

Při sbírání musí badatel vždy míti na zřeteli účely všestranné a přece také účely určité, na př. co patří k znalosti různých zemských zřízení a čeho třeba k úplné heraldice Moravy, která se vztahuje na všechny rodiny již vymřelé a ještě kvetoucí, na města, kláštery atd. Rovněž je třeba topografických dějin všech osad již zaniklých a ještě trvajících, listinných dokladů o hranicích zemských a ještě všeličehož, co by přispělo k opravě a doplnění díla — Wolny's Mähren, topographisch statistisch dargestellt.

Ne menšího zřetele zasluhují kulturní a literární dějiny země, biografie proslulých státníků, vysokých hodnostářů, hrdinů, učenců, umělců atd. Archivář a historiograf musí si proto zavčas a hned na počátku svých prací načrtnouti obsáhlou soustavu, ne avšak složitou, aby jednotlivá data svého badání mohl ihned zapisovati do příslušného oddělení.

VI. O plánu a pořádku badání.

Nebylo by účelné, kdyby se historické prameny a památky sbíraly bez plánu a pořádku, nýbrž dlužno při tom ze známého a blízkého přecházeti k méně známému a vzdálenému. Napřed se musí vypátrati a využíti to, co ve

---

Bei der Sammlung muß der Forscher immer allseitige und doch auch bestimmte Zwecke vor Augen haben, z. B. was zur Kenntnis der verschiedenen Landesverfassungen gehöret und zur vollständigen Wappenkunde von Mähren notwendig ist, welch letztere sich auf alle erloschenen und blühenden Geschlechter, Städte, Stifte u. s. w. erstrecket. Ebenso notwendig erscheint eine topographische Geschichte aller bereits verschollenen und noch bestehenden Ortschaften, eine urkundliche Nachweisung der Grenzen des Landes und so vieles andere, was zur Berichtung und Ergänzung für — Wolny's Mähren, topographisch statistisch historisch dargestellt — beitragen kann.

Nicht minderer Berücksichtigung würdig ist eine Kultur- und Literärgeschichte des Landes, die Biographien berühmter Staatsmänner, hoher Würdenträger, Helden, Gelehrten, Künstler u. s. w. Der Archivar und Historiograph muß sich daher beizeiten und beim Beginnen seiner Arbeiten dazu ein umfassendes und doch nicht zu kompliziertes System entwerfen, um die einzelnen Daten seiner Forschung zugleich in die betreffende Abteilung zu vertragen.

VI. Plan und Ordnung der Forschung:

Es wäre unzweckmäßig, wenn in dem Aufsuchen und Einsammeln der historischen Quellen und Denkmäler ohne Plan und Ordnung vorgegangen würde, sondern es ist hiebei von dem Bekannten und Nahen auf das weniger Bekannte und Entfernte überzugehen, es muß zuerst dasjenige, was Mähren und die mit dieser Provinz in historischer Beziehung zunächst

svých archivech, knihovnách a historických sbírkách má Morava a provincie rakouského císařství s Moravou nejtěsněji spojené, a pak teprve může se směr obrátiti k cizině. Dokud nebude sebráno vše, co je roztroušeno po Moravě, Vídni, Čechách, Slezsku a Uhrách, bylo by ukvapené pomýšleti na cizinu. Bude-li se takto postupovati, povede známé a blízké k stopám a k objevení méně známého, a tak najdou se v zemi samé mnohé historické materialie, jež by se v cizině marně hledaly.

V zemi samé.

Ale také v zemi samé je třeba po historických pramenech a materialiích pátrati a je sbírati dle určitého plánu. Archivář má tedy, dokud mešká v Brně, ještě dopodrobna prozkoumati materialie, které se chovají zde v Brně v různých registraturách, archivech a knihovnách zemských úřadů, duchovních a světských ústavů atd.

Další a bližší směr, jenž se archiváři předpisuje, cílí k oněm místům na Moravě, kde se nacházejí významné archivy, o nichž se lze domnívati, že poskytnou bohaté kořisti. C. k. zemské předsednictvo povolilo mu za tímto účelem neobmezený úvěr.

---

und am meisten verbundenen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates mit ihren Archiven, Bibliotheken und historischen Sammlungen besitzen, erforschet und benützet werden, ehe die Richtung in das Ausland genommen wird. So lange nicht alles in Mähren, Wien, Böhmen, Schlesien und Hungarn zerstreut Vorhandene gesammelt ist, wäre es zu voreilig, an das Ausland zu denken. Wird in dieser Richtung fortgegangen, so wird das Bekannte und nahe Gelegene auf Spuren und Entdeckungen des weniger Bekannten führen, man wird auf diese Art im Innlande viele historische Materialien finden, die man im Auslande vergebens suchen dürfte.

Im Innlande:

Aber auch im Innlande erscheint es notwendig, daß die Erforschung und Sammlung der historischen Quellen und Materialien nach einem bestimmten Plane vorgenommen werde, und der Archivar hat demnach zunächst die Materialien, welche allhier zu Brünn in den verschiedenen Registraturen, Archiven und Bibliotheken der Landesbehörden, der geistlichen und weltlichen Institute u. s. w. sich befinden, noch vollständig in der Zeit seiner Anwesenheit in Brünn zu erforschen. Die weitere und nächste Richtung, welche dem Archivar vorgezeichnet wird, ist nach jenen Orten in Mähren, wo sich bedeutende Archive befinden, die eine reiche historische Ausbeute vermuten lassen, zu welchem Behufe ihm von dem hohen k. k. Landespräsidium die offenen Creditive erteilt wurden.

Nelze předem udati pořadí míst a archivů, které by historiograf měl navštíviti a prohlédnouti. Bude-li však postupovati naprosto účelně, ukáží mu místa sama a docílený v nich výsledek směr, kterým se po provincii má dále ubírati. Při tom se mu jenom nařizuje, aby své badání pokud možná soustřeďoval, aby se čas a peníze nevynakládaly bez užitku. Kdyby se tedy na svých cestách poblíž místa, kde by chtěl badati, dověděl o nějakém významném archivu, ať jej pojme mezi ty, jež hodlá prozkoumati. Ostatně se mu ukládá, aby na svých cestách, na všech místech svého pobytu prováděl své zkoumání se vší pílí a obezřelostí.

VII. Mimo provincii.

Až dějezpyt v provincii moravské bude ukončen a zužitkovány všechny prameny v této zemi se skýtající, odebere se archivář a historiograf k dalšímu vyhledání historického materiálu do Vídně, aby tam badal v bohatých ústavech a knihovnách, jakož i v archivu c. k. dvorské kanceláře. Napřed však budou si moravští páni stavové svým časem muset vymoci dovolení k návštěvě, a zůstává tedy vyhrazeno pro tuto dobu, jaké opatření zemský výbor dle okolností uzná za potřebné.

Eine Folgenreihe der Orte und Archive, welche hierauf von dem Historiographen zu bereisen und zu perlustrieren wären, kann im Voraus nicht angegeben werden, doch werden, wenn er mit aller Zweckmäßigkeit vorgehet, die Forschungen an einem Orte und deren Resultat von selbst die Richtung nachweisen, welche er in der Folge in der Provinz zu nehmen hat, wobei ihm nur vorgeschrieben wird, seine Forschungen möglichst zu concentrieren, damit Zeit und Kosten nicht unnütz verwendet werden. Wenn er daher auf seinen Reisen in der Nähe eines Forschungsortes von einem bedeutenden Archive Kenntnis erhält, so hat er solches seinen Forschungen anzureihen. Übrigens wird ihm zur Pflicht gemacht, auf seinen Forschungsreisen an allen Aufenthaltsorten seine Untersuchungen mit allem Fleiße und Umsicht vorzunehmen.

VII. Außer der Provinz:

Nach der beendigten Geschichtsforschung in der Provinz Mähren und geschehener Benützung aller sich hier Landes darbietender Quellen, wird sich der Archivar und Historiograph zum Behufe der weiteren Aufsuchung von Geschichtsmaterialien nach Wien zu begeben haben, um dort die reichhaltigen Anstalten und Bibliotheken, sowie das k. k. Hofkanzlei-Archiv — nach vorher seinerzeit von Seite der mährischen Herren Stände zu erwirkender Gestattung des Zutrittes — zu benützen und es bleibt sonach diesem Zeitpunkte vorbehalten, was für Verfügungen der Landesausschuß nach Maßgabe der Umstände für nötig erachten wird.

VIII. Provincie sousední. — Cizina.

Až i tyto výzkumy budou ukončeny, ukáže se, je-li k účelům moravské historiografie žádoucno a zapotřebí, aby byla vykonána cesta do některé ze sousedních provincií a pak teprve do ciziny. Protože ke všem cestám mimo provincii je prozatím třeba vyžádati si schválení c. k. dvorské kanceláře, nechť archivář v případě posledním zároveň a za tímto účelem předloží zemskému výboru cestovní plán a vylíčí postup při zamýšleném badání; obojí připojí se pak po našem schválení ke zmíněnému podání na c. k. dvorskou kancelář.

IX. Zprávy měsíční a roční.

Archivář je povinen vésti o svých pracích záznam a na svých výzkumných cestách každého měsíce podati zemskému výboru zprávu o výsledcích svého badání. Kromě toho je povinen podati zemskému výboru každý rok dvě obšírné hlavní zprávy, a sice jednu koncem dubna za první pololetí vojenského roku a druhou koncem října za druhou polovici tohoto roku a v nich vykazovati, jaký historický materiál našel a sebral a jaké práce byly vykonány. O sebraném materiálu budiž k hlavní zprávě semestrální pokaždé připojen seznam

VIII. Benachbarte Provinzen. — Ausland.

Sind auch diese Forschungen beendet, so wird es sich zeigen, in wie ferne eine Reise in eine und welche der benachbarten Provinzen und dann erst in das Ausland für die Zwecke der mährischen Historiographie als erwünschenswert und notwendig sich darstellet. In diesem letzteren Falle wird dann, und bei dem Umstande, daß zu allen Reisen außer der Provinz vorläufig die Genehmigung der hohen k. k. Hofkanzlei angesucht und erhalten werden muß, der Archivar zugleich zu diesem Behufe den Reiseplan und den Stufengang der beabsichtigten Forschungen dem Landesausschuße vorzulegen haben, welcher sodann und bei erfolgender hierortiger Zustimmung dem gedachten Einschreiten an die hohe k. k. Hofkanzlei beizuschließen sein wird.

IX. Monatlicher und Jahresbericht:

Der Archivar ist verpflichtet über seine Arbeiten ein Vormerk zu führen und auf seinen Forschungsreisen über die Ergebnisse seiner Forschung monatlich an den Landesausschuß zu berichten; überdies aber jährlich zwei ausführliche Hauptberichte und zwar den einen mit Ende April für das erste Semester des Militärjahres und den zweiten mit Ende Oktober für die andere Hälfte desselben Jahres, unter Nachweisung des sämtlichen aufgefundenen und ge-

s potřebnými vědeckými poznámkami. Tyto hlavní zprávy budou se pak podávati sněmu, aby o nich vědomí nabyli páni stavové, a předkládati slavné c. k. dvorské kanceláři. Koncem prosince každého roku předloží archivář k schválení dobře uvážený a řádně odůvodněný plán pro výzkumné cesty, jež konati hodlá v roce příštím.

X. Jak má se archivář vůbec chovati.

Archivář má na svých výzkumných cestách s časem svědomitě nakládati a zabývati se jenom tím, co patří k jeho povolání a s ním se srovnává, má jedině sledovati předepsaný účel a hleděti, aby ho všude dosáhl v době nejkratší a chovati se všude přiměřeně svému poslání slušně a humanně.

XI. O uschování materialií.

Archivář má všechny sobě svěřené rukopisy, listiny, knihy a jiné materialie pro dějiny země ve svých úředních místnostech co nejpečlivěji uschovati a je udržovati v nejlepším pořádku, o své újmě bez vědomí jeho Excellence

---

sammelten geschichtlichen Materials und der Leistungen an denselben Landesausschuß zu erstatten. Über das gesammelte Material jeder Art ist dem Semestralhauptberichte jedesmal ein Verzeichnis mit den nötigen wissenschaftlichen Bemerkungen beizuschließen.

Diese Hauptberichte werden sodann zur Kenntnis der Herren Stände ad diaetam geleitet und der hohen k. k. Hofkanzlei vorgelegt werden. Mit Ende Dezember jeden Jahres hat der Archivar einen wohlerwogenen, gehörig motivierten Plan der im nächsten Jahre vorzunehmenden Forschungsreise zur Genehmigung einzureichen.

X. Allgemeine Verhaltungsregeln.

Der Archivar hat auf seinen Forschungsreisen mit der Zeit stets gewissenhaft zu gebaren und sich dabei mit nichts anderem, als was zu seiner Bestimmung gehöret und sich mit derselben verträgt, zu befassen, einzig und allein den vorgeschriebenen Zweck zu verfolgen, so wie denselben an jedem Orte in der möglichst kürzesten Frist zu erreichen trachten, übrigens sich auch überall seiner Sendung angemessen anständig und human zu benehmen.

XI. Aufbewahrung der Materialien:

Der Archivar hat alle in seinen Händen befindliche ihm anvertraute Handschriften, Urkunden, Bücher und sonstigen Materialien für die Landesgeschichte auf das sorgfältigste in seinen Amtslokalen zu bewahren und in bester Ordnung zu halten, von selber niemanden ohne Vorwissen seiner Exzellenz des Herrn Landeshauptmanns und Landtagsdirektors Ab-

pana zemského hejtmana a ředitele sněmu opisů nebo výpisů nevydávati, tím méně sám jich užívati způsobem nedovoleným.

O to, aby bezpečně a řádně byly uschovány všechny historické materialie, které nejsou v rukou archiváře, postará se náležitě ředitelství sněmovní kanceláře.

XII. Sepsání dějin Moravy.

Archivář má během každé zimy nahromaděné materialie tříditi, excerpovati a připravovati pro sepisování dějin. Jakmile bude badání ukončeno, ať ihned začne psáti dějiny; před tím však nechť zemskému výboru podá zprávu o vnitřním rozvrhu a založení tohoto díla a ve všem ať na zřeteli má platné zákony censury a přísně je zachovává.

Dějiny Moravy buďtež sepsány jazykem německým ve slohu ryzém se zřetelem na čtenáře vzdělané.

Rukopis každého svazku, jakmile bude ukončen, nechť archivář i s návrhy o způsobu vydání předloží zemskému výboru k nahlédnutí, zkoumání a dalšímu opatření.

---

schriften oder Auszüge zu erfolgen, noch viel weniger selbst davon einen unerlaubten Gebrauch zu machen

Für die sichere und ordnungsmäßige Aufbewahrung aller nicht in den Händen des Archivars befindlichen Geschichtsmaterialien wird die ständische Kanzleidirektion die angemessene Sorge tragen.

XII. Abfassung der Landesgeschichte.

Der Archivar hat im Verlaufe eines jeden Winters die aufgesammelten Materialien zu sichten, zu exzerpieren und zur künftigen Abfassung der Landesgeschichte vorzubereiten; nach geschlossener Forschung allsogleich zur Bearbeitung der Geschichte zu schreiten, über die innere Einteilung und Einrichtung dieses Werkes aber noch vor dem Beginnen an den Landesausschuß zu relationieren, übrigens aber sich in allen Punkten die bestehenden Gesetze der Censur gegenwärtig zu halten und genau zu befolgen.

Die Abfassung der Geschichte Mährens hat in deutscher Sprache und im reinen Stile mit Berücksichtigung des gebildeten Lesepublikums zu geschehen.

Das Manuscript eines jeden Bandes, so wie es vollendet sein wird, ist von dem Archivar dem Landesausschuße mit den Anträgen über die Art der Auflage zur Einsicht, Prüfung und weiteren Anordnung vorzulegen.

XIII. Dodatek.

V případech, k nimž se v této instrukci nepřihlíží, ať se archivář a historiograf pokaždé obrátí na zemský výbor a vyžádá si potřebné rozkazy.

V Brně, dne 22. dubna 1841.

Registratura zemského výboru G 37 k čís. $\frac{4846}{833}$ z roku 1840.

Z této instrukce jasně vysvítá, že neběželo o pořádání a vědecké zpracování archivalií, jež byly v držení stavů, nýbrž o zřízení vědecké ústředny pro moravský dějezpyt. Máme před sebou případ, pro dějiny archivu zajisté zajímavý, že se v instrukci mluví o úřadě archivu a o úřední osobě archiváře, nikoli však o příslušném objektu, totiž o archivu samém. Prozatím nečiní se ani slovem zmínka o známých nám již dokumentech, jež tehdy tvořily stavovský zemský archiv, ani o péči o tyto dokumenty, která měla býti přední úřední povinností archiváře nově dosazeného. Nepřihlíželo se ani dost málo ke sbírkám, které v zemském archivu již byly, hlavní zřetel se obracel na zbadání archivů cizích, jež měly význam pro dějiny Moravy, na opisování a vypisování, v domněnce, že těmito pracemi lze zříditi vlastní zemský archiv.

Dle původního plánu zemského výboru mělo se započíti Brnem. Boček však (zprávou ze dne 8. prosince r. 1840) prokázal, že od počátku svého badání v roce 1827 všechny archivy tohoto města již prozkoumal. Z registratury zemského gubernia, kdež tehdy byly uloženy archivy všech zrušených klášterů na Moravě a ve Slezsku, měl přes 2000 archů opisů a výpisů; z archivu zemských desk měl výpisy z let 1348—1618 na 250 těsně popsaných arších; z archivu stavovského 150 archů listin důležitých pro dějiny Moravy atd.

XIII. Anhang.

In vorkommenden Fällen, für welche in dieser Instruktion nicht fürgedacht sein sollte, hat sich der Archivar und Historiograph jedesmal an den Landesausschuß zu wenden und die nötige Weisung einzuholen.

Brünn, am 22. April 1841.

L. A. Reg. G. 37 ad n. $\frac{4846}{833}$ de ao. 1840.

Před tímto překvapujícím množstvím manuální práce, o jejíž ceně dnes ovšem musíme souditi docela jinak, umlkla každá námitka. Místo aby bylo usneseno shrnouti tyto předchozí práce v nějakou publikaci nebo vypravující studii, svoleno k tomu, aby Boček týmž způsobem prozkoumal a zpracoval také ostatní archivy na Moravě. Že se nevtírala myšlenka, aby materiál již sebraný byl uveřejněn, je nápadné tím více, že Boček dne 7. června r. 1841 zemskému výboru předložil seznam historického aparátu, jejž zpracoval, a který musel vzbuditi dojem, že má úplně nebo skoro úplně vypracované listináře několika moravských měst, klášterů a jiných ústavů a jinaké práce zralé pro tisk.

Boček každého roku (od 1841—1846) podával zprávy o svých cestách a o svém badání v různých archivech duchovních, městských a šlechtických na Moravě, dokládal je opisy a výpisy v počtu několika set.[1]) Na všechny strany rozesílány žádosti zemského výboru, aby se stavovskému archiváři a historiografovi osvědčovala blahovolná podpora a skoro všude doznával vlídného přijetí a největší ochoty. Mnohé archivy zaslaly také seznamy svého historicky důležitého materiálu a činily také jinaká žádoucí sdělení o svých sbírkách. Boček v prvních letech vykonal práci namáhavou a zajisté velmi záslužnou. Způsob, jakým ji prováděl, vyplýval docela z jeho povahy, nevyhovoval však zplna úkolu, který na něho vznesli stavové, ustanovujíce jej archivářem a historiografem.

Zemský výbor i gubernium uznávaly jeho píli a horlivost, vystihly však také rozvláčnost jeho plánu, jenž nezáležel v tom, aby se provedla předchozí práce pro dějiny Moravy, nýbrž k tomu směřoval, aby byla pořízena repertoria moravských archivů. A na to jeho síly, síly jednotlivce samozřejmě nestačily, zejména když se uváží, že kromě toho pokračoval ve vydávání životního svého díla »Codex diplomaticus Moraviae« a v letech 1839—1845 vytisknouti dal svazky II., III. a IV. a že i dokonce připravoval materiál pro svazky následující.

---

[1]) Viz Chlumecký, Die Regesten der Archive Mährens, str. XXXVII. a následující.

Jeho cestovní zprávy nebyly také s počátku zemským výborem (prelátem Nappem) schvalovány bez námitky. Již po první konečné zprávě ze dne 20. listopadu 1841 o historickém badání v archivech města Olomouce vytýkalo se mu — chci uvésti jen to nejpodstatnější — že 1. velká část nově sebraného a předloženého materiálu není neznáma dějepiscům posavadním, — od Bočkova badání očekávaly se totiž objevy nové;

2. že sebrané listiny s málo výjimkami sahají jenom do století 14., většinou však pocházejí ze století 15.—17., — hlavní zřetel však měl býti obrácen na dobu nejstarší, t. j. do 1306;

3. že mnohé z předložených listin vzbuzují zájem příliš malý a že pro dějiny země mají význam podružný, — přání však k tomu se neslo, aby se vybíraly jenom listiny nejdůležitější;

4. že se mezi materiálem vyskytují také staré opisy, z nichž zřejmě vysvítá, že pocházejí ze starých úředních registratur. Zemský výbor přihlížeje k určitému případu dokonce mu vytýká, že historické prameny zpracoval povrchně a také jinak se dopustil nepřesnosti, která se nesrovnává s instrukcemi.

Ale Bočkova včelí píle, jeho ochota vyhověti všem přáním zemského výboru, zajímavé zprávy o jeho objevech ve velkých šlechtických archivech v Brtnici, Mikulově, Třeboni a jinde neminuly se dojmu trvalého. I prelát Napp po zprávě o výzkumech v roce 1844 neváhal navrhovati, aby archiváři Bočkovi byla vyslovena spokojenost zemského výboru. Již dříve však, totiž dne 8. února 1843, prosadil, aby se Bočkovy cestovní zprávy vydaly tiskem, pokud se týče, aby jemu bylo uloženo zredigovati tyto zprávy pro tisk a předložiti je zemskému výboru, aby stavové a věda nabyli vědomosti o výsledcích dějezpytu a o pracích stavovského archiváře a historiografa. Dne 1. dubna 1845 Boček tomuto rozkazu vyhověl vzhledem na cestovní zprávy z let 1841, 1842 a 1843 a předložil rukopis. Vyřízení se však protahovalo; dle sněmovního usnesení moravských stavů ze dne 19. května 1846 požádán byl probošt Vincenc Weintritt v Mikulově, aby podal dobré zdání, které se

nám již nedochovalo; v roce 1852 bylo pak usneseno, aby se od vytištění Bočkových cestovních zpráv upustilo.

Mezitím Antonín Boček zemřel. Z cesty roku 1846 vrátil se nemocen a dne 12. ledna r. 1847 oznámeno bylo jeho úmrtí.

* * *

Do Bočkova úřadování spadá dokončení zdlouhavého jednání o to, aby stavy zakoupily rukopisnou pozůstalost Cerroniho, která, jak později uvidíme, stala se důležitou pro další dějiny a vývoj zemského archivu.

Jan Petr Cerroni, posléze guberniální sekretář v Brně, zemřel tamže dne 3. září r. 1826,[1]) zanechav rukopisnou sbírku, vztahující se na dějiny Moravy, jaká se alespoň v oné době v naší vlasti asi zřídka vyskytovala v soukromém držení měšťana. Jejím dědicem byl synovec zvěčnělého, radní protokolista u nejvyššího c. k. soudního dvora Jan Czikan,[2]) který ji také převézti dal z Brna do Vídně. Z německého dopisu hr. Mitrovského na Czikana ze dne 8. března r. 1837 dovídáme se, že Cerroni Czikanovi tuto sbírku odkázal v naději, »že z ní jako z dolů na povrch vynese vzácný kov«, že »z tolikerého materiálu, jejž nasbíral svými penězi, svým potem a neúmornou svou badavostí, podnikne vlastní literární práci pro Moravu, že jeho mnohé rukopisy uspořádá a ledacos z toho uvede mezi obecenstvo«. Ale nejrůznější okolnosti ztrpčily Czikanovi práci literární a brzo se proslýchalo, že sbírku Cerroniho hodlá prodati.

První ucházela se Moravsko-slezská hospodářská společnost za Františkovo museum, jež bylo pod její správou. Již v roce 1828 a 1829 vyjednával president appelačního soudu hr. Auersperg jako člen a hr. Inzaghi jako kurator společnosti s Czikanem, plán se však rozbil o jeho přespřílišné požadavky.

[1]) Životopisný náčrt najdeme ve spise dra. B. Dudíka „J. P. Cerroni's Handschriften-sammlung"; v něm je také vylíčení koupě sbírky, které však mohu značně doplniti, ježto po ruce mám aktový materiál.

[2]) Viz o něm d'Elvert, „Literaturgeschichte Mährens", str. 308.

Zásluha, že na tuto sbírku byli upozorněni stavové, náleží prelátu ze Starého Brna Cyrillu Nappovi, jehož již známe jako inspiratora všech záležitostí týkajících se vědy historické. Z jeho péra vyšla zpráva pro sněmovní sezení ze dne 16. října r. 1832 o zakoupení literární pozůstalosti zemřelého guberniálního sekretáře Petra Cerroniho, která tuto záležitost uvedla na pravou cestu. Zní v českém překladě takto:

»Mezi všemi dějezpytci a dějepisci na Moravě nebylo nikoho, který by byl měl tolik příležitosti nahlédnouti do veřejných a soukromých archivů a jich užívati, nikoho, jemuž by poměry časové a postavení ve službě veřejné byly vzhledem na dějiny Moravy poskytovaly tolik výhod, nikoho, jenž pramenům byl tak blízký jako guberniální sekretář Jan Petr Cerroni. Nikdo ho v tomto oboru nepředčil zálibou, neunavnou horlivostí a pílí; nebylo šťastnějšího, nikdo nevěnoval badání a práci v tomto směru tak dlouhou řadu let, a sotva najde se soukromník, který by měl tak hojnou sbírku materiálu pro dějiny své vlasti jako on. Skoro by se mohlo tvrditi, že bez této pozůstalosti Cerroniho zůstanou dějiny Moravy nedokonalými, ať je píše kdokoliv.

Cerroni již nežije, literární jeho pozůstalost, kořist jeho as padesátileté píle, takořka repertorium magnum nebo bibliotheca maxima nynějších i budoucích dějepisců Moravy, připadla dědictvím jeho synovci, Janu Czikanovi, radnímu protokolistovi u c. k. nejvyššího soudního dvora a byla převezena do Vídně. Část velké pozůstalosti, sbírka mědirytin, byla již kus po kuse rozprodána dražbou a roztroušena do všech zemí. Jelikož se proslýchá, že dědic hodlá prodati také ostatní část tohoto dědictví, museli bychom velmi litovati, kdyby toto monumentum antiquitatum patriae přišlo do cizích rukou a bylo pro Moravu ztraceno, byvši rozkouskováno a roztroušeno do cizích zemí. Nyní je vhodný okamžik; mine-li, pak je ztráta nenahraditelná. Pozůstalost Cerroniho je pro každého soukromníka příliš nákladná, naše c. k. Františkovo museum je příliš chudé a musí pro nedostatek vlastních prostředků peněžních bídně živořiti ze skrovných příspěvků c. k. moravské hospodářské společnosti. (Slavní páni stavové neuznali dosud za hodno, aby

tomuto museu poskytli své ochrany a dopřáli zvláštní péče nějakým aktem šlechetné velkomyslnosti.) Nelze tedy také od c. k. hospodářské společnosti vzhledem na její nedostatečné příjmy pro potřeby běžné žádati, aby pozůstalost Cerroniho zakoupila.

K tomu prostředky mají jenom slavní páni stavové tohoto markrabství moravského v přebytcích svého domestika a ve svém fondě reservním. Zakoupení této pozůstalosti bylo by nepomíjejícím pomníkem velkomyslnosti a snahy veleslavných pánů stavů, působiti k blahu země všestranně a účinně. Co vykonali stavové ostatních rakouských provincií, co v té příčině učinily Čechy při menších silách svého domestika, je známo všeobecně. Připomínka Jeho Excellence, pana zemského hejtmana a sněmovního ředitele, která se týkala tohoto předmětu, zavdala zemskému výboru vítanou příležitost, vznésti tuto věc na slavné stavy, kteří se tu sešli k sněmování, aby ukázal na její důležitost a vyžádal si rozkazy další. Zemský vybor nemůže se ještě dopodrobna vyjádřiti o vnitřní podstatě a bohatství pozůstalosti Cerroniho, protože neměl za vhodné, aby šetření konal bez vědomí a schválení slavných stavů, svých komitentů, a začal vyjednávati, nejsa k tomu zmocněn; také zvěděl zemský výbor teprve v těchto dnech, že dědic Jan Czikan hodlá pozůstalost prodati.

Pokud známo, obsahuje pozůstalost Cerroniho tyto 4 hlavní části:

a) Mnoho rukopisů in folio a quarto, jež Cerroni sepsal sám.

b) Různé rukopisy od jiných; mezi nimi je kromě jiných památností česká kronika Přibíka z Tradenína, zvaného Pulkava, zdobená malbami a psaná na pergameně in folio, kterou mnozí učení spisovatelé vychvalují jako jedinou svého druhu a jež se vyznamenává svou vzácností.

c) Prvotisky a vzácnosti typografické, většinou Moravica, mezi nimi český překlad písma svatého moravských Bratří, vytištěný v Kralicích u Prostějova *(sic)*, který patří mezi rarity nejznamenitější.

d) Konečně méně vzácná díla tištěná o Moravě a jiné knihy různého obsahu.

Kdyby páni stavové projevili úmysl zakoupiti celou pozůstalost, musel by zemský výbor prositi za zmocnění, aby se stran zakoupení směl s jmenovaným majitelem nezávazně pustiti do vyjednávání a vyžádati si nejvyšší schválení k zakoupení této sbírky, kdyby nabyl přesvědčení, že vzhledem na její bohatost a vnitřní hodnotu je na prodej za cenu levnou.

Ex consilio dominorum statuum marchionatus Moraviae.
Brunae die 16. Octobris 1832.

Napp m. p.

Conclusum: Slavní páni stavové, kteří byli shromážděni, aby sněmovali, zmocnili k tomu zemský výbor jednomyslně.

Kronenfels m. p.«

Aby se tato záležitost mohla snadněji vyříditi, požádán byl člen moravských stavů, nejvyšší kancléř hrabě Mitrovský, jenž bydlel ve Vídni, aby s Czikanem ráčil vyjednávati. Ale z dopisu hraběte Mitrovského na guvernéra a moravského zemského hejtmana hraběte Inzaghiho, psaného ve Vídni dne 10. října r. 1833, dovídáme se, že Czikan tehdy žádal za celou sbírku 20.000 zlatých; tento obnos byl přehnaný, jak podotýkal hrabě Mitrovský, který sbírku znal z dřívějška a k ní měl také katalog. Nezbývalo než vyjednávání na ten čas přerušiti, věc samu však nespustiti se zřetele.

Za několik let proslýchalo se, že sekretář Czikan všechny tištěné knihy a mnohé rukopisy již prodal. Dopisem ze dne 30. května roku 1837 Czikan sám hraběti Mitrovskému sdělil, že knihy prodal hlavně do Anglie, rukopisy počtem 68 že koupili arcivévoda Antonín, olomoucký arcibiskup hrabě Chotek, kníže Dietrichstein, polský hrabě Bielinsky, kníže Lichnowsky, kníže Kinsky a František hrabě Dietrichstein.

Tyto okolnosti hraběte Mitrovského přiměly, že se dne 8. března 1837 jménem stavů znova obrátil na Czikana, odpověď však ve zmíněném již dopise ze dne 30. března 1837 byla málo potěšitelná. Czikan žádal po srážce

4000 zlat., které již utržil za prodané knihy a 68 rukopisů, za zbývajících 480 rukopisů kapitál 16.000 zl. nebo kapitál 10.000 zl. a doživotní rentu 600 zl. ročně.

Teprve v lednu 1840 hrabě Mitrovský znova vyjednával s Czikanem, načež tento prohlásil, že je ochoten postoupiti sbírku za důchod 400 zlatých ročně, jenž by po dobu 15 let připadal jemu a, kdyby dříve zemřel, jeho dětem.

Zdá se, že hrabě Mitrovský tyto podmínky považoval za přijatelné, neboť dal si rukopisy po partiích donášeti do svého bytu, aby zkoumal jejich obsah a cenu a sepsal také odhadní seznam. Než mezi prací hr. Mitrovský zemřel dne 1. září r. 1842, a proto vyjednávání opět uvázlo a bylo teprve příštího roku obnoveno stavy samými.

Archiváři Bočkovi bylo uloženo, aby se vyjádřil o obsahu a ceně Cerroniho sbírky v jejím tehdejším stavu. V dobrozdání, jež podal dne 16. června roku 1843, prohlásil, že ve sbírce není jediného kusu, který by neměl pro Moravu cenu velkou, že však větší část má cenu nesmírnou; že akvisice této sbírky znamená pro zem zisk krásný a potěšitelný, že by však její ztráta byla navždy nenahraditelná. Řekl také, že cena, již Czikan žádal naposled, totiž roční důchod 400 zl. po 15 let, je velmi levná, dovolávaje se toho, že odhadní ceny, které hr. Mitrovský vyznačil vlastní rukou, obnášejí již za dvě třetiny této sbírky 8749 zlatých, tedy o 749 zl. překročují kapitál, z něhož se za celou sbírku žádají pouze úroky na 15 let.

Czikan dalším průběhem vyjednávání pokusil se své požadavky zvýšiti, ale konečně byla přece uzavřena dohoda na základě ročního důchodu 400 zl. po 15 let. Dne 4. srpna roku 1845 byla sbírka převzata a prozatím uložena v úřední místnosti archiváře Bočka.[1])

[1]) Později, v roce 1850, dvorní sekretář Czikan opět ke koupi nabídl z pozůstalosti Cerroniho kromě 411 svazků tištěných knih 30 rukopisů; od koupě upuštěno, protože se B. Dudík vyjádřil, že jsou dílem ceny menší, dílem bez ceny, a že i č. II. 328 „Pulkava, Chronicum Bohemiae", o němž se říkalo, že je kusem nejcennějším, sluší označiti za zkažený kus výstavní, jelikož z něho byly vystřiženy iniciálky.

Stavové byli by zajisté žádali, aby Boček vědecky zpracoval nově získaný materiál, jejž tak vysoko cenil, ale jeho nenadálá smrt přerušila všechnu práci, kterou započal a která spočívala jedině na jeho bedrách.

* * *

O místo Bočkovo ucházel se po jeho smrti v první řadě Dr. Beda Dudík, professor filosofického učiliště v Brně a řádový kněz kláštera rajhradského. V sněmovním sezení ze dne 7. června 1847 bylo však usneseno, otázku obsazení místa archiváře a historiografa prozatím odložiti a jenom professora českého jazyka a literatury v Olomouci Aloisa Vojtěcha Šemberu[1]) pověřiti úkolem přivésti historický archiv do systematického pořádku a do takového stavu vnějšího, aby byl obecně přístupný a aby ho literáti a historikové mohli užívati. Ve zvláštní připomínce z téhož dne byly práce, zmíněné v usnesení sněmovním, podrobněji vylíčeny takto: Historický materiál má se dle svých jednotlivých listin zaznamenávati a popisovati nejen tak, aby byl pojištěn proti ztrátě a zaměnění, nýbrž také aby z popisu vysvítal podstatný obsah s jeho historickými známkami; dále má se o obsáhlejších a důležitějších rukopisech sepsati rézonující katalog a tento katalog jakož i seznam listin uveřejniti tiskem. Pro práce písařské byl Šemberovi přidělen stavovský kancelista Josef Chytil, a vrchní správa historického archivu i s osobami při něm zaměstnanými svěřena stavovskému prelátu Cyrillu Nappovi. Jeho úkolem, pokud se týkal archivu, bylo, práce provedené archivním personálem se svým dobrozdáním předkládati čas od času zemskému výboru, aby tento o nich rok co rok mohl dávati vědomost pánům stavům.

Usnesení stavů, aby od obsazení místa archiváře bylo prozatím upuštěno, vysvětluje se tím, že stavové roku 1839 Bočka dosadili jenom dočasně a že si k tomu museli vyžádati Nejvyšší schválení; místo archiváře bylo by se tedy mohlo znova obsaditi jenom s císařským schválením, a k tomu nebyly

[1]) Viz o něm „Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin Al. Vojtěcha Šembery“, ve Vídni, 1877.

poměry vhodné. Pro Šemberu a Chytila nebylo také ustanoveno služné; měli býti odměňováni, jak dle vykonané práce zasluhovali.

Professor Šembera přestěhoval se do Brna, jelikož také stavovská akademie, na níž působil, byla přeložena z Olomouce do Brna, a dle protokolu ze dne 15. ledna roku 1848 převzal spisy, jež byly nalezeny v bývalé manipulační místnosti archiváře Bočka a patřily k jeho historické pozůstalosti.

Pro vývoj čilých historicko-archivních studií na Moravě byla doba velmi příznivá. Boček půdu doposud suchou zkypřil, zasil semeno a všichni se těšili na bohatou a dobrou sklizeň. Tato nálada pronikla také na památném sněmu r. 1848. Náklad na dějezpyt uhrazoval se od jmenování Bočkova ze stavovského fondu domestikálního. V zasedání sněmu, svolaného na novém základě, musela při rokování o rozpočtu na rok 1849 na přetřes přijíti také tato položka, obnášející 1600 zlat. Účetní komitét v sezení ze dne 20. ledna r. 1849 zkrátka navrhoval, aby byla škrtnuta. Ale členem tohoto sněmu byl také Christian d'Elvert, jenž od svého mládí byl nadšen pro dějiny Moravy a který jako dějepisec byl již všeobecně známý. Přihlásil se k slovu a »jménem cti a slávy země« žádal, aby se tento obnos 1600 zlatých vřadil do rozpočtu. Plamennými slovy poučoval sněm o úkolech moravského dějezpytu, o pracích Bočkových, žádal, aby se v jeho pracích pokračovalo a především, aby se zakoupila jeho sbírka. Poslanci Nárožný, Jiříček, člen zemského výboru Petr rytíř Chlumecký d'Elvertovi sekundovali. Padlo slovo: »Národ, jenž své dějiny zanedbává, je blízek úpadku, neboť v dějiny již nedoufá« — a jednomyslně byl ještě v témž sezení přijat návrh, aby položka 2000 *(sic)* zlatých ročně, která se doposud do rozpočtu vřazovala a doznávala Nejvyššího schválení, byla ještě na několik let ponechána a užívána k dalšímu vydávání moravského diplomatáře, pak aby zemský výbor byl vyzván, aby po zmocnění zemským sněmem bez odkladu zakoupil Bočkový rukopisy a knihy.

Taková usnesení byla oprávněna tím více, že professor Šembera byl pokládán za muže, který se těmto pracím bude věnovati s plným poroz-

uměním. Ale právě tehdy a jenom na krátkou dobu odchýlil se Šembera — jsme v roce 1849 — od své vědecké práce, jíž se doposud s velkým úspěchem věnoval. Jeho tehdejší činnost politická překážela mu věnovati se pracím archivním.

Dnem 7. května 1849 je datován přípis zemského výboru Šemberovi, kterým se vyzývá, aby převzatý úkol splnil co možná nejdříve a aby vysvětlil, proč se u vykonávání sněmovního rozkazu tak nápadně omeškal, a již dne 23. července 1849 zemský výbor se usnesl, aby se na ten čas upustilo od rozkazů, týkajících se dějezpytu Moravy, jež zemský výbor udělil professoru Šemberovi dekretem ze dne 7. června 1847, čís. 912, P. 162. Šembera byl v téže době povolán do Vídně do ministerstva spravedlnosti za člena komise pro stanovení slovanské terminologie právnické.

Do popředí vstoupil opět P. Beda Dudík. Téhož dne, kterého píše Šemberovi, totiž 23. července 1849, píše moravský zemský výbor také jemu, že ho zná jako přítele a činného podporovatele dějepisu vlasti, a jelikož vůči nynějšímu archivnímu řediteli (Josefu Czibulkovi) prohlásil, že je ochoten pokračovati v pracích historických, táže se, zda a za jakých podmínek byl by ochoten sepsati dílo pod titulem »Darstellung der Geschichtsforschung Mährens seit den ältesten bis auf gegenwärtige Zeiten«. Zemský výbor prý doufá, že touto cestou lze nabýti přehledu o tom, jaký způsobilý historický materiál byl již sebrán a tím dospěti k přesvědčení, co již bylo vykonáno, aby se dosáhlo sledovaného cíle, a co ještě třeba vykonati. Toto dílo, tak praví se dále, nemělo by za předmět pouze historicko-kritický rozvoj celého historického studia na Moravě, muselo by podávati přehled celého sebraného již materiálu k dějinám Moravy, zkrátka toto dílo má býti vůdcem a ukazovatelem při sepisování dějin Moravy.

Ačkoli program tuto rozvinutý je nejasný, přece z něho vysvítá, že úkol, který byl vznesen na p. Dudíka, je rovněž tak zajímavý jak obtížný. I dnes nebylo by jeho řešení snadné. Dudík však s nadšením převzal úkol sepsati takořka dějiny moravské historiografie, kombinované s dějі-

nami moravských pramenů, vyložil plán a způsob provádění v (německém) dobrozdání, jež zasluhuje, aby sem bylo vsunuto jako příspěvek k biografii tohoto vynikajícího učence, s nímž se v dějinách zemského archivu setkáme ještě častěji. Dobrozdání zní takto:

»Slavný zemský výbore! — Prodchnut vědomím důstojnosti a velké důležitosti historického studia a zejména dějin naší krásné a bohaté vlasti, slavný zemský výbor učinil významné usnesení, aby k podpoře a k nabytí důkladné vědomosti o dějinách Moravy bylo sepsáno dílo asi pod titulem »Darstellung der Geschichtsforschung Mährens seit den ältesten bis auf gegenwärtige Zeiten« a vydáno tiskem, aby každý, kdo se o moravský dějezpyt zajímá, věděl, je-li již pro dějiny Moravy po ruce dostatečný historický materiál, a zdali a kde by se v historickém badání mělo ještě pokračovati. Za tou příčinou mají také sebrané již poklady historické odborně vzdělaným dějezpytcem býti zkoumány a uvedeny do pořádku, — je to podmínka, bez níž i sbírky velkolepé zůstanou neplodnými.

Dekretem ze dne 23. července b. r., čís. 3885, byl jsem poctěn a velmi potěšen vyzváním, abych slavnému zemskému výboru sdělil písemně, zda a za jakých podmínek byl bych ochoten sepsati dílo o dějezpytu moravském ve smyslu, jejž naznačuje titul, a abych v případě kladném předložil plán, jímž se při sepisování díla budu říditi.

Tímto vyzváním bylo uskutečněno přání, které v srdci chovám dlouhá léta, abych svoje síly mohl věnovati studiu dějin drahé své vlasti. Již jsem chtěl předložiti plán s nejponíženější prosbou, aby jenom slavný zemský výbor měl ve mne důvěru, že si ji chci zasloužiti vyhověním tomuto vyzvání a důkladným realisováním zamýšleného účelu: tu byl mi slavným zemským výborem dne 17. t. m. doručen druhý dekret ze dne 3. září b. r., čís. 4091, s podotknutím, abych při žádaném plánu bral náležitý zřetel na dílo, jež sepsal Christian d'Elvert pod titulem: »Die Quellenkunde der Geschichte Mährens und österr. Schlesiens« a které má býti vydáno nákladem zemským, ježto prý z tohoto díla vysvitne, zda a pokud pan d'Elvert již přihlížel k literární pozůstalosti

Bočkově a není-li pouze třeba pokračovati v tomto díle se zřetelem na pozůstalost Bočkovu.[1])

Tato okolnost přiměla mě, že jsem c. k. krajského komisaře Christiana d'Elverta požádal, aby mi laskavě dovolil nahlédnouti do svého díla. Učinil tak s obvyklou přívětivostí a přesvědčil jsem se, že se první můj plán svým založením sice podstatně liší od práce jeho, že však přece má takový ráz, že pro tentokrát mohu sice od něho upustiti pokud se týká rozsahu, nikoli však pokud běží o jednotlivé jeho části.

Christian d'Elvert ve svém pilně a rozvážně pracovaném díle pořádá dle jistých velmi trefně charakterisovaných období všechny spisovatele, kteří pracovali pro dějiny Moravy a Slezska, podává o nich životopisné zprávy, uvádí jejich sbírky a také spisy, jež vydali sami, neposuzuje však speciálně, jaká ta práce je a pokud se k něčemu hodí atd. Co se týká nejnovějšího dějezpytu Moravy — Piter, Cerroni, Boček — obmezuje se pan d'Elvert na př. u Pitera jenom na díla, jež tento vydal anebo jež naznačují dějepisci jiní, u Cerroniho cituje jen některé fascikly, které pokládá za důležité, u Bočka měl k disposici jenom jeho zprávy cestovní, do podrobností jeho sbírky se však nepouštěl. Tím se p. d'Elvert ovšem poněkud přiblížil k účelu (vyslovenému slavným zemským výborem v dekretě, který mi byl doručen teprve dne 12. srpna) ukázati, je-li již pro dějiny Moravy po ruce dostatečný historický materiál a zdali a kde by se v historickém badání mělo ještě pokračovati; tohoto účelu však nikterak nedosáhl.

Po mém soudě bude tento účel uskutečněn teprve tehdy, až dějiny Moravy budou organicky rozčleněny a prokázáno, jaký materiál byl již pro jednotlivá období sebrán a kriticky osvětlen. Potom teprve poznáme mezery v jednotlivých obdobích, teprve potom bude každému příteli dějin snáze,

[1]) Míněno je dílo Christiana d'Elverta „Historische Literaturgeschichte von Mähren und Schlesien", vytištěné a vydané r. 1850 nákladem zemským, jež nepochybně do jisté míry za předmět má thema, dané zemským výborem. Toto dílo postrádá sice žádaných vlastností, totiž „kritického" a „přehledného" líčení známého již materiálu historického, mohlo však přes to velmi dobře sloužiti za průvodce historickou literaturou.

rychleji a důkladněji možno, její jednotlivé periody a episody jako stavební kameny zpracovati v mohutnou stavbu, pak teprve při zajisté namáhavém badání přestane opakování, kterým se maří čas a síla, pak teprve lze se nadíti, že Moravě se dostane historického díla, důstojného jejích mecenášů a representantů, — nepochybně nejkrásnějšího důkazu vyspělosti národa.

Aby se však takové dílo mohlo odevzdati veřejnosti, je třeba jistých prací předchozích, jež by snad mohly vycházeti pod společným titulem »Mährens Geschichtsquellen«, avšak přece na ten způsob, aby každá z předchozích prací tvořila také pro sebe samostatné dílo pod titulem speciálním, asi tak jako c. k. akademie věd ve Vídni vydává »Fontes rerum Austriacarum«.

A pro tyto předchozí práce dovoluji si slavnému zemskému výboru předložiti plán a prosím, aby mne pověřil jeho provedením, kdyby se mu zamlouval.

Díky šlechetné péči bývalých pánů stavů má Morava již dosti bohatý materiál historický, jejž učený svět zná pod jménem: archivy zrušených klášterů (k nimž se však tuto přihlížeti nemůže), starý archiv stavovský, sbírka Cerroniho a výzkumy Bočkovy. Poslednější jsou nepochybně nejdůležitější a s touhou na jejich uveřejnění a osvětlení čekají všichni dějepisci. S těmi muselo by se tedy začíti snad pod titulem »Boček's Forschungen für Mährens Geschichte. Auf Antrag des hohen mährischen Landesausschusses dargestellt und gewürdigt von N.«

Po vhodné předmluvě, v níž se bude líčiti úmysl a účel, jejž sobě slavný zemský výbor při podporování těchto historických prací vytkl, bude následovati Bočkova biografie se zvláštním zřetelem na jeho vědeckou a úřední korrespondenci, která má ukázati cestu k pramenům, jež objevil. Pak budou se uváděti, objasňovati a oceňovati jeho výzkumy. Tu však bude třeba rozlišovati dvoje období, a sice jedno, ve kterém Boček sbíral jenom jako soukromník bez úředního charakteru, a druhé, ve kterém sbíral jako historiograf a archivář. Materiál z období prvého bude se pořádati a projednávati dle látek, jež mají za předmět dějiny církevní, politické a literární atd.; pro období druhé budou

vodítkem jeho cestovní zprávy. Tím nabudeme systematického přehledu celého jím sebraného materiálu, při každém kusu budeme si moci učiniti poznámku, zdali a kde je vytištěn, jaké období, událost atd. osvětluje, vůbec zasluhuje-li zevrubnějšího povšimnutí čili nic. Při tom se však výslovně podotýká, že se při této práci bude jenom přihlížeti k materiálu, jejž Boček již sebral, nikoli k tomu, o němž se pouze zmiňuje a který opsán ještě není. Po takovém kritickém zpracování zodpoví se na konci díla sama sebou otázka: co Boček pro dějiny Moravy vůbec vykonal a jaké mezi moravskými dějezpytci zaujímá místo. Předmětem práce druhé budiž sbírka Cerroniho pod názvem »Cerroni's historische Sammlungen«. Také tu ať předchází životopisný náčrt se zvláštním zřetelem na způsob, jakým tento muž takové sbírky nabyl, a pak budiž celá sbírka roztříděna dle materií, aby se podobně jako u Bočka ukázalo, jaký stavební materiál pro jednotlivá odvětví našich dějin se chová ve sbírce této. Dodatkem budiž zevrubně oceněn starý tak zvaný archiv stavovský.

Tyto předchozí práce dají nám docela nahlédnouti do materiálu, který zemi již patří a přehlédnouti tento materiál, který je jádrem budoucího historického zemského archivu. Ve spojení s dobrým dílem d'Elvertovým poskytnou nám tyto práce možnosti, abychom při shora vytčeném organickém rozčleňování dějin Moravy za stálého prokazování materiálu, který již byl pro jednotlivé období sebrán a kriticky osvětlen, dílo d'Elvertovo nejen doplnili, nýbrž také v badání bez všelikého opakování pokračovali. Jedním slovem: provedení plánu, který v hluboké úctě podepsaný podal, přivedlo by do vědeckého pořádku a také by dokončilo doposud vykonané práce historické a umožnilo by každému příteli dějepisu, aby případné mezery sám vyplnil a nedostatky odstranil — nejlepší to vzpruha k oživení samostatného dějepisu vlasti.

A jelikož mi slavný zemský výbor týmž dekretem ze dne 23. července b. r. také dovolil, abych předkládaje plán zároveň vytkl podmínky, za kterých bych se chtěl věnovati pracím pro dějiny Moravy, dovoluji si nezávazně podati návrhy tyto:

1. Mají-li se tyto práce provésti rychle a zdárně, prosím, aby mi bylo laskavě dovoleno prohlížeti klidně všecek sebraný materiál, jelikož jsem se již s dostatek přesvědčil, že staré katalogy jsou nesprávné a docela bezúčelné. Musím probrati kus za kusem, abych nabyl přehledu povšechného.

2. Prosím, aby mi byla vykázána vhodná místnost pracovní nebo bylo dovoleno, abych potřebný materiál směl bráti do svého bytu a aby panu Chytilovi jako skutečnému strážci těchto sbírek bylo uloženo, aby mi s náležitým opatřením vydal, zač budu žádati.

3. Prosím za dovolení, abych s touto prací směl spojiti práce jiné. Vyskytuje se na př. mnoho kusů, jež snadně lze přepracovati nebo opatřiti předmluvami, poznámkami atd., ihned vřaditi do rubriky »Mährische Geschichtsquellen« a dáti do tisku. Rovněž by se snad také doporučovalo, leckteré výpisy, poznámky atd. uveřejniti dříve.

Jelikož však k rychlejšímu uveřejňování je třeba určitého orgánu, jehož naše vlast doposud postrádá, navázal jsem za tímto účelem styky s cís. akademií pro vědy ve Vídni, a místoředitel cís. dvorního a státního archivu Josef Chmel jako předseda historického oddělení ústně mě ujistil, že všechny mé práce z oboru historického dá ve zvláštní rubrice zdarma vytisknouti v c. k. státní tiskárně buď jako práce samostatné nebo jako příspěvky do časopisů akademie »Archiv«, »Zeitschrift« atd. Pan Chmel vychází totiž ze správného názoru, že cís. akademie nepožívá dotace pouze pro provincii Rakousy, nýbrž pro celé císařství. Tak jako provincie Rakousy c. k. státní tiskárnou uveřejňuje své Fontes rerum Austriacarum, Regesten der Babenberger, jednotlivé důležitější diplomy, dotazy, opravy, historické zprávy, celá díla atd., mohly by touto cestou býti uveřejňovány také prameny k dějinám Moravy. Při tom byla by ta velká výhoda, že by se recense prováděly před vytištěním a že by se proto ihned mohl na ně bráti zřetel. A zbývalo by ještě dosti, co by se uhrazovalo z dotace pro výzkumy historické. Jak těžko na př. postrádáme tu v Brně velkých historických děl pramenných; na celé Moravě jsou jenom dva exempláře Pertzových »Monumenta Germaniae«.

Náklad na pokračování mor. diplomatáře, regest, podpora dějezpytců, vydávání větších děl — všechno to hradí se z tohoto fondu. Abych však svým nezávazným názorem nepředbíhal, prosím, aby mi slavný zemský výbor v tomto směru dal potřebné rozkazy.

Jiných podmínek neznám, neboť moje činnost jen k tomu jedinému cíli se nese, abych v oboru dějin pro svou drahou vlast pracoval a tak sobě získal důvěry slavného zemského výboru.

V Brně, dne 18. září 1849.

Dr. Beda Dudík m. p.,
c. k. professor dějepisu.

Zemský výbor Dudíkovu nabídku přijal dne 1. října 1849 způsobem velmi lichotivým, a to vlastně znamená, že místo zemského historiografa bylo znova zřízeno. Z důvodů formálních nemohl tento čestný titul býti udělen, ale Dudíkovi vykázána zvláštní pracovna v dikasteriální budově v sekretariátě zemského výboru a dovoleno mu užívati zemského archivu, jejž spravoval stavovský kancelista Josef Chytil.

Tento Bočkův žák dal se mezitím, vděčně vzpomínaje svého učitele a maje o věc opravdový zájem, do práce ryze archivní, totiž do roztřiďování a katalogisování literární pozůstalosti Bočkovy.

Boček na svých četných cestách po moravských knihovnách a archivech jednak sám opsal a excerpoval tisíce listin a akt, jednak v množství překvapujícím sebral archivalie všeho druhu, listiny originální, opisy starší i novější, rukopisy, akta, dopisy, autografy a také díla tištěná. Vznik této sbírky lze vysvětliti velmi snadně. Něco asi za levnou cenu koupil, něco obdržel darem; mnohé věci byly jemu asi svěřeny k užívání a přišly po jeho smrti do jeho pozůstalosti. Tehdy lidé o ceně archivalií soudili jinak než dnes a mnozí správcové archivů obecních, církevních a jiných nespatřovali asi nic závadného v tom, že Boček ten který dokument vzal s sebou bez stvrzenky. Později, zejména v letech padesátých, když se také u nás byl náhle probudil zájem o archivy, upamatovali se lidé ovšem na události dřívější a

neprávem svalovali vinu, že archivní skříně jsou prázdné nebo poloprázdné, na starší sběratele.[1])

Nepopíratelně bylo Bočkovou sbírkou, ať vznikla jakkoliv, zachráněno velmi mnoho archivního materiálu, který by se bez jeho zakročení byl asi sotva dochoval. Neboť jako před Bočkem ztratilo se z moravských archivů a přišlo na zmar také po něm nesmírně mnoho. Bočkova sběratelská horlivost prýštila zajisté ze snahy zachrániti a zachovati, co zdálo se jíti vstříc zkáze neodvratné; nikde nenajdeme ani nejmenší zmínky, že by on, jenž po celý život žil v poměrech skromných, byl ze své sbírky chtěl vytloukati kapitál, naopak, jeden čas měl v úmyslu dáti ji zemi ctí a darem. Že sbírka vznikla způsobem kalým, byl zajisté také přesvědčen rozšafný Chytil, neboť on to byl, jenž dal podnět, aby ji stavové zakoupili. Byv ustanoven poručníkem pozůstalých po Bočkovi, obrátil se dne 26. května 1847 na zemský výbor s dotazem, zda a za jakých podmínek byl by ochoten zakoupiti z pozůstalostní podstaty Antonína Bočka jeho pozůstalost literární, aby se mohl doplniti historický aparát, sebraný z rozkazu zemského výboru.

Návrh byl ihned přijat a vrchní správa archivu zmocněna, aby vdově po Bočkovi dle ceny sbírky, kterou by vyšetřili povolaní znalci, učinila nabídku do nejvyššího obnosu 5000 zlatých k. m.

---

[1]) Tak na př. v archivním inventáři na radnici ve Slavonicích z r. 1856 čteme: „Lidé se tu pamatují, že kolem r. 1816 nebo 1817 nějaký Horký z Brna ve zdejší krajině všechny archivy proštáral a všechny starší a pamětihodnější spisy odvlekl a nic již nevrátil. Také v pozdějších letech nějaký Boček odnesl odtud mnoho spisů a dokumentů a nic nevrátil." — Anebo: když zemský výbor v roce 1841 v kraji přerovském pátrati dal po tamním materiálu historickém, starosta přerovský prohlásil, že si pan archivář Boček, aby mohl pohodlněji pracovati, již v roce 1839 vyžádal některé staré knihy a záznamy z přerovské magistrátní kanceláře do svého bydliště a že jich ještě nevrátil. — Také ze zámeckého archivu knížete Liechtensteina v Telči došla roku 1858 na dotaz zemského archivu v příčině kopiáře Zachariáše z Hradce, o němž se pravilo, že se chová v tomto archivu, odpověď, že tuto knihu nelze nalézti a že se podobá pravdě, že ji stihl týž osud jako ostatní jiné mnohdy důležité listiny rodinné, jež nebožtíku archiváři panu Antonínu Bočkovi byly v roce 1844 velmi ochotně zapůjčeny, které však tento již nevrátil. — Jak známo, byl také Cerroni podezříván proto, že měl díla tak důležitá, mohl však kus za kusem prokázati provenienci. Viz: Dudík, J. P. Cerroni's Handschriftensammlung, str. 18 a 19.

Chytil sepsal a katalogisoval sbírku, jež se skládala z těchto částí:

a) z listin (originálů, kopií a obsáhlých fasciklů) . . .	12.308	čísel
b) z vázaných rukopisů	175	„
c) z českých starších a novějších děl tištěných	769	„
d) z německých a latinských prvotisků	162	„
e) z německých a latinských tisků nových	840	„
	14.254	čísel.

Dne 3. září 1849 zemský výbor zmocnil tři přísedící zemského výboru: rytíře Lamineta jako správce komise, Petra rytíře Chlumeckého a J. Czibulku, pak dějezpytce a přátele dějin vlasti: preláta Cyrilla Nappa, krajského komisaře Christiana d'Elverta, guberniálního sekretáře Ant. Hübnera, guberniálního koncipistu Ignáta rytíře Vojkovského, P. Řehoře Wolného, P. Bedu Dudíka a Matěje Klácela, professora filosofie a hlavního redaktora časopisu »Mähr. Landeszeitung«, aby se o sbírce radili a ji zkoumali. Dobrozdání, na němž se dne 6. října 1849 shodli všichni členové komise, sepsal P. Dudík, a jelikož se v něm zakoupení vřele doporučovalo a zemský sněm mimo to již v dříve zmíněném sezení ze dne 20. ledna 1849 zakoupení povolil, byl další úřední postup rychle vyřízen. Dne 29. října 1849 požádal zemský výbor ministerstvo vnitra za schválení k vyplacení kupní ceny 5000 zl. z fondu domestikálního; schválení došlo dne 21. prosince 1849 (čís. 23.102), dne 28. února r. 1850 byla sbírka uložena v 11 bednách, převezena ze starobrněnského kláštera do budovy dikasteriální a převzata za přítomnosti archivního ředitele J. Czibulky, P. Bedy Dudíka, stavovského registratora Jana Gottlieba, stavovského kancelisty Josefa Chytila a aktuara Koštiala. Namátkou zjištěn správný počet kusů a vyšlo při tom na jevo, že sbírka obsahuje o 10 kusů více než Chytilův katalog; pak byla svěřena zavírka sbírky a dozor na ni registratoru Skalickému.

Z tohoto značného rozmnožení sbírek zemského archivu vyplynula také otázka, kdo jej má spravovati a kdo má býti nástupcem archiváře Bočka. Ve zmíněném důležitém sezení komise ze dne 6. října 1849, ve kterém se zemskému výboru jednomyslně doporučovalo, aby sbírku Bočkovu zakoupil,

prelát Napp vyslovil zároveň přání, aby Chytil, jenž po dlouhá léta byl spolupracovníkem Bočkovým, byl také na dále zaměstnán při historickém archivu. D'Elvert pozměnil přání v ten smysl, aby Chytil byl ustanoven úředníkem, který by archiv úplně uspořádal a uvedl do takového stavu, aby mohl býti používán, který by se tedy jemu mohl věnovati výlučně nebo hlavně. Rytíř Vojkovský řekl zrovna, že komise doufá, že se příští moravský sněm postará o ustanovení zemského archiváře, a že na toto místo má asi oprávněné nároky pan kancelista Chytil, kteréhož pro jeho posavadní záslužnou činnost všichni doporučují.

K tomu ovšem tak brzo nedošlo a Chytil dokonce pomýšlel vzdáti se svého místa ve službách zemských, neboť žádostí ze dne 14. srpna 1850 ucházel se o uprázdněné místo universitního bibliothekáře v Olomouci. Toto místo však obdržel uchazeč jiný a Chytil zůstal na dále jako stavovský kancelista v Brně. Jeho zajisté oprávněnému přání dosíci místa zemského archiváře, stály v cestě časové poměry a vážný uchazeč jiný v osobě P. Bedy Dudíka.

Dudík v době poměrně krátké zhostil se úkolu, jejž převzal od zemského výboru, ale také způsobem, který málo odpovídal plánu původnímu. Místo aby podal vylíčení povšechného rozvoje dějepisu a dějezpytu na Moravě, sepsal Dudík katalog části rukopisné sbírky Cerroniho, kterou zakoupila země. Z 548 čísel této sbírky vybral 64 kodexů, shrnul je pod pojem »Rukopisy, jež pojednávají o politických dějinách Moravy v užším smyslu«, udal přesně jejich obsah a přičinil k tomu kritické poznámky, jež vesměs svědčí o zkoumání bedlivém.[1]) V úvodě podával zajímavý životopis Cerroniho a obsáhlý plán pro pokračování tohoto díla. K tomu však již nedošlo. »Mährens Geschichtsquellen« zůstaly obmezeny na tento první svazek; ze sbírky Cerroniho je tedy jenom tato malá část popsána zevrubně. Celé dílo Dudíkovo bylo založeno tak, že muselo zůstati torsem, neboť pokračování měřítkem

[1]) Mährens Geschichtsquellen. — Im Auftrage des h. mähr. Landesausschuß bearbeitet und durch den mährischen Landesfond herausgegeben von Dr. B. Dudík. I. Bd. „J. P. Cerroni's Handschriften-Sammlung.“ Brünn, Carl Winiker, 1850. 510 S. 8⁰.

svazku prvního bylo by asi sotva bylo ve správném poměru k pravé ceně celé sbírky, k vynaložené práci a k vynaloženému času. Publikace Dudíkova byla však po vyjití všeobecně uznávána a živě vítána. Zemský výbor přijal tuto práci s povděkem a v sezení ze dne 18. ledna 1851 se usnesl, aby příštímu sněmu byl podán a doporučen návrh, aby P. Bedu Dudíkovi ve spravedlivém ocenění jeho zásluh o dějepis vlasti a jeho šlechetné a nezištné snahy po jeho zvelebení byl udělen čestný titul »moravský zemský historiograf«.

Události politické zdržovaly rychlé uskutečnění tohoto usnesení. Po zrušení ústavy v roce 1851 nevědělo se, zda a kdy se sněm sejde, a zemský výbor, který správu země měl ve svých rukou, nepovažoval se za kompetentní, aby za změněných poměrů dával podobné záležitosti na pořad rokovací. Neboť když tehdejší rakouský ministr vyučování hrabě Lev Thun ještě v roce 1851 úřední cestou prostřednictvím moravského místodržitele hraběte Lažanského a zemského výboru podněcoval opětné obsazení místa mor. zem. archiváře a historiografa a při tom doporučoval, aby se bral zvláštní zřetel na Dudíka, zemský výbor přípisem ze dne 17. ledna r. 1852 prohlásil, že na ten čas není třeba místo archiváře znova obsazovati a že jmenovati historiografa bude povoláno teprve zemské zastupitelstvo zorganisované na novém základě.

Dudík byl ostatně za to, že jeho jmenování bylo opět odloženo, odškodněn tím, že jej zemská správa v roce 1851 za účelem historického badání vyslala do Švédska, že jeho cestu do Říma, kterou podnikl v roce 1852, co nejvíce podporovala, že mu na úhradu cestovních výloh poskytla značných prostředků. Obě zprávy o těchto dvou výzkumných cestách »Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte (1852)« a »Iter Romanum (1855)« byly také vytištěny nákladem zemským a vydány zemským výborem.

Zemský výbor měl za to, že, jak výslovně praví ve svém usnesení o vyslání Dudíka do Štokholmu, podporováním prací Dudíkových zadost učiní rozkazu posledního sněmu, aby pečoval o historické badání na Moravě. Dovolával se usnesení sněmovního ze dne 11. září 1839, dle něhož badání

za účelem důkladných dějin Moravy mělo býti rozšířeno na provincie sousední a dokonce i na nejdůležitější místa ciziny. Domníval se, že pokud se týká prací ve Švédsku, je třeba hodně si přispíšiti, protože právě tehdy proskakovaly do veřejnosti autentické zprávy o rukopisech ve švédských knihovnách původu česko-moravského. Byla naděje,[1]) že bude lze je získati a vyslovena obava, že by snad někdo z jiných provincií mohl Moravu předejíti a tak tuto korunní zemi připraviti o její literární poklady a o čest tohoto podniku. Ale v zemském výboře také tehdy uplatňovaly se hlasy, které poukazovaly na to, že je třeba zpracovati materiál, který již ležel v zem. archivu, totiž tři velké sbírky: archivy klášterní, sbírku Cerroniho a sbírku Bočkovu a znovu podněcovaly, aby se pokračovalo v Bočkově životním úkolu, ve vydávání publikace Codex diplomaticus Moraviae. V příčině poslednější bylo také usnesením zemského výboru ze dne 4. prosince 1852, čís. 4356/1016 ustanoveno, aby se redakce dalších svazků tohoto díla svěřila stavovskému kancelistovi Josefu Chytilovi pod správou člena zemského výboru, k níž se nabídl rytíř Chlumecký. Chlumeckému bylo dekretem ze dne 23. prosince t. r. se zvláštním uznáním jeho schopnosti a horlivosti uloženo, »aby opatřil, co uzná za potřebné k tomu, aby bylo docíleno potěšitelného a dokonalého celku.«

Nastalo desítiletí zvlášť horlivé a úspěšné činnosti archivní.[2])

* * *

Petrem rytířem Chlumeckým moravský zemský archiv získal osobnost, která svým organisatorským talentem, svými vlivnými vztahy společenskými a vědeckými tomuto ústavu a jeho výkonům zjednala vážnost a popularitu, jíž v dějinách rakouských zemských archivů je sotva rovné. Jsa skvěle nadán a maje pevnou vůli a velkou sílu tvůrčí, těšil se rytíř Chlumecký věrné a obětavé podpoře neunavného Chytila. Již počátkem roku 1854 mohli oba

[1]) O rukopisech nabytých v roce 1878 promluvím později.

[2]) O prvních letech tohoto období poučuje nás častěji již citovaná „Zpráva o moravském zemském archivu za rok 1857", pak „Agenda mor. stav. zem. výboru od r. 1849 až 1859" (v Brně 1861), kterou sestavil Josef šlechtic Wieser.

zemskému výboru předložiti 6. svazek publikace Codex diplomaticus, jehož předmluva obsahuje již základní rysy nového dalekosáhlého programu pro moravský dějezpyt pod správou zemského archivu.

Chlumecký jako člen zemského výboru převzal dne 1. června 1855 referát o archivu a o dějezpytu, který dosud měl rada vrchního zemského soudu Josef Czibulka, stal se však jako archivní ředitel zároveň prvním úředníkem zemského archivu a súčastňoval se od té doby všech jeho prací. Dne 6. června sepsal s Chytilem protokol o sbírkách archivu, jenž tehdy obsahoval tyto části:

a) domácí archiv stavovský, t. j. zeměpanská obdarování, lantfrýdy, šlechtické kvaterny, sněmovní akta a památky;

b) sbírku Bočkovu;

c) sbírku Cerroniho;

d) archivní knihovnu, která obsahovala knihy a rukopisy zakoupené od Bočka;

e) sbírku mincí, pečetí a autografů, jichž Boček nabyl na své výzkumné cestě a jež zakoupil zemský výbor.

Zároveň se konstatovalo, že místnosti nestačí, že katalogy, pokud vůbec byly založeny, jsou neúplné a chatrné a že ani jediné zařízení nevyhovuje.

To, co Chlumecký shledal na tehdejším stavu zemského archivu, přimělo ho vypracovati obsáhlý operát o potřebě nové organisace archivu, jejž zemskému výboru předložil dne 1. listopadu 1855. Jeho návrhy lze stručně shrnouti pod tyto hlavní body:

1. zjednati nové vhodné místnosti archivní;
2. odloučiti nadobro archiv od registratury;
3. ustanoviti archiváře a vydati archivní instrukci;
4. znova pořádati a katalogisovati všechny sbírky;
5. určiti pro zemský archiv práce vědecké;
6. vykonávati vliv na pořádání veřejných archivů na Moravě za účelem rozmnožení sbírek zemského archivu.

Prvním a nejdůležitějším krokem k provedení těchto návrhů bylo jmenování Josefa Chytila archivářem dne 25. listopadu roku 1855, když jej krátce před tím, dne 11. listopadu, universita v Jeně byla povýšila na doktora filosofie.[1])

Chytil narodil se dne 9. března 1812 v Kojetíně, absolvoval gymnasium v Kroměříži, studium filosofické v Brně a vstoupil v roce 1833 do augustiniánského kláštera na Starém Brně, jejž však brzo opustil. V roce 1836 vstoupil jako praktikant do služeb stavovské registratury, postupoval však pomalu, neboť dne 20. listopadu 1841 jmenován byl čtvrtým, dne 20. srpna 1846 třetím stavovským kancelistou. Kromě toho byl, jak jsme slyšeli, přidělen Bočkovi, aby ho podporoval v jeho pracích archivních. Pomáhal mu při opisování listin, při registrování, pořádání, sepisování četných zpráv na zemský výbor; byl Bočkovým spolupracovníkem v pravém smyslu slova. Vzácnou svou píli osvědčil, když se v roce 1844 začala opisovati válečná korespondence archivu brtnického, neboť klidně uvoloval se pracovati 10—12 hodin denně s materiálem nesnadno čitelným a sepsaným v nejrůznějších jazycích. Ještě zřejměji ukázala se jeho způsobilost pro práce archivní, když se po smrti Bočkově musela katalogisovati bohatá jeho sbírka. Dodnes se katalog jím sepsaný celkem osvědčuje.[2]) Nastoupil však také přímo duchovní dědictví Bočkovo tím, že r. 1850 sám dokončil pátý svazek publikace Codex diplomaticus Moraviae a mimo to sepsal index ke všem pěti svazkům.

[1]) Když Chytil byl jmenován zemským archivářem, udělen zároveň P. Bedu Dudíkovi v uznání jeho literárních zásluh o vědu a zejména o dějiny Moravy čestný titul „moravský historiograf". Z obšírného dobrozdání o úkolech historiografa, jež dne 24. prosince roku 1855 vyšlo z péra Chlumeckého, vysvítá, že se od něho především žádalo, aby sepsal obšírné dějiny Moravy. Dudík v letech 1860—1888 sepsal 12 svazků svého široce založeného díla „Allgemeine Geschichte Mährens", které sahá až do roku 1350, mimo to podnikl různé cesty archivní a vědecké na náklad země. — Srv. o zřízení místa historiografa „Agendu", str. 49 a o P. Bedu Dudíkovi (zemřel v Rajhradě dne 18. ledna 1890 ve věku 75 let) nekrolog v časopise „Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner- und Zisterzienserorden", ročník XI. (1890), str. 121 a následující.

[2]) Katalogy z této doby byly sepsány s velikou pílí, nelze jich však dáti do tisku pro chybné čtení a četné omyly topografické a chronologické. Proto nebyl také uveřejněn katalog sbírky stavovských listin, který byl tištěn již za Chlumeckého.

Jeho pracovitost, skromnost a vážnost, dále okolnost, že jeho duševní schopnosti a skutečná činnost byly v rozporu s jeho podřízeným postavením úředním, které zaujímal jako stavovský kancelista, získaly mu a zabezpečovaly úctu všech, kdož měli příležitost poznati ho a jeho činnost. Víme, že se již v roce 1850 pomýšlelo na to, uděliti jemu místo archiváře a známe také příčiny, ze kterých se jeho jmenování opozdilo; nyní byl vyhlédnut, aby působil po boku Petra rytíře Chlumeckého.

Druhým činem k nové organisaci archivu bylo vydání »Instrukce pro moravský stavovský zemský archiv«, kterou Chlumecký vypracoval a zemský výbor dne 13. března 1856 schválil. Obsahuje neméně než 79 paragrafů, jež se rozpadají na deset oddělení: 1. pojem a obsah archivu; 2. o vlastních archivaliích; 3. o uschování a vnitřním pořádku; 4. o rozmnožování; 5. o užívání archivu; 6. knihovna archivu; 7. sbírka mincí, pečetí a autografů; 8. postavení ředitele archivu; 9. povinnost archivářova; 10. učebné pomůcky archivu.[1])

Také otázka umístění byla rychle vyřízena a tu by asi nebylo od místa dotknouti se několika slovy dějin domova archivu až do této doby.[2])

Při jednáních mezi zemským výborem a guberniem o jmenování Bočka archivářem byla také často dotčena otázka, týkající se vykázání vhodných místností pro nově založený zemský archiv. Neboť doposud uschovávaly se nečetné archivalie, které tvořily zem. archiv, v registratuře. Bočkovi byla tedy vykázána kancelář o dvou světnicích v druhém poschodí budovy dikasteriální (c. k. místodržitelství), ve které však byl umístěn pouze materiál, jejž Boček na svých cestách úředně sebral, kdežto vlastní archiv zůstal na dále spojen s registraturou.

Když se materiál, jejž Boček vypátral, rozmnožoval a když se zakoupila sbírka Cerroniho, přišla opět na přetřes otázka, jak by se pro archiv získala místnost od ohně bezpečná. Zemský výbor v r. 1845 guberniu oznámil, že nemá

---

[1]) Tato instrukce je vytištěná ve zprávě „Bericht über das mähr.-ständ. Landesarchiv für das Jahr 1857" v Brně 1858, str. 71—82.

[2]) Viz o tom citovanou „Agendu", str. 43.

k disposici prostoru, kde by zakoupené cenné archivalie uložil, že stavovské privileje a listiny, důležité dokumenty šlechtické, mezi nimi kvaterny majestátů, leží ve stavovské registratuře, která se nachází v neklenutých světnicích druhého poschodí budovy dikasteriální. Archivář Boček, jemuž v listopadu roku 1845 bylo uloženo, aby pro zemský archiv vyhledal místnosti vhodné a od ohně bezpečné, upozorňoval zemský výbor na budovu číslo 139 u Veselé Brány. Ale stavovské ředitelství stavební vypátralo místnosti, jak pravilo, vhodnější v budově dikasteriální, a na základě dekretu zemského výboru ze dne 23. února r. 1846 přestěhoval se zemský archiv do dvou klenutých světnic v přízemí, které v době, kdy budova byla ještě klášterem, sloužily augustiniánům za umrlčí komoru. Chytil prohlásil již tehdy, že tato místnost pro vlhkost a jiné vady se k účelům zemského archivu nehodí, a když Chlumecký r. 1855 stav archivu zkoumal, ukázalo se skutečně, že všechno, co se tam uschovávalo, nasáklo vodou a že se snadno mohlo rozdrtiti, takže by historické poklady, kdyby tam ještě několik let byly zůstaly, ponenáhlu propadly jisté zkáze. Snadno tedy prosadil, že r. 1856 bylo pro účely zem. archivu adaptováno první poschodí domu č. 164 ve staré Veselé ulici (Rudolfská č. 7) o třech světnicích, k nimž se již v roce 1857 musela přibrati světnice čtvrtá a v roce 1859 ještě jiné místnosti sousední. Tam Jeho Veličenstvo císař František Josef I. při své návštěvě v Brně dne 2. a 3. listopadu r. 1858 prohlížel archivní sbírky a poklady země. Tam zůstal archiv až do roku 1877.

Sotva že tím způsobem byly zjednány podmínky pro úspěšnou činnost, byla také tato činnost ihned zahájena.

Zemský výbor několikrát vyslovil přání a žádal, aby archivní materiál, jehož se nabylo dlouholetým badáním nebo jinou cestou, byl zpracován. Boček dostal k tomu směřující rozkazy; v sezení sněmovním ze dne 20. ledna 1849 přišla tato záležitost na přetřes a na této myšlence zakládalo se také první ustanovení Dudíkovo. Rytíř Chlumecký znal dávné toto přání zemského výboru, věděl dobře, že proti jeho vřelému doporučení, aby Dudík byl znova vyslán do Švédska a do Říma, bude se s mnoha stran namítati, že je především třeba

udělati pořádek doma. Když převzal vrchní správu archivu, záleželo mu asi na tom učiniti v tomto směru začátek, a to tím více, že historicko-statistická sekce c. k. společnosti pro zvelebování orby, přírodoznalství a vlastivědy, která byla založena roku 1850, dala již v roce 1851 podnět, aby bylo sepsáno generální repertorium všech listin moravských zemských archivů. Kus této práce ležel již přece připraven v zemském archivu ve výzkumech Bočkových. Lze sice pochopiti, že Chlumecký nemohl se odhodlati, aby pod svou aegidou vydal Bočkovy zprávy cestovní tak, jak je Boček k tisku byl připravil, přece však měl za to, že z důvodů vědeckých je žádoucí a — jak praví — také v zájmu Bočkově, aby výsledky jeho badání byly vhodným způsobem uveřejněny. Toto Bočkovo badání mělo do jisté míry býti základem obsáhlého díla o několika svazcích s titulem »Die Regesten der Archive im Markgrafthum Mähren und Anton Boczeks Berichte über die Forschungen in diesem Lande«, jehož první svazek skutečně také vyšel ještě v létě r. 1856 nákladem moravského výboru zemského.

Jako se v tomto prvním svazku v doslovném otisku podávaly seznamy materiálu v obecních archivech v Jihlavě, Třebíči, Třešti, Velké Byteši a Velkém Meziříčí a dále také část Valdšteinovy korrespondence z archivu knížete Collalta v Brtnici (která se ovšem nehodila docela do rámce »Regest«), měli ve svazcích následujících především Chlumecký a Chytil týmž způsobem zpracovati materiál ostatních archivů soukromých a obecních, veřejných a církevních. Práce záležela v tom, že doplňovali Bočkovy popisy jednotlivých archivů, jakož i regesta, jež Boček byl sepsal, badáním vlastním a seznamy, jež k disposici daly archivy samy.

Avšak také tato s velkou horlivostí započatá publikace zůstala obmezena na svazek první a musela zůstati torsem, nevěnovala-li se jí jedna nebo dvě pracovní síly po řadu let nadobro.[1]) Na Chlumeckého a Chytila čekali však také úkoly jiné a neméně důležité, v něž oba se ujali, totiž zahá-

[1]) Chlumecký doufal také v dobrovolnou součinnost jiných dějepisců a správců archivů, jak zřejmě vysvítá z úvodu k tomuto dílu, str. III. a IV.

jená již publikace moravských zemských desk, vypravující historické práce z dějin Moravy, neodkladné práce pořádkové v archivu samém a konečně pokračování díla Codex diplomaticus Moraviae. Zpracování nového, sedmého svazku trvalo déle než se původně myslilo, a sice právě proto, že oba vydavatelé byli zaměstnáni jinými pracemi úředními. Muselo se vzíti za vděk, že r. 1858 vyšlo první oddělení tohoto svazku, po němž roku 1860 následovalo druhé, kterým však svazek nebyl ukončen. Slíbená předmluva s regesty nevyšla vůbec; dodatek byl uveřejněn roku 1864, index konečně v roce 1868, oboje však dopracoval teprve Brandl.

Chlumecký při organisaci archivu hlavní svůj zřetel obrátil však na to, aby zemský archiv byl rozšířen a rozmnožen obsahově. Tato akce byla tehdy a je dodnes jednou z nejvážnějších povinností každé správy archivu, nejen proto že zemská správa bývalých archivních pokladů moravských stavů skutečně pozbyla, nýbrž také proto, že při nedostatku organisovaných státních a veřejných archivů zemský archiv byl a do jisté míry dodnes ještě je jediným ústavem, jemuž je pečovati o archivní památky vlasti.

Plány Chlumeckého v tomto směru byly rozsáhlé. Žádal pro zemský archiv všechny spisy, listiny a akta zemských úřadů, jež se týkaly práva a dějin a kterých se již neužívalo k běžnému úřadování, pak opisy všech v zemi se nacházejících listin, kdyby nebylo možno nabýti originálů. Zejména:

1. staré archivy klášterní;

2. akta tribunální, odevzdaná bývalému zem. právu a uschovaná v budově zem. soudu, kterým pro nedostatek místa k vhodnému uložení hrozilo nebezpečí zkázy; pak akta tribunální ležící ještě v registratuře c. k. místodržitelství;

3. tribunální protokoly, uschovávané při deskách zemských;

4. starší apelační akta u c. k. vrchního zemského soudu;

5. akta úřadu fiskalního, pocházející z doby starší;

6. seznamy a opisy listin z archivů měst, městeček, dědin, veřejných úřadů a pokud možná z archivů korporací duchovních, z archivů rodinných a jednotlivých soukromníků.

Chlumecký dal podnět, aby menší archivy obecní byly uloženy jako depositum v zem. archivu a podal určitý návrh, aby majitelům archivů, na něž vláda může vykonávati vliv administrativní nebo jinak působiti, bylo bez rozdílu nařízeno, ostatním majitelům archivů však doporučeno, aby zařízení moravského stavovského archivu zemského zavedli také v archivech vlastních a v té příčině se dohodli se zemským výborem.

Část těchto přání byla brzo splněna, ježto místodržitel hrabě Lažanský přípisem ze dne 17. května 1856 nařídil, aby všechny listiny a akta zrušených klášterů na Moravě a ve Slezsku, chované v registratuře místodržitelské, byly přeneseny do zemského archivu. Koncem května a koncem prosince r. 1856 archivář Chytil převzal tento cenný materiál a mezitím místodržitelství dekretem ze dne 13. listopadu r. 1856 zemskému archivu také ještě postoupilo politická akta, tak zvaná Acta finita nebo Acta causarum finitarum, jež bývalé c. k. zemské právo v roce 1838 odevzdalo registratuře guberniální.

Úřední zájem o zemský archiv a o moravský dějezpyt byl probuzen. Aby však s cíly a s účely zemského archivu seznámil také veřejnost širší, Chlumecký sepsal brožurku s názvem: »Die Geschichte des Markgrafthums Mähren und ihre Quellenforschung« (vytištěnou napřed v čís. 57 a 134 »Brünner Zeitungu« ze dne 8. května a 11. června 1856), a archivář Chytil »Leitfaden zur Förderung und Erleichterung der Forschung nach Quellen für die vaterländische Geschichte«. Oba spisy byly společně se zmíněnou instrukcí pro archiv rozděleny ve 2500 exemplářích v jazyku německém i českém. Jejich účelem bylo také povzbuditi majitele archivu a povolané osoby k dobrovolné součinnosti při úkolech zemského archivu. Doufalo se, že touto cestou lze rychle a jistě nabýti generálního repertoria všech historických materialií na Moravě, jehož si přáli všichni. Ředitel archivu a archivář užívali letních měsíců k cestám po archivech domácích i cizích, cestou písemnou navázány styky s četnými archivy Německa, Francie a Italie, od nichž se očekávalo, že zahájené práce budou podporovati. Je zajisté zajímavé, když ve zprávě Chlumeckého o jeho vlastní a o Chytilově výzkumné cestě v létě

r. 1856 čteme, že celkový výsledek záležel v tom, že sbírky zemského archivu byly skoro zdarma rozmnoženy o 40 svazků, 11 kronik a rukopisů, 45 úplných kopií listin, 713 regest listin a dopisů, 235 akt, 1 nápis náhrobní a o kopii titulu zajímavého staročeského díla tištěného, tedy dohromady o 1046 kusů. Lidé duchovní i světští, starostové, úředníci, faráři a učitelé vstupovali s radostí a pílí do služeb této věci, opisovali a sbírali a byli hrdi, když poklady a listiny po dlouhou dobu nepovšimnuté, staré knihy, mince a pečetě mohli odevzdati zemskému archivu k bezpečnému uschování.

Skříně zemského archivu plnily se kusy darovanými a postoupenými jako nikdy již v době pozdější.

K těmto skvělým výsledkům kouzelného proutku, kterým se všude hledaly poklady, pojila se čilá činnost ředitele zemského archivu a jeho archiváře v oboru publicistickém.

S pochopitelnou hrdostí Chlumecký dne 14. listopadu r. 1856 zemskému výboru a veřejnosti předložil »Stimmen über die wissenschaftliche Thätigkeit auf dem Gebiete der Geschichte und Landeskunde in Mähren«, mezi nimiž byly výroky Jakuba Grimma, Pertze, J. F. Böhmera, Chmela, Rösslera a jiných.[1]) Pozornost německých dějezpytců upoutalo tehdy zejména uveřejnění moravských zemských desk, které byly vytištěny nákladem mnoha členů usedlé šlechty moravské. Vítal se šlechetný příklad, jejž dávali moravští šlechtici jako nositelé a podporovatelé dějin země, chválila se velkomyslnost zemského zastupitelstva, jež pro dějiny své vlasti jevilo zájem tak čilý, uznávala se vážná a obětavá snaha badatelů, kteří se této práci věnovali. Při uveřejňování těchto hlasů, které ovšem také budilo nelibost, běželo Chlumeckému jenom o to, aby zajistil pokračování dějezpytu, jejž zahájil v míře tak rozsáhlé a k němuž potřeboval šlechetné a obětavé součinnosti všech. Neboť mnohoslibný začátek, patrný všeobecný zájem o rozvoj moravských archivů, který se v první řadě vysvětluje tím, že Morava tehdy, pokud se týká archivní organisace, stála v čele všech ostatních zemí rakouských, podnítila

[1]) Viz také Emil Soffé, Peter Ritter von Chlumecký (Brünn 1903), str. 19 a násl., 25.

Chlumeckého, aby obor působnosti zemského archivu ještě více rozšířil. Zřetelněji než doposud měla výrazu dojíti základní myšlenka, kterou se řídil jeho organisační plán, aby se zemský archiv stal střediskem vší práce historicko-archivní a aby byl spojen se všemi archivy soukromými a veřejnými. Především pomýšlel na to, aby se v zemském archivu sestavila všeobecná statistika moravských archivů. Podáním ze dne 22. ledna 1857 byl zemskému výboru k schválení předložen účel a organisace této archivní statistiky.[1]) Po celé zemi mělo se vyšetřovati, kde jsou archivy nebo knihovny a registratury s materiálem archivním, dále co se o těchto sbírkách ví. V provádění tohoto šetření mělo se uvázati farní duchovenstvo celé Moravy. Obě konsistoře v Olomouci a Brně svolily k součinnosti kurátního kleru při archivní statistice, rozeslaly se instrukce,[2]) návody a blankety a do roka došlo několik set archů, jež podávaly nebo lépe řečeno mohly podávati dosti dobrý obraz moravských archivů, kdyby byly bývaly revidovány, zpracovány a publikovány. Avšak Chlumecký měl na mysli organisaci ještě účinnější. Aby sbírky archivu byly rozmnoženy a mezery vyplněny, a historický materiál po Moravě roztroušený objeven snáze a úplně, hodlal (dle zprávy ze dne 26. května 1858) navázati pravidelné styky s venkovem a přiměl zemský výbor, aby zřídil instituci archivních korrespondentů, jež také usnesením zemského výboru ze dne 2. října 1858 vstoupila v život. Účelem této nově nastoupené cesty bylo, jednak dosíci pro zemský archiv zisku v ohledu hmotném i formálním, jednak vzbuditi o archivy zájem v kruzích nejširších. Úřad archivního korrespondenta platil za úřad čestný; korrespondenty jmenoval k návrhu ředitelství archivu zemský výbor, a sice měl pro každý

[1]) V odůvodnění čteme, že tato archivní statistika je nezbytná v ohledu administrativním, že bude kontrolním bodem, až jednou vláda převezme péči o archivy, což prý se zajisté stane, a že konečně bude základem každého badání, bude-li se jednati o to, aby zásady, jež se při pěstování dějin uplatňovaly na Moravě, platily pro celé Rakousko.

[2]) Zajímavé je místo v instrukci, kdež mezi jiným čteme: „. . . Vaše Důstojnost by zemský archiv zvlášť zavázal, kdyby se podařilo najíti některá data o kronice Hildegardi Gradicensis z první polovice 12. století, jíž našel archivář Antonín Boček, která se však od té doby pohřešuje“. — Dnes se všeobecně má za to, že tato kronika byla vybájena Bočkem.

politický okres býti činný alespoň jeden korrespondent. Jejich úkolem bylo pátrati po historickém materiálu (v nejširším smyslu slova) v jejich kraji, tento materiál sepisovati, pečovati o jeho zachování a o své činnosti podávati zprávy zemskému archivu. Zmínky zajisté zasluhuje, že korrespondenti byli vyzváni působiti k tomu, aby se všude zakládaly a vedly místní kroniky a zřizovaly obecní knihovny, kterými by se vzbudil zájem obecenstva pro prospěšnou četbu. Byly vydány zásady při jmenování archivních korrespondentů, pak instrukce a formuláře pro jejich zprávy.

Z druhé písemné zprávy ředitelství zemského archivu o činnosti archivních korrespondentů v roce 1860, podané dne 1. května 1861, vysvítá, že tenkrát bylo 23 archivních korrespondentů čestných a 63 skutečných, z nichž 49 rozvíjelo nějakou činnost. Celkem inventarisováno 26 archivů a popsáno 45 listin, 40 rukopisů, 1447 děl tištěných, skoro 100 různých starožitností, mincí, stavebních památek, zbraní atd. Činnost 14 korrespondentů směřovala s úspěchem k zachování památek stavebních, nápisů atd., k zařizování od ohně bezpečných místností pro archivy a k pořádání archivů.

Činností korrespondentů v tomto jediném roce zemský archiv nabyl darem 199 listin, 180 akt ze století XVII., 14 rukopisů, 30 děl tištěných, 136 mincí, 177 otisků obecních pečetí, 20 erbů, obrazů a kreseb. K uschování odevzdáno 8 listin a 1 rukopis. Místní kroniky založeny v 39 místech, obecní knihovny ve 12 obcích.

Jsou to výsledky zajisté potěšitelné. Ale již z příští výroční zprávy bylo lze zjistiti, že činnosti archivních korrespondentů nápadně ubývá a vysvětlovalo se to politickými poměry naší vlasti; další zprávy již není.[1])

Ale rozbila se nejen instituce archivních korrespondentů, jehož základní chybou nebyly asi poměry politické; i organisace moravského zemského archivu, provedená s takovou námahou a s takovou osobní obětavostí, překročila svůj vrchol. Dlužno se zmíniti také o tom.

---

[1]) Referáty a zásilky korrespondentů docházely ještě v letech 1863 a 1864; ležely ještě za mé doby tak, jak došly i s připojenými originálními listinami v balíkách.

Naskytla se totiž zdánlivě vhodná příležitost vyzkoušeti účinek mnoholetého a bedlivého badání archivního na historiografii, a sice v roce 1860, kdy se po celé zemi konaly přípravy k tisícileté památce pokřesťanění Moravy, která se měla oslaviti v roce 1863. Ředitel archivu Chlumecký vypracoval program, jak by se tato památka měla uctíti také se stanoviska vědeckého, zejména vědy historické. Doufal, že rok 1863 bude oslaven také jako památný rok moravského dějezpytu a dějin a umění vůbec. Proto především pomýšlel na sepsání dvou historických biografií: kardinála Dietrichsteina, nástupce sv. Metoděje, s nímž, jak naznačuje, kardinál Dietrichstein má apoštolskou příbuznost, ježto jako on církev katolickou na Moravě zrestauroval, a Ctibora z Cimburka, hlavního representanta »nejskvělejší doby nacionální neodvislosti Moravy«. Nejlepší zpracování těchto biografií měla zemským výborem býti vyznamenána čestnými cenami 500 zlatých. Dále měla se založiti trvalá fundace pod jménem sv. Cyrilla a Metoděje, z níž by se každý rok věnovalo 500 zl. na nejlepší vypravování z oboru moravských dějin církevních, právních a literárních, z dějin umění nebo z dějin sociálních, pokud se týče na nejlepší dílo plastické nebo malířské. A speciálně pro moravský zemský archiv vyprosil si svolení k vydání publikace »Regesten des Klosters Welehrad«, vypracované archivářem Chytilem. Návrh poslední byl zemským výborem přijat bez podmínky. Také výpis ceny byl schválen, ne však za biografii Dietrichsteina nebo Ctibora z Cimburka, nýbrž za populární dějiny Moravy. Co se však týká fundace sv. Cyrila a Metoděje, nechtěl zemský výbor rozhodnouti sám, ponechávaje rozhodnutí sněmu.

Ve výpisu, k němuž dne 25. října 1860 skutečně došlo a který byl všude uveřejněn, praví se, že tyto populární dějiny Moravy mají býti knihou lidovou a ve formě stručné a mluvící k názorům a k srdci lidu vylíčiti krátce a vlastenecky dny minulosti a jejich duchovní souvislost s přítomností dle starobylého významu Moravy.[1])

---

[1]) V témž roce vyšel od Brandla „Handbuch der mährischen Vaterlandskunde“ a od Dudíka první svazek díla „Allgemeine Geschichte Mährens“.

Domnívám se, že Chlumecký při svých plánech v první řadě počítal s podporou Chytilovou. Očekával od něho zpracování velehradských regest a také asi o něm doufal, že bude s to sepsati větší vypravovací práci, buď biografii Dietrichsteinovu nebo Ctibora z Cimburka buď populární dějiny Moravy, a to tím spíše, že Chytil tehdy v oboru historiografie nebyl již žádným nováčkem, uveřejniv od r. 1851 řadu menších studií historických.[1]) Chytil pustil se také skutečně do sepisování dějin Moravy, jejichž rukopis dospěl až k roku 1200 a chová se ještě v zemském archivu.[2]) Ale dny Chytilovy byly sečteny.

Několik let po dosažení místa archiváře, cíle, k němuž jeho snaha dlouho se nesla, stihla jej brzo vážná choroba. Radost z práce a cit pro povinnost bránily mu změniti životosprávu, která jeho zdraví byla na újmu. Když uposlechl rady lékařovy, bylo již pozdě. Dovolená, která mu za tou příčinou byla udělována, byla v posledních letech pořád častější a pořád delší; churavěl po celé měsíce a zemřel dne 10. února 1861 ve věku 49 let. Všechny jím započaté práce úřední a neúřední uvázly, neboť v zemském archivu nebylo síly, která by byla mohla nastoupiti jeho místo. Zemský archiv měl tehdy ovšem kromě ředitele archivu a archiváře ještě jiné pomocné úředníky, síly písařské pro práce úřední, pro horlivě započaté práce katalogisační a pro registrování.[3]) Ale Chytila nemohl nahraditi nikdo; úřad

[1]) Viz seznam v nekrologu Chlumeckého „Dr. Josef Chytil". V Brně 1861.

[2]) Pohřešuji však Chytilův rukopis „Welehrader Regesten", které dle udání Chlumeckého byly již v r. 1861 připraveny pro tisk. Lístkový katalog s hořejším nápisem, jenž není sepsán rukou Chytilovou, naprosto neodpovídá představám, jež si o takovém díle musíme učiniti.

[3]) Buďtež tu uvedena alespoň jejich jména: Od ledna roku 1856 do září roku 1861 byl v archivu zaměstnán Vincenc Chytil napřed jako diurnista, pak jako oficiál; od listopadu 1857 do dubna 1859 jako diurnista Arnošt Novotný; od ledna 1859 do své smrti dne 14. listopadu 1859 napřed jako diurnista, pak jako akcessista Josef Kalla; v dubnu 1859 byl jako diurnista ustanoven Gustav Plachky, který brzo postoupil na akcessistu a dne 2. září 1861 na oficiála; pak dne 22. listopadu 1859 jako praktikant Antonín Wessely, jenž se v lednu 1861 stal akcessistou a při archivu zůstal do 1. listopadu 1862, dále Ondřej Woharek od 25. října 1860 jako praktikant, od 21. října 1861 jako akcessista a od 23. září 1862 s novým titulem ingrossista; konečně měl zemský archiv od listopadu 1859 vlastního malíře erbů, A. Hübnera. Jeho úkolem mimo jiné mělo býti obkreslovati pečetě všech originálů, které došly do archivu.

archiváře zůstal osiřelý tak dlouho, až se Chlumeckému podařilo vyhledati sílu novou, totiž Vincence Brandla, učitele filologie a dějepisu na obecné reálce na Starém Brně.[1])

Polemika, kterou Brandl v roce 1860 vedl se zemským historiografem Dudíkem hned po vyjití prvního svazku Dudíkovy »Allgemeine Geschichte Mährens« o tom, byl-li Velehrad sídlem moravských apoštolů, nadělala mnoho hluku, a tím se jeho jméno stalo všeobecně známým nejen v Brně a po celé Moravě, nýbrž také ve Vídni, v Praze a jinde v kruzích učenců, mezi politiky i mezi lidem. Chlumecký znal ho dobře ze společné činnosti v »historicko-statistické sekci« a byl o jeho způsobilosti pro místo moravského zemského archiváře přesvědčen tak pevně, že podáním ze dne 23. června 1861 navrhoval, aby byl ustanoven bez konkursu, poukazuje na jeho »docela výminečný talent« a na skvělé ukázky jeho prací posavadních. Ale ze zásady zemský výbor vyslovil se většinou proti tomu, a konkurs, který byl potom vypsán, měl za následek, že se o toto místo ucházelo osm žadatelů.

Štěpán Spalla, c. k. komisař pozemkových knih, Ignát Cibulka, c. k. radní sekretář, vynikající slavista Ant. Matzenauer a kněz Frant. Poimon byli se zřetele puštěni hned předem a také vzhledem na uchazeče ostatní. V úvahu jenom přicházeli: Josef Emler, žák Theodora Sickela a absolvent ústavu pro rakouský dějezpyt, Julius Feifalík, úředník při c. k. dvorní knihovně, historiograf P. Beda Dudík a Vincenc Brandl. Proti Emlerovi mluvilo jenom jeho mládí; bylo mu tehdy 24 let a právě absolvoval zmíněný ústav. Co se týká Feifalíka, jehož znamenité nadání se všeobecně uznávalo, byla obava, že v Brně dlouho nezůstane a že místo archiváře bude považovati takořka za místo průchodní. Dudíkovu žádost co nejvřeleji doporučoval člen zemského výboru dr. Giskra, dovolávaje se toho, že Theodor Sickel se vůči němu vyjádřil, že Dudíka pro toto místo pokládá za tak dokonale způsobilého, že mezi ním jako nejzdatnějším a ostatními kompetenty nemůže býti parifikace.

[1]) O Brandlovi viz biografii od dra. B. Navrátila v Čas. Mat. Mor. 1902, str. 1—64 s kritickým posouzením všech jeho literárních prací.

Ale nehledíc k příčinám jiným, mluvila proti Dudíkovi ta okolnost, že jako historiograf zastával již místo, které jeho síly zabíralo plnou měrou. Okolnost, že se Chlumecký, ředitel archivu a referent v zemském výboru, o Brandla vřele zasazoval, rozhodla ve prospěch Brandlův. Dne 3. září 1861 jmenován byl Brandl většinou hlasů zemským archivářem.

* * *

Vincenc Brandl, jemuž tehdy bylo osmadvacet let, měl pro vědeckou práci v archivu skutečně znamenité vlastnosti duševní, řídké nadání, velké vědomosti historické a všeobecné i značné znalosti jazykové; práce archivní nebyla ovšem vlastním jeho oborem. Mohl sice poukazovati na to, že již jako mladý student pomáhal Chytilovi katalogisovati sbírku Bočkovu, nemohl však přece o sobě říci, že je Chytilovým žákem a nikdy na universitě theoretických studií v oboru archivním nekonal, ačkoli by mu ústav pro rakouský dějezpyt ve Vídni pod správou Theodora Sickela byl již k tomu poskytoval příležitost. Správě Chlumeckého těšil se Brandl jenom krátkou dobu. Když asi půldruhého roku byli spolu pracovali, zemřel Chlumecký dne 29. března r. 1863 ve věku 38 let, v roce, ve kterém se konala velká slavnost velehradská a který měl zároveň býti slavnostním rokem moravské historiografie a moravského zemského archivu. Brandl byl nyní odkázán sám na sebe, neboť ředitelství archivu bylo brzo potom zemským výborem (dekretem ze dne 5. června 1863, čís. 64) zrušeno a jeho funkce rozděleny mezi ředitele kanceláře a archiváře. Brandl převzal do jisté míry literární, nikoli však archivní tradici Chytila a Chlumeckého. O jeho stanovisku k oboru archivnímu svědčí dobrozdání, jež podal dne 20. dubna r. 1866, když se pro zemský archiv měly vyhledati nové místnosti. Žádal, aby zemský archiv, jenž posavad měl plošnou rozlohu 54½ čtver. sáhů, byl rozšířen pouze asi o 8 čtver. sáhů, protože prý na dlouhou řadu let nelze očekávati značnějšího přirůstání. Vyslovil se pro zřízení několika klenutých světnic, ve kterých by bylo co možná nejméně oken, v každé asi po jednom, a nepokládal za potřebné, aby byla zvláštní světnice pro badatele,

ačkoliv uznával, že taková světnice v archivech bývá a také v zem. archivu byla. Pracovní síly archivu, které pro práce pořádkové a katalogisační byly již dobře vyškoleny, přiděleny k úřadům jiným, a v roce 1868 se uvažovalo, je-li v zemském archivu »vzhledem na jeho více literární agendy« vůbec ještě třeba dvou úředníků pomocných. Brandl sice ve své zprávě poukazoval na to, že by, nehledíc k práci literární, která v podstatě přísluší jemu, vnitřní práce pořádkové vyžadovaly mnohem více sil než má k disposici; ale jeho poznámka, že snad později bude lze zmenšiti počet sil pomocných, měla za následek, že od roku 1870 byl skutečně odkázán na podporu síly jediné. Tehdy Plachky, jenž od roku 1859 sloužil v archivu, opustil své místo a byl nahrazen ingrossistou účtárny Vincencem Nebovidským, jemuž hlavně byly přiděleny práce úřední a písařské, jenž však z vlastního popudu bral podstatný podíl na katalogisačních a publicistických pracích následující skoro třicetileté periody Brandlovy a získal sobě největších zásluh o pořádání a zaznamenávání přibylého materiálu.

Velké rysy archivní organisace Chlumeckého jevily po nějaký čas účinky. Ještě v letech 1864—66 docházely ojedinělé zprávy zvlášť horlivých korrespondentů archivních. Akce, jež směřovala k tomu, aby menší archivy obecní byly uloženy v archivu zemském, rozbila se ovšem nadobro, neboť v roce 1865 byla výzva okresních úřadů skoro bez výminky zodpověděna v ten smysl, že obce budou archivalie, pokud je ještě mají, uschovávati samy. Za to však téhož roku 1865 registratura vrchního zemského soudu postoupila zemskému archivu z vlastního popudu 314 pergamenových listin a r. 1866 místodržitelství akta bývalého úřadu podkomorského. O tom, jak zemský archivář Brandl svými vlastními pracemi byl přiveden k tomu, aby r. 1866 pro zemský archiv nabyl cenné sbírky archivu zemského soudu, zmíníme se ještě v souvislosti jiné. V roce 1867 ředitelství císařských statků rodinných v Hodoníně nabídlo zemskému archivu starší akta registraturní, dovolávajíc se cirkulářů, jež kdysi vydal zemský archiv se žádostí, aby jemu byly postoupeny vyloučené cenné archivalie; tato akta byla také skutečně převzata.

Nabytím těchto akt končí na dlouhou dobu tento způsob rozmnožování sbírek archivních. Za to však právě od let sedmdesátých až do devadesátých hraje značnou roli zakupování archivalií od soukromníků a obchodníků. V oné době v naší vlasti bujelo rozvláčení starožitností všeho druhu po obchodnicku a Brandlovi sluší zvlášť děkovati, že pokud to bylo v jeho moci, chápal se každé příležitosti, aby alespoň archivalie pro zemský archiv zachránil tím, že je kupoval. S počátku, zejména v letech sedmdesátých, bylo do zemského archivu přineseno na sta listin a jiných archivalií, mezi nimi i kusy historicky významné, ponenáhlu však nabídka klesala; ale ještě v letech devadesátých kupovaly se archivalie dosti často, kdežto dnes zřídka kdy něčeho nabudeme koupí. Než nemůžeme se zhostiti dojmu, že se tehdy na záchranu historického materiálu u úřadů i soukromníků mohlo učiniti mnohem více.

Brandl od počátku své úřední činnosti hlavní svůj zřetel obrátil na literárně-publicistické práce zemského archivu. Chci tu připomenouti, že právě v roce 1863 vydal populární dějiny se známým titulem »Kniha pro každého Moravana«, ovšem ne ve smyslu výpisu ceny a ne za tím účelem, aby ceny nabyl. Tím ovšem mimovolně a zcela odchylně od plánu a základní myšlenky navázal na Chytilův poslední historiografický pokus, jenž zůstal nedokončen. Naproti tomu jsou na bíledni nitky, jež vedou k literárním pracím Chlumeckého.

Brandl vstoupil do zemského archivu, když Chlumecký stížen nemocí nechal organisatorských a odborných prací v archivu, aby se věnoval činnosti literárně-publicistické, kterou si, jak také doufal, postavil pomník v rakouském dějezpytu. Jak známo, zemřel právě, když pracoval o svazku pramenů k monumentálnímu dílu »Karl von Zierotin«; měl ještě bohatou látku na toto thema. Část převzal Brandl a vytvořil z ní své první dvě publikace pramenů; v roce 1864 vydal »Sněm držaný r. 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína«, v roce 1866 »Žerotínovi zápisové o soudě panském«, kteří tvoří první svazek

prvního oddělení publikace »Spisy Karla staršího z Žerotína«, k němuž se potom přidružily jenom ještě dva svazky.[1])

Těmito dvěma pracemi vyvřel Brandlovi docela nový pramen k dějinám Moravy, totiž moravské dějiny právní, které, jak z dobré příčiny ve své výroční zprávě z roku 1866 zdůrazňoval, byly doposud bohužel málo pěstovány. Podstatnou část této výroční zprávy zabírají vývody o významu těchto nových studií. Již v této zprávě Brandl prohlásil, že nejnaléhavějším úkolem zemského archivu ve směru publicistickém je zpracovati prameny moravského práva zemského, zejména vydati knihy půhonů a nálezů, v nichž dle jeho představy je prý uložen materiální obsah moravského práva zemského; materiál, který se z těchto knih dochoval, počíná rokem 1405. Obor, v němž Brandl začal pracovati, byl jemu docela nový; byl větší, rozsáhlejší a obtížnější než si sám představoval a vyžadoval ihned celého jeho zájmu a všech jeho sil.

Především se vynasnažoval o to, aby tento materiál i se zemskými deskami, které jej doplňují, získal pro zemský archiv. Tato snaha měla ten úspěch, že na žádost zemského výboru byly zemskému archivu postoupeny soudní knihy, nikoli však kvaterny zemských desk. Dne 19. listopadu 1866 byly sbírky zemského archivu rozmnoženy o 258 svazků, veskrz obsahu právně historického.

Rozmanitost agend zemského archivu, které jemu byly přikázány organisací Chlumeckého a s nimiž se nesrovnával počet přidělených jemu sil pracovních, zdržovala ovšem zahájení zamýšlené edice. Víme, že Brandl v letech 1865 a 1866 převzal velké sbírky listin a akt z registratury vrchního zemského soudu a místodržitelství, dále že se v létě roku 1864 uvázal v inventarisování zámeckého archivu v Brtnici a se svolením a nákladem zem. výboru začal vydávati Teufenbašské listiny tohoto archivu.[2]) V letech

[1]) Druhý svazek prvního oddělení (1866) obsahuje pokračování Žerotínových zápisů, první svazek oddělení druhého (1870) edici „Listové psaní jazykem českým".

[2]) Tato práce vyšla r. 1867 pod názvem „Urkundenbuch der Familie Teufenbach".

1865—68 Brandl jako zemský poslanec čile se súčastňoval života politického a veřejného vůbec.[1])

Rokem 1868 začíná uzrávati ovoce jeho dlouholetých studií o moravském právu zemském. V témž roce (1868) vydal obě právní knihy Ctibora z Drnovic a Ctibora z Cimburka;[2]) sedmý svazek publikace Codex diplomaticus Moraviae opatřil indexem, v němž dodatkem uvedeny jsou vysvětlivky ke všem slovům českým a polským, jež se vyskytují v prvních sedmi svazcích;[3]) sdělal index k Památkám, pořídil výpisy z Půhonů — vesměs přípravné práce k vydání pramenů poslednějších.

Dne 16. února r. 1869 prosil za svolení a hmotnou podporu k vydání dějin zemského práva na Moravě. Poukazoval na to, že by rád užíval ovoce svého úmorného studia pramenů a jejich edice a že proto po vzoru Grimmových starožitností právních sepsal dějiny zemského práva na Moravě, které jsou v rukopise ukončeny až na ony části, jež jednají o recepci práva římského a německého.[4]) Považoval toto dílo za nezbytně potřebnou práci předchozí a takořka za úvod k vydání půhonů a nálezů, jimž bez zevrubných dějin zemského práva lze rozuměti jen těžko nebo vůbec ne.

[1]) Viz Navrátila n. u. m., str. 30—32.

[2]) Kniha Drnovská. Kritickými i věcnými poznámkami opatřenou, vydal V. Brandl. Podporou slavného výboru mar. mor. V Brně r. 1868. — Kniha Tovačovská, aneb p. Ctibora z Cimburka a z Tovačova pamět obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v mar. mor. Kritické vydání, jež učinil V. Brandl. Podporou slav. výboru zemského mar. mor. V Brně 1868.

[3]) „Erklärung aller in den bisher erschienenen sieben Bänden des Codex diplomaticus Moraviae vorkommenden böhmischen und polnischen Worte.“

[4]) Toto význačné odůvodnění Brandlovo zní do slova takto: „Nachdem der Unterzeichnete die Mühe, welche die kritische Ausgabe von korrumpirten Quellenwerken und die Exzerpierung vieler Tausende von Klagen und Urteilen erfordert, nicht nur nicht scheute, sondern sich dieser mühsamen Arbeit mit Liebe und Ausdauer unterzog, so würde er auch gerne die wissenschaftlichen Früchte dieser anstrengenden Quellenstudien und Editionen geniessen und hat eine quellenmäßige Geschichte des mährischen Landrechtes nach dem Muster von Grimms Rechtsaltertümern verfasst, die im Manuskript bis auf jene Teile, wo von den Rezeption des römischen und deutschen Rechts zu handeln ist, fertig, im Drucke gegen dreißig Bogen umfaßen dürfte.“

K uveřejnění těchto dějin zemského práva na Moravě bohužel nedošlo, ač, jak praví, byly v rukopise skoro ukončeny.[1]) Za to brzo ukončil přípravné práce pro edici půhonů a nálezů.

Dne 2. prosince r. 1871 podal zevrubné dobrozdání o obtížné otázce vydání tohoto nového díla pramenného, které se mělo zařaditi mezi pravidelné edice zemského archivu. Jeho návrhy byly s výslovným uznáním jeho často osvědčené obezřelosti schváleny, takže Brandl již v roce 1872 vydati mohl první svazek díla »Libri citationum et sententiarum«.

A současně s těmi všemi pracemi úředními a soukromými pracemi literárně-publicistickými[2]) zabýval se sbíráním a zpracováním materiálu pro svůj glossář.[3])

Brandl mi jednou obšírně vylíčil, jak v něm vznikl úmysl sepsati takové dílo: již na počátku jeho činnosti v archivu docházely ho, většinou od německých učenců, dotazy o významu tak mnohých neznámých právnických terminů v Codexu, jichž uspokojivě zodpověděti nemohl ani sobě ani jiným. Tato vnější příčina vnukla mu myšlenku, aby své studie v tomto oboru uveřejnil. Tím způsobem vznikl zmíněný malý slovní index k 7. svazku Codexu, po němž následoval úplný Glossář, jehož první část zemskému výboru předložil v roce 1870, konec pak v roce 1873. Zprvu chtěl, aby toto dílo bylo jenom vědeckou pomůckou výhradně pro zemský archiv a věnoval mu rukopis s krásnou motivací, aby výsledek toho, čemu se v archivu naučil,

---

[1]) Částečné vysvětlení najdeme v úvodě k 1. svazku díla „Libri citationum", kde se praví: „Quum editionem huius tomi primi praepararem, additurus eram in prooemio tractatum de iudicio terrae seu baronum; recessi autem a proposito, ne libri descriptio typis, quae quoque praeter spem retardebatur, inde et editio longius adhuc produceretur. Praeterea tale prooemium eo facilius omitti posse putavi, quod . . . mox in lucem proditurus sit liber, qui inscribitur ‚Geschichte des Herrengerichtes', quo omnia ad hanc rem spectantia plane describentur et uberius explicabuntur."

[2]) Poukazuji na Navrátila, str. 38 a následující.

[3]) „Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Enthaltend: Die Erklärung 1. der in den böhmisch-mährischen Geschichtsquellen gebräuchlichen böhmischen diplomatischen Ausdrücke, 2. jener lateinischen und 3. jener deutschen Worte, welche in diesen Quellen speziell vorkommen."

v archivu také zůstal. Po dvanáct let věnoval se této své práci ze všech nejvíce namáhavé, s řídkou vytrvalostí, protože, jak praví ve své zprávě na zemský výbor, pokládal za svou povinnost, poklady archivu nejen střežiti, nýbrž také pomocí jiných pramenů historických dáti badatelům k ruce prostředek, aby listin českomoravských mohli snadněji užívati a jim rozuměti.

V roce 1876 odhodlal se pak dáti toto dílo také do tisku a zemský výbor mu to umožnil se zvláštním uznáním jeho vědomostí literárních a zvlášť jeho věcné a jazykové znalosti archivalií.

Než Brandlovi bylo právě v době největší čilosti, v níž vykonal práce velmi záslužné, které prováděl se zřejmou zálibou a jež mají trvalou cenu vědeckou, na naléhání Christiana d'Elverta v sněmovním sezení ze dne 3. prosince roku 1872[1]) uloženo, aby všechna jeho činnost především k tomu se nesla, aby co nejdříve byl vydán 8. svazek moravského diplomatáře.

Zpracování svazku sedmého trvalo ovšem, jak již zmíněno, skoro deset let, ale jeho vydání omeškalo se již za Chlumeckého. Od vyjití indexu k tomuto svazku v r. 1868 uplynula sice opět čtyři léta, avšak nelze zajisté říci, že by tato doba byla příliš dlouhá pro periodické dílo pramenné, jehož materiál se v různých archivech Moravy i jiných zemí musel sbírati anebo alespoň kollacionovati. K těmto pracím neměl Brandl nikoho po ruce, musel je prováděti sám. Pravou a naprosto pochopitelnou příčinu, že se hlavní publikace zemského archivu omeškávala, sluší hledati jak za dob Chlumeckého tak Brandlových v nedostatku pracovních sil. Brandl ovšem omeškání odůvodňoval tím, že není třeba spěchati, protože Dudíkovy dějiny Moravy, jimž diplomatář měl sloužiti v řadě první, pokročily teprve k století 13., kdežto Codex dospěl již k roku 1350. Chtěl-li však vyhověti přání, aby archivní publikace byly uveřejňovány rychleji, pak mu nezbývalo než nechati velkých prací právně-historických, jež tak horlivě byl zahájil, zjednodušiti edice, do jejichž techniky se již s úspěchem byl zapracoval, v pouhé otisky

[1]) Viz sněmovní list 1872, str. 204 a 1873, str. 388.

listin, obmeziti sbírání materiálu na to, co bylo na snadě, a upustiti od vnitřní práce archivní, totiž od pořádání a registrování.

Činnost zemského archivu záležela nyní na dlouhá léta hlavně v tom, že pravidelně vycházely publikace Libri citationum et sententiarum a Codex diplomaticus Moraviae. Od roku 1874—1897 vyšlo šest svazků Codexu, zahrnujících dobu 1350—1407, a v letech 1872—1895 šest dílů (v 8 svazcích) publikace Libri citationum, v nichž byl uveřejněn materiál až do roku 1494, — otisky textové s indexem. Brandl sám jednou srovnával dřívější svou činnost literární s činností pozdější a vyjádřil se, že tyto práce (Codex a Libri) považuje proti dřívějším za zotavení a že vydati pět svazků Diplomatáře je snadnější a méně namáhavé než zpracovati jeden svazek Glossáře. Toto vyjádření vysvětluje se asi tím, že mu bylo nemilé zaměniti práci, kterou začal a sobě oblíbil, s prací jinou; neboť jak Codex tak Libri jsou publikace vážné a obtížné.

V roce 1877 stěhoval se zemský archiv ze svého prvního domova v Rudolfské ulici čís. 7. a 9. do Nového zemského domu na třídě Jodokově, a sice v době od 22. srpna do 18. září, ale teprve v září 1879 byly ukončeny práce se stěhováním spojené. V nové budově měl zemský archiv k disposici: sál pro knihovnu s 5 okny (18 m. dlouhý, 6 m. široký a 5 m. vysoký), sál pro archiv s třemi okny (11 m. dlouhý, 7·5 m. široký a 5·2 m. vysoký) a mezi oběma tři úřadovny o 2 oknech (dvě měly plošnou rozlohu 6 m. a jedna 7 m. čtver.). Z těch byla jedna určena pro archiváře, druhá pro druhého úředníka a sluhu, a třetí, která původně měla býti čítárnou a pracovnou pro cizí badatele, užívalo se za skladiště, kdežto návštěvníci museli všelijak bráti za vděk s místem v druhém pokoji pro druhého úředníka a sluhu.

Plných třicet let zůstal archiv v těchto místnostech. V nich zemský archivář Vincenc Brandl dne 30. listopadu 1899 dovršil svou skoro čtyřicetiletou činnost úřední[1]) a krátce před tím (dne 31. října) šel do pense také

[1]) Brandl zemřel dne 26. prosince 1901. — Jeho vynikající osobnost musela učiniti dojem na každého, jenž s ním navázal vážné styky. Jeho duševní směr zakládal se na vzdělání staroklasickém a humanistickém a velmi dobře znal také klasiky německé, zejména Herdera.

adjunkt Vincenc Nebovidský. Tam vstoupil jsem také já dne 6. května 1897 ve vlastnosti koncipisty do zemského archivu a převzal jsem dne 9. prosince jako Brandlův nástupce řízení úřadu. Zároveň byl mi pro práce úřední přidělen tehdejší úředník pomocných úřadů Josef Janoš, jehož jsem sám vzdělal ve čtení, opisování a regestování listin a v jiných pracích archivních. Dne 5. května 1900 jmenován byl dr. Bohumil Navrátil, praktikant c. k. universitní knihovny v Praze, koncipistou zemského archivu. Pro obstarávání stále se množících prací písařských ustanovena dne 1. listopadu 1906 slečna Aloisie Nowaková, absolventka lycea. Úředním sluhou při zemském archivu je od 14. ledna 1900 Viktor Sláma.

* * *

Již za Brandla byly archivní místnosti nejen příliš obmezené, nýbrž k účelům archivním nezpůsobilé proto, že byly v přízemí u silnice, posázené hustými stromy, zejména však proto, že skladiště nebyla rozdělena do výšky. Tyto vady stávaly se každým rokem citelnějšími, čím více se otevřené police plnily archivaliemi a knihami. Nepříznivé osvětlení, velký prach z oživené silnice, nestejná teplota, jelikož archiv byl nad samým sklepištěm, potíže při manipulaci pro nedostatek místa — byly hlavními vadami místností archivních. Nastoupiv úřad pokusil jsem se sice odstraniti některé potíže různými adaptacemi; dal jsem postaviti stěny, aby bylo více místností, od ohně zabezpečil jsem skladiště tím, že jsem dal zříditi železné dvéře, nejcennější sbírky listin uložil jsem do kartonů a tyto do skříní, jež lze uzamknouti. Ale přece jevila se pořád jasněji neudržitelnost těchto poměrů, protože nebylo možno archivní místnosti rozšířiti.

Převzetí historického materiálu aktového z registratury místodržitelské, na němž se zemský výbor usnesl již v roce 1897, muselo býti odloženo,

Z doby jeho mládí mám svazek německých básní, dokončený roku 1868, které vyznačují jeho idealismus a tehdejší jeho názor na svět. I v pozdějších letech svého života dovedl ještě psáti latinské básně. Velkých zásluh získal si o probuzení a zvelebení české literatury na Moravě. Zmínky také zasluhuje jeho lidumilnost a vřelé srdce pro studující mládež.

protože nebylo možno umístiti jej v zemském archivu. Z téhož důvodu muselo se upustiti od převzetí akt bývalých soudů patrimoniálních, k němuž r. 1898 byl dán podnět se strany státních úřadů. Nedostatek místa nebyl sice rozhodující, ale přece závažnou příčinou, že nebyl zakoupen archiv a knihovna hraběte Mitrovského ve Wiesenberku, jenž se zem. archivu ke koupi nabízel v r. 1899. A konečně muselo se také v roce 1900 odložiti vyřízení žádosti praesidia vrchního zemského soudu, aby zemský archiv převzal pozemkové knihy a starší akta moravských soudů, kterých se již neužívá k běžnému úřadování.

Zemský archiv mohl tedy, když se pro zemské úřady měla vystavěti nová budova, počítati s tím, že se na něj bude bráti zřetel v řadě první. Není tu asi na místě líčiti dějiny stavby nové úřední budovy moravského zemského výboru, a chci se omeziti pouze na to, co se týká zemského archivu samého. Původně se zamýšlelo umístiti zemský archiv prostorně docela zvlášť v mezipatře budovy, která se měla vystavěti výhradně pro moravské pojišťovny. Když však tento plán byl rozšířen na budovy pro zemské úřady vůbec, zasazoval jsem se o to, aby pro zemský archiv a pro zemskou knihovnu, která dnes rovněž je v »úřední budově«, byly zřízeny zvláštní místnosti, hodící se pro účely těchto úřadů, a sice buď přístavbou k úřední budově nebo ve spojení s Františkovým museem na starém dvoře biskupském na Zelném trhu, kde dříve bývala zemská knihovna.

Tomuto podnětu nemohlo se sice vyhověti z různých příčin, o nichž netřeba se šířiti, ale tím, že skoro celé druhé poschodí nové úřední budovy bylo určeno pro zemský archiv, doznala otázka umístění zajisté rozřešení, které jsme u porovnání s umístěním dřívějším museli s radostí vítati. V dubnu r. 1907 začal se přenášeti materiál ze zemského archivu, ze zemské registratury a z archivu místodržitelského; oba jmenované úřady postoupily tehdy zemskému archivu velké sbírky. Do dvou měsíců byl tento materiál zhruba postaven a v červnu byl archiv pro vědecké užívání opět otevřen, a jen vnitřní zařizování místností archivních a úřadoven protahovalo se z různých vnějších příčin až do konce roku 1907.

Přiložený plán (strana 69) ukazuje místnosti, které zemský archiv již nyní zabral, liniemi plnými, místnosti, které jemu jsou k disposici pro případ potřeby, liniemi čárkovanými, takže kromě velké poradní síně zemské zemědělské rady, která jde skrze dvě patra, je celé druhé patro určeno výhradně pro zemský archiv. Tento obraz budoucnosti by se uskutečnil, kdyby se rozhodla otázka převzetí akt soudů patrimoniálních a knih pozemkových, anebo kdyby po příkladě pána zámku brtnického, knížete Emanuela Collalta, a jiných panství a obcí také jiní majitelé soukromých archivů svěřili své nedostatečně uschovávané poklady ochraně zemského archivu, jak se to často přihází v jiných archivech státních a zemských.

Zemský archiv, jenž v zemském domě v Jodokově třídě měl plošnou rozlohu 310 čtver. m. a pro ukládání archivalií a knih asi 300 čtver. m., má ve svém novém domově plošnou rozlohu 780 čtver. m. a skoro docela vyplněnou plochu 1400 čtver. m. pro ukládání sbírek. Zemský archiv má účast na všech moderních zařízeních úřední budovy: na topení parou s nízkým tlakem, elektrickém osvětlení, jehož vodící dráty jsou v Bergmannových rourách zapuštěných do stěn, na vodovodu, na ventilaci elektromotory, elektrickém vytahovadle a telefoně. Skladiště jsou železnými dveřmi oddělena jak od chodby tak od úřadovny, která je vedle nich, a opatřena od ohně bezpečnou podlahou z xylolithu. Úřadovny a místnosti archivní jsou velmi světlé a docela suché; úřadovny a knihovna leží k jihu směrem k Ratvitovu náměstí, místnosti archivní k západu s průčelím do ulice Veverské. Nehledíc k skladišti (29·5 m. dlouhému), jež leží stranou, jsou všechny ostatní místnosti úřední a skladiště v jedné řadě, rozkládajíce se v délce 100 m.; k větší části světnic vedou však dvéře také z chodby.

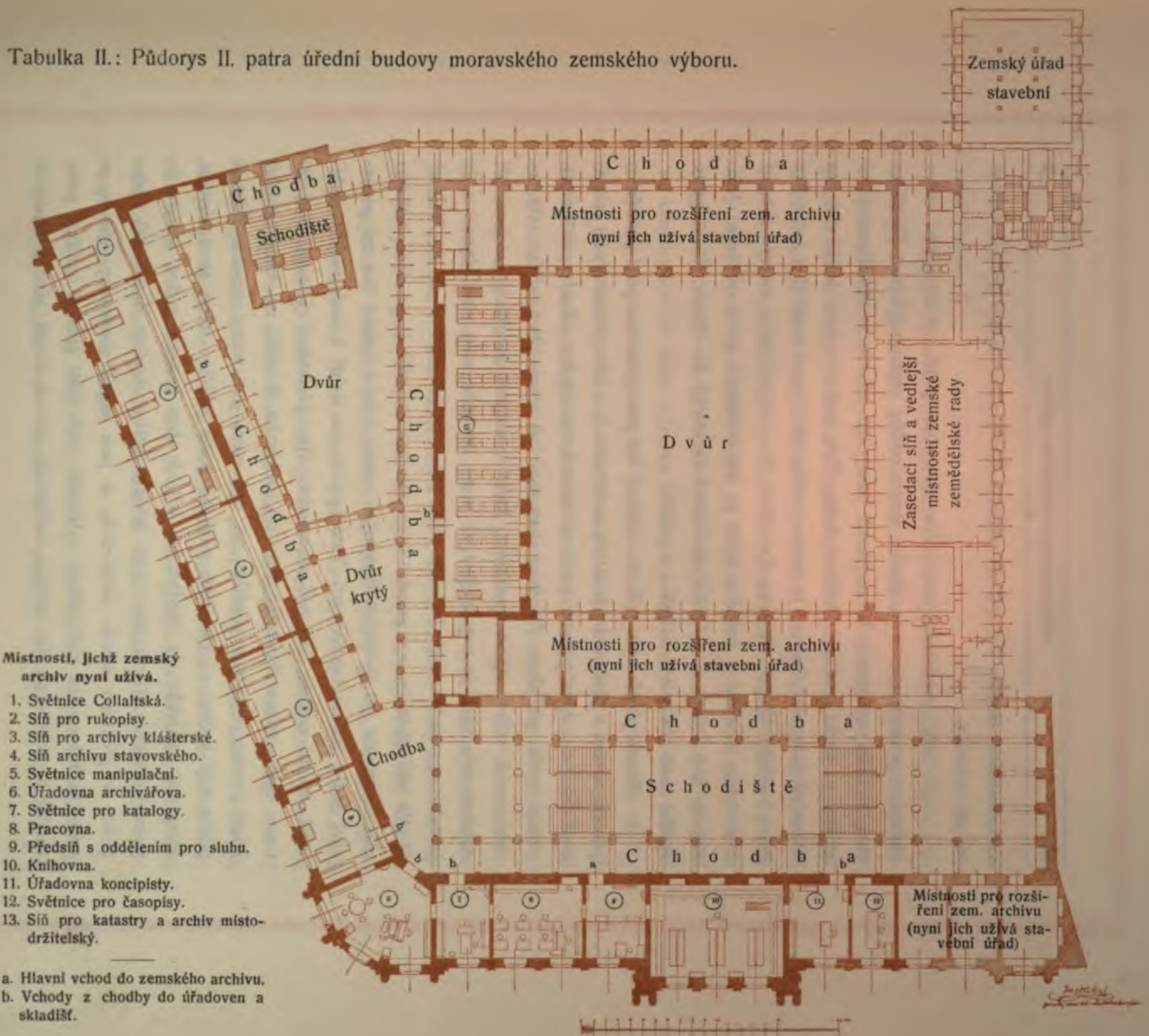
Hlavním vchodem do zemského archivu vstoupíme do předsíně (9), ve které místnost pro odkládání šatů skleněnou zdí oddělena je od pokoje pro sluhu. V levo od předsíně jsou tři místnosti: knihovna (10), úřadovna koncipisty zemského archivu (11) a jako přípojek ke knihovně světnice pro časopisy (12).

V pravo od předsíně jsou tři úřadovny: 1. pracovna, ve které je psací stůl pro úředníka kancelářského, skříň pro registraturu, šest stolů pro badatele a příruční knihovna; 2. světnice pro katalogy (7), v níž sedí pomocná úřednice, a 3. úřadovna archivářova (6). K této řadí se pět prostorů archivních (1—5) se 14 okny, obrácenými k ulici Veverské. Dvojí chodbou, které svým časem bude také lze upotřebiti k rozšíření archivních místností, je od těchto prostorů odděleno archivní skladiště s desíti okny, obrácenými na dvůr (13).

Z úřadovny archivářovy, jež leží v rožním výstupku domu, přijdeme dvojitými dveřmi, z nichž jedny jsou ze železa, do vlastních místností archivních. První je světnice manipulační (5), kde se provádějí větší práce pořádkové, fascikulují se a po případě skartují akta, balí se listiny a ukládají do kartonů, signuje se materiál a pod., aby se větší množství archivalií nepovalovalo v úřadovnách. Za tím účelem je v této světnici, která má dvě okna a do níž také vedou dvéře z chodby, psací stůl, jeden pult a dva velké stoly na rozkládání archivalií, u dvou stěn jsou železné police pro materiál, který se má zpracovati, pro kartony, krabice a jiné potřeby.

Promluvím již nyní o tom, jak místnosti pro archivalie jsou zařízeny a jak se v našem archivu uschovávají akta, rukopisy a listiny. Ve světnici manipulační, v sousedních třech síních pro archivalie a v síni bibliothéční jsou u podélných stěn proti oknům a u obou stěn pobočných železné police od podlahy až ke stropu, jejichž výška obnáší 4 m. Mají tři patra: dolní, prostřední a horní. Patro dolní, 0·8 m. vysoké a 0·9 m. hluboké, přečnívá a je od patra prostředního, které má výšku 1·2 m. a hloubku pouze 0·47 m., odděleno plechovou plotnou (0·43 m. širokou), která slouží za stůl na rozkládání archivalií, takže fascikly a kartony jak z patra dolního tak z prostředního lze na místě samém otevříti, vybrati z nich jednotlivý akt, listinu nebo rukopis, po případě prohlédnouti a ihned zase založiti. Patro prostřední odděluje od patra horního (1·9 m. vysokého a 0·47 m. hlubokého) galerie (0·66 m. široká), jejíž zábradlí vroubí pultová deska (0·33 m. široká), takže také tu lze s materiálem opero-

Tabulka II.: Půdorys II. patra úřední budovy moravského zemského výboru.

vati na místě samém. Na galerii vedou z každé z těchto čtyř světnic drobné železné schodky.

Do šířky rozděleny jsou police železnými pilíři, probíhajícími celou výškou, v prostory přes 1 m. široké; jenom oddíly nejkrajnější jsou dle délky stěny tu větší tam menší. Na stojanech jsou 5 cm. od sebe vzdálené pohyblivé příčky, na nichž spočívají plechové desky. Tyto desky lze bez veliké námahy libovolně posouvati, tak že je možno oddíly dle libosti rozšířiti a jednotlivá patra rozděliti na dvě, tři nebo čtyři části. Tato bílým lakem natřená železná konstrukce je lehká a pevná a může se bez zvláštních potíží odstraniti, ježto stojany jsou jenom na několik centimetrů zapuštěny do stropu; široké patro spodní nese obě patra hořejší i s galerií.

Těmto přístěnným policím s galerií dal jsem přednost před původním plánem zavésti v pěti předních sálech archivních a v sále bibliothéčním systém čistě skladní o dvou patrech, po dvou metrech vysokých a od sebe oddělených roštem anebo podlahou. Zamýšlel jsem totiž od prvopočátku zaříditi v těchto místnostech stálou výstavu archivní, která v úzkých chodbách, jež jsou při systému skladním, je nepohodlná již proto, že nelze sály přehlédnouti a že je také nemožné uvésti do nich větší počet návštěvníků a na ně dozírati. V sále bibliothéčním a v prvních dvou sálech archivních je po třech, v třetím sále archivním pět dvojitých dřevěných vitrin, jejichž spodní část má posouvací dvéře, jež lze uzamknouti. Tato spodní část slouží k uschovávání archivalií, kdežto nahoře leží pod skleněnými víky předměty výstavní. Naproti tomu bylo systému skladního užito při archivním skladišti na druhé chodbě, jehož prostor je roštem rozdělen ve dvě patra dva metry vysoká. Železné police stojí kolmo na okenních pilířích; podél podélné stěny proti oknům, která má výklenky, je chodba, na jejichž obou koncích vedou schody do patra hořejšího. Jinak jsou tyto železné police stavěny docela tak, jako police v předních sálech archivních, a jsou stejně provedeny, jen že se místo horního patra nad roštem v druhém patře ještě jednou opakuje patro spodní a prostřední. O světnici Collaltské, kterou končí přední místnosti

archivní a jež místo železné konstrukce má dřevěné skříně, promluvím na místě jiném.

Dříve se jednotlivé listiny, mnohokrát zahýbané, buď těsně vedle sebe ukládaly do zcela úzkých zásuvek buď zabalovaly do velkých svazků, nebo se ponechávaly mezi akty. Já jsem zavedl, že se opatřovaly pevnými obaly papírovými a dávaly do krabic lepenkových. Tato práce, spojená s čistěním listin a pečetí, s revisí regest, pokud byly sepsány a se spisováním regest, pokud chyběly, je až na malé zbytky skoro dokončena. Na základě měření četných listin zvolil jsem pro obaly míru 32 × 41 cm. Asi 50 procent našich listin originálních mohlo tak býti uloženo bez zahýbání; při ostatních bral se zřetel na záhyb původní, ačkoli zejména velké pergameny byly již tak často a různě zahýbány, že není vždy snadno poznati záhyby staré. Pro jednotné sbírky listin, jež převážně jeví formát větší, zvoleny také větší obaly a kartony. Pečetě dávají se po jedné do prostinkých sáčků, jež zručným hmatem lze zhotoviti z měkkého papíru a které se k pečetím pevně přimykají, aby nebyly porouchány a samy aby nepoškozovaly listů pergamenových.

Akta se doposud dávala mezi dvě lepenky, stlačovala a sešněrovala, a leží namnoze dodnes tak jak byla svým časem uložena. Vady tohoto uschovávání jsou známy: akta se silně zaprašují, okraje se rozcuchají, celé fascikly se rozpadnou, když se při vybírání roztrhne vetchý provaz, fascikly nejsou stejně objemné atd. Místo toho zavedl jsem pro akta kartony z tak zvané kožené lepenky, které se osvědčují svou pevností a praktičností a jsou sotva nákladnější než dobré desky na fascikly s tkanicemi. Tyto kartony chrání také lépe uschovaný v nich materiál aktový. Mají pro nás také tu výhodu, že je lze stavěti dle poměrů prostorných, buď na výšku nebo na hřbet nebo na šířku. V kartonech mohou se akta držeti pohromadě deštičkami, obyčejně stačí obal z pevného papíru. Doufám, že časem všechen aktový materiál takto uspořádám v poloze ležaté.

Tyto kartony hodí se, jelikož je lze obdržeti ve všech velikostech, z materiálu tenkého nebo tlustého a v různých barvách, také za obaly pro

cenné kodexy, umělecké vazby, porouchané rukopisy, při nichž se nová vazba nedoporučuje, a pro rukopisy velmi tenké. V našem archivu se těchto kartonů z kožených lepenek k těmto účelům již užívalo.

Teď chci popsati naše sbírky dle jednotlivých světnic; tento popis nemůže a nemá míti za účel podávati katalogy a regesty zemského archivu, nýbrž jenom povšechný přehled toho, co zemský archiv obsahuje. Při umisťování sbírek v jednotlivých síních, policích a skříních bral se v první řadě zřetel na historický vývoj zemského archivu, a co patří k sobě, zůstalo pohromadě. Nespojovali jsme snad listiny s listinami, rukopisy s rukopisy a akta s akty, nýbrž nechali sbírky tak, jak zemského archivu došly a uspořádali každou jednotlivou sbírku dle těchto tří skupin, pokud jsou zastoupeny. V archivu samém nechť se dle možnosti zachová původní souvislost jednotlivých sbírek. Poskytovati chronologického přehledu všech originálů nebo listin vůbec je věcí regest, poučovati o rukopisném materiálu zem. archivu úkolem abecedního a věcného katalogu.

Označujeme tudíž jednotlivé síně archivu dle hlavní sbírky, která se v nich chová; dotyčná síň není však vyhrazena pro tuto hlavní sbírku, neboť obsahuje dle prostorů a jiných okolností také ještě jiné skupiny archivalií.

I. Síň stavovského archivu. (Tabulka III.)

Prostřední patro stěny podélné chová ve čtyřech řadách 120 kartonů, z nichž 104 obsahují listiny stavovské, tedy onu sbírku, za jejíž částečné zachránění sluší děkovati hraběti Mitrovskému. Nemáme seznamů z doby před devastací, nýbrž jenom povšechné zprávy, o nichž jsme se již zmínili vzhledem k inventarisaci stavovského archivu v roce 1658. Dle novějších seznamů, jež k této sbírce máme dnes a které v podstatě sepsal Chytil, stavovská sbírka listin zahrnuje 1382 čísel, jež se vztahují na dobu od r. 1212 do r. 1847. Nejstarší listina císaře Bedřicha II. z r. 1212, známá pod jménem »Mocran«, jejíž originál se chová ve státním archivu ve Vídni, pak obě po ní nejstarší

[illegible] rukopisy, při nichž [illegible] vazba [illegible] velmi tenké. V našem archivu [illegible] kartonů [illegible] již užívalo.

[illegible] dle jednotlivých [illegible] tento popis nemůže [illegible] podávati katalogy [illegible] zemského archivu, [illegible] Při umisťování [illegible] bral se v první řadě [illegible] k sobě, zůstalo pohromadě [illegible] rukopisy a akta [illegible] došly a uspořádali [illegible] pokud jsou zastoupeny. V [illegible] původní souvislost jednot[illegible] přehledu všech originálů nebo [illegible] rukopisném materiálu zem. archivu [illegible]

[illegible] archivu dle hlavní sbírky, která se [illegible] vyhrazena pro tuto hlavní sbírku, neboť [illegible] také ještě jiné skupiny archivalií.

[illegible] archivu. (Tabulka III.)

[illegible] ve čtyřech řadách 120 kartonů, [illegible] onu sbírku, za jejíž částečné [illegible] Nemáme seznamů z doby před [illegible] o nichž jsme se již zmínili vzhledem k [illegible] 1658. Dle novějších seznamů, jež [illegible] sepsal Chytil, stavovská sbírka [illegible] na dobu od r. 1212 do r. 1847. [illegible] známá pod jménem »Mocran«, [illegible] ve Vídni, pak obě po ní nejstarší

Tabulka III.: Síň archivu stavovského.

listiny krále Václava z let 1304 a 1306 a asi 50 jiných listin dochovaly se jenom jako inserce nebo jako kopie. První originální listina této sbírky pochází z roku 1310. Materiál do roku 1410 (asi 320 kusů) je již vytištěn v 15 svazcích Codexu. Obsahuje hlavně privileje zeměpanské a listiny, vztahující se na statky a právní poměry šlechty; k této sbírce patří také ony dvě skupiny listin, jež Chlumecký a jiní nazývají »archivem Joštovým« a »miscellanea«, které však již za Chlumeckého byly sloučeny s listinami stavovskými v jednu skupinu. Do doby mezi rokem 1477 a rokem 1616 spadají četná prohlášení jednotlivých členů stavů, že přistupují k lantfrydu a listiny landfrydní samy, jež jsou zajímavé pro velké množství přivěšených pečetí. Potvrzením moravských privilejí císařem Ferdinandem II. ze dne 6. září r. 1617 končí starší skupina listin stavovských. Dne 26. června r. 1628 císař Ferdinand moravským stavům ve Znojmě udělil historicky veledůležitý diplom, kterým se na základě revise znova potvrzují jenom privileje, uvedené ve zvláštním seznamu.

Hlavní část listin od r. 1629 tvoří reversy zeměpánů, které se pak rok co rok šablonovitě opakují a jimiž zeměpán prohlašuje, že daň stavy povolená nemá býti na újmu a škodu jejich starobylým privilejím, svobodám a právům. Poslední revers byl vystaven dne 22. dubna 1847, a sice císařem Ferdinandem.

Regesty těchto stavovských listin byly již za Chlumeckého dány do tisku, nebyly však uveřejněny. Dnes by se spíše doporučovalo, aby se materiál historicky důležitý vydal do slova a aby se sumárně regestovaly jenom ony skupiny listin, které, jak podotknuto, znějí skoro stejně, jako reversy k landfrydům a k daním. V této formě mohly se asi tyto listiny publikovati v jednom z příštích svazků Codexu, jelikož zejména listiny 15. a 16. století mohou dějinám Moravy sloužiti za pevnou kostru.

K listinám stavovským řadí se tak zvaný domácí archiv zem. výboru třemi krabicemi pro důležitější listiny a akta, jež v posledních desítiletích zemský výbor dal uschovati a snad v příštích letech uschovati dá. Pak

následuje 13 kartonů obsahujících originály reversů moravských šlechticů, kteří se po nabytí inkolátu museli zavázati, že budou zachovávati obnovené zemské zřízení a řády země. Takových kusů, mezi nimiž je také několik originálů, kterými se udílí inkolát, dochovalo se 235 z let 1640 až 1769, zajisté také jenom zbytek sbírky, která bývala mnohem větší. K těm druží se v prostředním patře levé stěny pobočné v trojím oddělení »akta šlechtická a inkolátní«. Jsou spořádána dle abecedy a zahrnují z větší části akta, vztahující se na nobilitaci přes tisíc rodin šlechtických. Diplomy a jiné listiny jsou mezi nimi jenom v počtu skrovném. K té skupině byly také přiloženy důležité spisy, jež zemský archiv převzal od několika rodin, na příklad od hraběte Pöttinga a j.

V prostředním patře pravé stěny pobočné je ve spodní řadě: čís. 1—12, kvaterny majestátů od r. 1642 do r. 1848 (12 svazků); čís. 13—18, kvaterny slibů dědičné věrnosti od r. 1670 do r. 1781 (6 svazků); čís. 19, kniha kšaftů od r. 1795 (1 svazek); v řadě prostřední: čís. 20—57, 38 svazků památek sněmovních z doby od r. 1518 do r. 1786;[1]) v řadě hořejší: čís. 58—59, 2 svazky repertorií ke kvaternům majestátů, 1642—1725 a 1726—1848; čís. 60—62, 3 svazky repertorií ke kvaternům slibů dědičné věrnosti, 1670—1725, 1726 až 1770, 1771—1781; čís. 63, repertorium ke knize kšaftů; čís. 64, seznam osob povýšených do stavu rytířského, 1535—1618; čís. 65, kniha rytířů markrabství moravského od r. 1628; čís. 66, protokol vyslanců stavů 1656—1660; čís. 67, protokol rytířů z roku 1694—1708; čís. 68, protokol úřadu hofrychtéřského z r. 1708—1719; čís. 69, repertorium osob povýšených do stavu rytířského, r. 1625—1782; čís. 70, manuál královského itineráře 1792—1801; čís. 71, záznam osob zbavených šlechtictví od r. 1819; čís. 72—81, deset svazků matriky moravské šlechty; čís. 82, kniha panská od r. 1670 s nádhernými obrazy a kresbami erbů.

---

[1]) Prvních 10 svazků až do r. 1636 popisuje a zevrubně podává jejich obsah Frant. Kameníček v „Archivním rozhledu“ v Čas. Mat. Mor. XV—XVIII (1891—1894).

Tyto rukopisy i se šlechtickými akty a reversy ležely dříve i se stavovskými listinami v zemské registratuře, byly tedy ode dávna vlastnictvím země a teprve za Bočka postoupeny nově zřízenému zemskému archivu.

Dále se na dějiny moravské šlechty vztahují originální listiny a akta, jež v roce 1865 zemskému archivu odevzdal vrchní zemský a zemský soud a které vyplňují část dolního patra v síni pro archiv stavovský. Jedna skupina tohoto materiálu 132 listin (1625—1792) obsahuje testamenty, záležitosti poručenské, průkazy šlechtictví, dobré vůle a absolutoria; druhá skupina má 181 listin (1642—1807) a obsahuje kupní smlouvy, dlužní úpisy, smlouvy manželské, kvitance, dobré vůle, reversy, fundace, úpisy, narovnání a jiné dokumenty soukromoprávné. Obsah více všeobecný mají listiny zemského soudu (asi 650 kusů), které sahají až do 15. století (1406), z větší části však pocházejí ze století 16. a 17. a týkají se záležitostí zemského práva.

Zůstatek patra dolního, jakož i obě pobočné stěny patra horního zabírají akta, jež r. 1907 postoupila registratura zemského výboru: dole leží akta rektifikační starých katastrů (katastru tereziánského, josefinského, fasse dominikální a urbariální a r. 1821 založeného katastru provisorního) z let 1712 až 1869; nahoře akta ostatní. Tento materiál byl r. 1876 tehdejším zemským oficiálem Eduardem Vodnaříkem (nynějším ředitelem pomocných úřadů na odpočinku) uspořádán a v hrubých rysech dle věcných hledisek inventarisován. Je to registratura stavovského zemského výboru od jeho ustavení v roce 1686, takže jenom velmi málo partií tohoto materiálu sahá za polovici 17. století. Tento materiál obsahuje veškeru agendu tohoto úřadu; určitá akta, kterých se ještě častěji užívá k účelům úředním, zůstala v celém rozsahu v zemské registratuře, ač pocházejí ze stol. 18. i 17. Z historicky důležitých větších skupin, jež k této sbírce náležejí, sluší uvésti: 1. akta sněmovní od roku 1642 (1628) do roku 1849, jež kromě obvyklých císařských instrukcí, kredencialií, konceptů sněmovních zpráv na císaře a sněmovního usnesení obsahují také často sněmovní protokol a jiné úřední kusy v originále nebo jako »makulaturu«, t. j. v konceptě;

2. akta panství, měst a obcí, z nichž však jenom málo sahá do 17. století (až k r. 1657), většina pochází ze století 18.;

3. akta, týkající se jednotlivých osob, o nichž chronologicky platí totéž, co o aktech panství;

4. protokoly komisí zemského výboru z let 1739—1781 ve 42 svazcích (dříve čís. 39—81 sbírky rukopisů);

5. protokoly generálního komisařství válečného z let 1741—1744 ve 3 svazcích;

6. sbírku patentů z let 1691—1849 a

7. četné knihy a fascikly, týkající se správy finanční (stavovské účty, stavovské dluhy a tak zvané památky).

Do dvou dřevěných skříní, postavených u okenních pilířů této síně, měly ještě býti uloženy kvaterny moravských zemských desk z let 1348 až 1648, neboť z různých příznaků mohlo se souditi, že bude vyhověno žádosti zemského výboru z r. 1907, aby je c. k. moravský zemský soud postoupil zemskému archivu. Tato naděje se bohužel nesplnila; nejvzácnější archivní kus moravských stavů zůstane také nadále v úřadě knihovním, ačkoli by svým významem, hodnotou a svými dějinami měl býti v opatrování zemského archivu. Teprve pak zemský archiv, ve kterém se nyní také zase chovají katastry, ovšem pro jejich obsáhlost v jiné místnosti, o níž bude řeč později, zahrnoval by v sobě všechny archivalie, jež se dochovaly z dob správy stavovské.

Máme zajisté příčinu chrániti každý list a každou listinu stavovského archivu, když jeho ztráty byly tak ohromné. Neboť z památek sněmovních, které sahají zpět až do r. 1518, a ze stavovských listin, jež počínají začátkem 14. století, poskytuje nám stavovský archiv historické látky teprve z druhé polovice 17. století a hojněji až z počátku století 18. Archiv stavovský jen matně osvětluje dobu dvou století před třicetiletou válkou, která pro dějiny naší vlasti má důležitost eminentní, dobu nadvlády stavů a protestantismu, dobu lesku a slávy staromoravských rodin a jejich věhlasných jmen; materiál

aktový z této doby zmizel nadobro a beze stopy. Tato skutečnost byla již známa za dob Mitrovského a Bočka, Chytila a Chlumeckého; ale bylo se nadíti, že tyto mezery bude lze vyplniti jinak. Tato okolnost činí pochopitelným, že na podnět kruhů učených a o naše dějiny se zajímajících stavové i zemský výbor vítali každou příležitost, která se jim naskytla, aby pro zemský archiv získali historický materiál.

Pojednáme nyní o sbírkách, jichž náš ústav nabyl koupí nebo depositárně a začneme se sbírkou Bočkovou, která je prozatím uložena ve dvou vitrinách prvního a druhého sálu archivního.[1]) O jejím vzniku a zakoupení byla již řeč v souvislosti jiné. Sem hodí se podati o ní přehled zcela povšechný; neboť uváděti dopodrobna kus za kusem, znamenalo by opakovati, snad s některými opravami, práci cizí. Chytil sepsal totiž o hlavní části této kollekce, která se ne zcela příhodně označuje za sbírku listin, obsáhlý katalog, mající 12.308 čísel.[2])

Chytil dle tehdejšího způsobu a především proto, aby názorně ukázal, že Bočkova sbírka obsahuje materiál pro nejrůznější obory dějin Moravy, uspořádal ji dle věcných skupin. Č. 1—2169 obsahují listiny ke všeobecným dějinám Moravy od roku 396—1822. Nemusím snad podotýkati, že až do počátku 13. století sbírka Bočkova neposkytuje a také poskytovati nemůže leč opisy z tisků a z rukopisů. První a nejstarší originál (čís. 176), kus ovšem velmi cenný, je potvrzení Konradových stanov pro kraj brněnský od krále Přemysla Ottakara I., dané v Brně dne 17. března r. 1229. Tyto a všechny ostatní listiny Bočkovy až do roku 1411 vytištěny jsou v Codexu I.—XV., z větší části dle originálů, po nichž se pátralo na základě jeho udání, nebyly-li totiž v jeho sbírce. Mezi 2169 kusy, jež náležejí ke skupině první, je celkem jenom dvaatřicet originálů na pergameně. Mnohem bohatší je sbírka Bočkova

[1]) Vitriny se zámky jsou k vůli lepší kontrole vlastně určeny pro cizí archivalie, které se mají uschovati v zemském archivu a jejichž užívání je obmezeno, protože není ještě proveden nový pořádek anebo z důvodů jiných.

[2]) Srov. str. 38 a následující. — Výpis přihlížející k věcem hlavním podává také Kameníček v Č. M. M., XIX. (1895), str. 55—58.

originálními akty, jež počínají stoletím 16. V této první skupině jsou na př. čísla 886—1713, týkající se doby od r. 1619—1648, skoro vesměs originální akta nebo staré kopie z různých sbírek archivních. Rovněž tak bohatý a důležitý je Bočkův materiál pro politické a válečné dějiny 18. století, na příklad č. 1945—2005 pro léta 1741—1746, anebo č. 2008—2153 pro léta 1756 až 1758. K této první všeobecné skupině řadí se pak menší pod hesly: »zemské hranice« od r. 985—1642 (čís. 2170—2186) a »rozdělení země« od r. 895 až 1298 (čís. 2187—2200), jež souvisí s Bočkovými pracemi o těchto thematech, dále »genealogie Přemyslovců« (č. 2201—2202) a »regesta« (č. 2203—2206); poslednější dvě skupiny jsou poznámky a seznamy z péra Bočkova, jež mají cenu velmi skromnou. Tento ráz směsice bezcenné přítěže a zbytečných kopií, nevyhovujících již dnešním požadavkům, s cennými originálními listinami s akty a s celými rukopisy jeví sbírka skoro v každém oddílu. Čísla následující 2207—2347 lze asi shrnouti pod společné hledisko »materiál k zemské správě«, jež v katalogu tvoří řadu oddělení: č. 2207 zemské úřady, 2208 až 2213 zemští hejtmani, 2214 vrchní hofmistři v Čechách, 2215—2216 číšníci, 2217—2219 podkomoří, 2220 hofrychtéři, 2221 nejvyšší písaři zemští, 2222 až 2226 purkrabí, 2227 písaři práva menšího, 2228—2234 dveřníci, 2235 až 2264 města královská, 2265—2347 zemské sněmy, zemské právo a zemské desky — až na dva originály č. 2243 z r. 1492 a č. 2238 z r. 1506 vesměs kopie nebo materiál aktový. Skoro jenom akta a opisy listin ze století 16. až 18. obsahují čísla 2348—2586 Slezsko, 2587—2591 Čechy a 2592—2595 Polsko. Ne bez ceny je velká sbírka »genealogie moravské šlechty«, která pod číslem 2296 zahrnuje několik set listů. Číslem 2297 počíná materiál institutů církevních; první je »biskupství olomoucké« s četnými odděleními podružnými, v nichž originálů je velmi málo. Značnější je počet současných kopií ze 16. a 17. století. Totéž platí o sbírkách »biskupství pražské« čís. 2894—2922, »biskupství vratislavské« čís. 2923—2942, »kolegiátní chrám sv. Petra a biskupství v Brně« čís. 2943—3025, »kolegiátní chrám v Boleslavi« čís. 3026—3027, »proboštství v Osoblaze« čís. 3028, kolegiátní chrám

sv. Mořice v Kroměříži« čís. 3029—3034, »kolegiátní chrám sv. Václava v Mikulově« čís. 3035—3037, »proboštství v Olbramkostele« čís. 3038 až 3051 a »kolegiátní chrám na Vyšehradě« č. 3052—3057. Následují rytířské řády: 1. Johannitů v Čechách čís. 3058—3083, 2. Johannitů na Moravě č. 3084—3094 vůbec, pak jednotlivé komendy č. 3095—3297, 3. Německý řád a jeho komendy čís. 3298—3338, 4. Křížovníci ve Znojmě čís. 3339 až 3357, v Praze čís. 3358—3369, 5. Řád sv. Ducha v Litovli čís. 3370 až 3380, 6. Řád sv. Hrobu ve Zderazi u Prahy čís. 3381—3382, 7. Světský ústav šlechtičen v Brně čís. 3383.

K těm druží se — obmezuji se na vyjmenování kapitol hlavních — klášter benediktinů č. 3384—3559, premonstrátů č. 3560—4304, cisterciáků čís. 4305—4926, augustiniánů čís. 4927—5244, servitů (v Jaroměřicích) čís. 5245, pavlánů (v Brtnici) čís. 5246—5247, kapucínů čís. 5248—5252, minoritů čís. 5253—5284, františkánů čís. 5285—5296, klarisek čís. 5297 až 5400, dominikánů čís. 5401—5611, kartuziánů čís. 5612—5687 a jesuitů čís. 5688—6566.

Druhá hlavní část Bočkovy sbírky obsahuje materiál k dějinám moravských měst, městeček a vsí; je zastoupeno asi 860 obcí, některé kusem jediným, jiné počtem větším, dokonce i několika sty. Také tato část tvoří směsici originálů, kopií, listin, aktů, sešitů a objemných svazků. Podotýkám výslovně, že tato skupina naprosto nepředstavuje dokonalou sbírku listin moravských obcí, nýbrž že Bočkova sbírka vznikla také v této části jenom náhodou; skoro každý archiv obecní skýtá doplnění pro každé období. Ale také naopak lze každý archiv obecní doplniti touto sbírkou a v některých případech byly Bočkem pořízeny opisy archivalií, jejichž originály na původním místě propadly zkáze. Dlužno se také zmíniti, že Boček z mnohých archivů opatřil si staré seznamy, jež jsou důležité pro srovnání stavu dřívějšího se stavem nynějším. Bohatý materiál vykazuje jen těchto několik obcí: Brno čís. 6871—6968, Bystřice pod Pernštýnem (Bočkovo rodiště) čís. 7039—7640 — četné originály této obce ze 16., 17. a 18. století jsou

instruktivním dokladem toho, jak bohaté byly registratury moravských obcí v první polovici 19. století, kdy Boček svůj materiál sbíral, u porovnání se stavem nynějším — pak Jihlava čís. 8234—8537, Unčov čís. 9240—9291, Olomouc čís. 9351—9977, Opava čís. 9987—10.026, Prostějov č. 10.219 až 10.275, Žďár čís. 10.408—10.471, Mor. Šumperk čís. 10.502—10.536, Slavonice čís. 10.142—12.033 a Znojmo čís. 12.039—12.150.

Zůstatek Bočkovy sbírky čís. 12.218—12.308 obsahuje různé výpisy a kopie z historických rukopisů, které alespoň z části jsou vytištěny plným obsahem, rukopisy, které však později byly vřazeny do všeobecné sbírky rukopisů, materiál k dějinám moravských cechů, pak zajímavou sbírku autografů, miscellanea a fragmenty.

Dnes, když od zakoupení sbírky Bočkovy se vystřídaly skoro dvě generace, hledíme s jinýma očima na její vnitřní hodnotu a na její důležitost pro všeobecné dějiny Moravy. Ale ještě dodnes má tato sbírka a bude na věčné časy míti velkou cenu pro účely zem. archivu a je vítanou pomůckou pro zbadání archivů naší vlasti. Je také makavým důkazem včelí píle tak nadaného a šťastného badatele dnes rovněž tak jako tehdy, když Dudík a jiní znamenití dějezpytci moravští důvodně doporučovali, aby země tuto sbírku zakoupila. Přes to nedala se provésti myšlenka, která se Dudíkovi r. 1849 zdála tak vábnou, aby se právě uveřejněním výsledků Bočkova badání zahájilo moravské dílo po vzoru publikace Fontes rerum Austriacarum. K účelu tak velkolepému Bočkovo kusé dílo se nehodilo, což ovšem nemá býti výtkou muži tak pilnému. Bočkův materiál byl by se asi stěží dal zužitkovati lépe než to učinili d'Elvert ve svých dějinách literatury a Chlumecký ve své knize »Die Regesten der Archive der Markgrafschaft Mähren«, a než se to stalo v Codexu.

Sbírka Bočkova byla věcně a topograficky rozdělena tak dopodrobna, že se do ní mohly zařazovati kusy nové, zejména jednotlivé listiny a akta, jež se vztahovaly na určitá místa, kláštery nebo instituce církevní nebo se snadno daly vsunouti do některé z rubrik Chytilova katalogu ke sbírce Bočkově.

[illegible] byly registratury moravských obcí [illegible] Boček svůj materiál sbíral, u porovnání se [illegible] čís. 8234—8537, Unčov čís. [illegible], [illegible] Opava čís. 9987—10.026, Prostějov [illegible] Mor. Šumperk čís. 10.502—[illegible], Slavo-[illegible] a Znojmo čís. 12.039—12.150.

[illegible] sbírky čís. [illegible]—12.308 obsahuje různé výpisy [illegible] sbírky [illegible] sbírku auto-[illegible]

[illegible] skoro [illegible] a za její důležitost [illegible] sbírka a [illegible] a je vítanou [illegible] důkazem [illegible] tak na-[illegible] tehdy, [illegible] a jiní [illegible] ovali, aby [illegible] sbírku [illegible] enka, která [illegible] výsledků [illegible] zahájilo [illegible] K účelu tak [illegible] nemá býti výtkou [illegible] dal zužitkovati lépe [illegible] a Chlumecký ve své [illegible] schaft Mährens, [illegible] se to [illegible]

[illegible] topograficky rozdělena tak [illegible], zejména jednotlivé [illegible] a akta, jež [illegible] nebo institucí [illegible] nebo se snadno [illegible] Chytilova [illegible] Bočkově

Tabulka IV.: Síň pro archivy klášterské.

Tato okolnost způsobila, že se během padesáti let, jež minula od získání sbírky Bočkovy pro zemský archiv, skoro ve všech částech vytvořil přípojek pod jménem »nová sbírka«, jejíž pořádání a katalogisování nás již od let zaměstnává rovněž tak jako odlučování originálů od kopií a akt sbírky Bočkovy, neboť originály a zvlášť ty, jež mají pečetě, velmi trpí, když se uschovávají společně s materiálem druhu jiného.

II. Sál archivů klášterských. (Tabulka IV.)

Pojednávajíce o sbírce Bočkově, pokud se týče o sbírce nové, vkročili jsme již do druhé místnosti archivní, v jejichž vitrinách obě sbírky pokračují. Tento sál má svůj název od nejcennější části zemského archivu, od dochovaného archivního materiálu zrušených moravských a slezských klášterů, jenž se roku 1856 na podnět tehdejšího místodržitele hraběte Lažanského převzal z registratury místodržitelské. S archivaliemi dochovaly se z větší části jejich seznamy, jež byly sepsány po zrušení klášterů, a sice dílem od Cerroniho; jelikož máme také seznamy listin převzatých v r. 1858, dá se snadno zjistiti, které se mezitím ztratily.[1])

[1]) Podotýkám, že dekretem praesidia moravsko-slezského zemského soudu ze dne 2. srpna r. 1811 byly z archivů klášterních vybrány četné originály nejstarší nebo nejpěknější a odevzdány dvornímu a státnímu archivu ve Vídni, a sice z archivů:

cisterciánek na Starém Brně tři kusy: ze dne 17. listopadu 1324, 24. ledna 1464 a 15. února 1473;

cisterciáků ve Žďáře dva kusy: z r. 1252, ze dne 7. července 1273;

cisterciáků v Tišnově čtyři kusy: ze dne 6. června 1235, 4. dubna 1238, 27. dubna 1240, 7. prosince 1240;

cisterciáků na Velehradě osm kusů: z r. 1202, ze dne 27. listopadu 1228, 18. ledna 1232 (dva kusy), z dubna 1250, ze dne 18. prosince 1250, 16. února 1270, 4. ledna 1295;

klarisek v Opavě jeden kus: ze dne 29. května 1307;

klarisek ve Znojmě čtyři kusy: ze dne 22. dubna 1327, 23. června 1339, 5. června 1348, 19. července 1453;

dominikánek na Starém Brně jeden kus: ze dne 13. února 1318;

dominikánek v Olomouci dva kusy: ze dne 8. července 1305, ze dne 25. července 1453;

kartuziánů v Olomouci 8 kusů: z r. 1380, ze dne 19. července 1384, 18. října 1437, 14. ledna 1461, 11. července 1468, 1. září 1468, 10. dubna 1475, 24. dubna 1527;

Máme archivalie těchto klášterů:

1. augustiniánů ve Vrateníně, ve Fulneku, v Jevíčku, v Olomouci a ve Šternberku;

2. cisterciáků na Starém Brně (klášter králové), Žďáře, Tišnově a Velehradě;

3. dominikánů na St. Brně (u sv. Anny), Boskovicích, Brně, Jihlavě, Olomouci (u sv. Kateřiny), Mor. Šumperku, Těšíně, Opavě a Znojmě;

4. františkánů v Brně;

5. jesuitů v Brně, Uh. Hradišti, Jihlavě, Nise (pruské Slezsko), Olomouci, Telči, Těšíně, Opavě, Vartenberku (pruské Slezsko) a Znojmě;

6. kapucínů v Kyjově, Mikulově a Prostějově;

7. kartuziánů v Brně a Olomouci (Dolanech);

8. klarisek v Olomouci, Opavě a Znojmě;

9. minoritů v Unčově;

10. pavlánů v Krumlově, Brtnici a Vranově;

11. premonstrátů v Lúce, Klášteře Hradisku, Litomyšli, Lelci (leží v Uhrách, ale klášter byl přivtělen klášteru lúckému) a Zábrdovicích;

12. servitů v Jaroměřicích;

13. trinitářů v Holešově a Zašové.

Originální listiny jmenovaných klášterů, které byly od akt odloučeny částečně již za Chlumeckého, docela však teprve v letech novějších, jsou způsobem u nás zavedeným dobře uschovány ve 192 krabicích, umístěných u stěny podélné a u obou stěn pobočných. Materiál aktový, k němuž také

augustiniánů ve Šternberku dva kusy: ze dne 4. března 1371, 5. července 1371;

premonstrátů v Lúce sedm kusů: ze dne 25. října 1190, ze dne 7. června 1195, ze dne 27. dubna 1195, ze dne 20. května 1223, 21. prosince 1256, 4. dubna 1336, 26. března 1433;

premonstrátů v Klášteře Hradisku devět kusů: ze dne 3. února 1078, 16. června 1160, 1201, 1. září 1249, 21. srpna 1270, 25. března 1281, 8. října 1309, 6. srpna 1341, 31. července 1409;

premonstrátů v Zábrdovicích šest kusů: 1202, 1210, 1234, 28. dubna 1235, 18. června 1298, 9. ledna 1394.

patří některá díla analistická, pak denníky, knihy správní a korrespondenční, pozemkové knihy statků klášterních, různé rejstříky, protokoly a kopiáře, vyplňuje stěnu podélnou a pravou stěnu pobočnou horního patra. Historické rukopisy starých knihoven klášterních přišly, jak známo, z větší části do studijní bibliothéky v Olomouci a do dvorní knihovny ve Vídni. Klášterní archivy, jež vedle sbírky stavovské poskytují hlavního materiálu pro Codex diplomaticus Moraviae, potřebují nutně nové katalogisace na základě starých repertorií, kterou jsme již také zahájili a v níž v nejbližší době budeme pokračovati.

Zbývající část tohoto sálu, totiž obojí oddělení patra dolního a pak vrchní patro levé stěny pobočné zabírají sbírky jiné; část akt finanční prokuratury ze 17. a 19. století, převzatých roku 1901, několik set fasciklů, leží v jednom oddělení dolního patra u stěny podélné i u obou stěn pobočných a čeká na namáhavé repertorisování nebo lépe řečeno skartování, ježto k tomuto materiálu nemáme ani seznamů ani inventářů.

V druhém oddělení patra dolního je umístěna málo známá, ale důležitá sbírka listin, o níž se však šířiti nemusím, jelikož její uveřejnění je na programu prací zem. archivu. Mezi různá opatření Chlumeckého, jež směřovala k rozmnožení sbírek zemského archivu, náleželo také časté oznamování v denních listech, že zemský archiv koupí listiny, rukopisy a jiné archivalie. To mělo mezi jiným také ten výsledek, že r. 1860 bývalý starosta v Uh. Hradišti Ant. Promber zemskému archivu ke koupi nabídl své archivalie, které, jak podotýkal ve svém psaní ze dne 22. ledna 1860, sebral na svých dalekých cestách s vynaložením času a peněz. Velká část listin pocházela z pozůstalosti Josefa svobodného pána Bretfelda[1]) a obsahovala: 1. manské listy rakouských knížat od vévody Rudolfa (11. listopadu r. 1305) až na císaře Františka II.; 2. manské listy bavorských kurfiřtů od 1778—1779; 3. manské listy knížete biskupa Pasovského ze století 16.—18.; 4. manské listy různých

[1]) O sbírkách svobodného pána Františka Josefa Bretfelda-Chlumčanského ve Vídni srv. d'Elvertovu Historische Literaturgeschichte, str. 505, čís. IX.

osob, jako falckraběte Viléma, biskupa ve Freisinku, opata melckého, hraběte Harracha, svobodného pána ze Sinzendorfu a j. ze století 16. a 17.; 5. zeměpanské privileje a potvrzení privilejí, počínající listinou rakouského vévody Albrechta (1294) a končící listinou císařovny Marie Terezie; 6. různé soukromé listiny 14.—18. století — celkem 181 kusů. Promber tuto sbírku během času doplnil jinými listinami, o jejichž provenienci nic určitého nevyplývá ani z jednacích akt ani z listin samých. Prodal celou sbírku r. 1861 a dodatek r. 1865 s přáním, aby trvale zůstala pohromadě a měla název »Promberova sbírka listin«. Dnes zahrnuje 483 listin v 19 krabicích z doby od r. 1232 až 1800. Nejstarší kus je bulla papeže Řehoře IX. pro Terst, daná v Anagni dne 20. září 1232. (Potthast čís. 9004).

Jelikož rozmanitý obsah Promberovy sbírky nedá se snadno vyčerpati několika řádky, stačí tu uvésti, že listiny z menší části se týkají Moravy, z větší části Rakouska, Německa (zvlášť Norimberka a Porýní), Uherska a jiných zemí.

Ke sbírce Promberově řadí se takořka jako druhá část skupiny, zvané »listiny cizí«, tři kartony s listinami, jež se týkají německých a rakouských měst, Uherska a Italie, a počínají bullou papeže Řehoře IX. pro Dubrovník ze dne 26. března r. 1238; těchto listin zemský archiv nabyl příležitostnými kupy a dary.

Ve vrchním patře levé stěny pobočné tohoto sálu je známá nám již sbírka Cerroniho[1].)

Ještě v roce 1828 měla Cerroniho sbírka listin a knih dle katalogu (darovaného P. rytířem Chlumeckým), který je v zem. archivu, tyto čtyři části:

1. Opera manuscripta a Cerronio exarata, čís. 1—135;

2. Manuscripta a Cerronio collecta, čís. 1—413. Cum appendice delineationum, čís. 1—5;

3. Incunabula et raritates typographicae Bohemiae et Moraviae, č. 1—91;

4. Libri, inter quos multi rari, čís. 1—819. Cum appendice librorum bohemicorum, čís. 820—878.

[1]) Viz také F. Kameníčka v Čas. Mat. Mor., XIX. (1895), str. 58—60.

Obě poslednější skupiny byly, jak jsme již slyšeli, Czikanem rozprodány a roztroušeny do celého světa. Rovněž ztratilo se 5 kusů zmíněných »delineationes«. Z oddělení prvního a druhého bylo však prodáno pouze 68 kusů, z nichž ostatně dva přišly do archivu z třetí ruky. Ve starém aktě zaznamenává se netoliko každý jednotlivý kus, nýbrž při některých uvádějí se také jména osob a ústavů, do jejichž vlastnictví přešly, a sice:

I. oddělení obsahuje čísla:

9. Auszüge aus Pessina's Prodromo. 4⁰.

25. Extractus ex Crugerii Pulveribus. 4⁰.

53—57. Geschichte der Akademie der bildenden Künste in Wien. 5 dílů. 4⁰. (Prodána neznámému.)

128—129. Supplement à la bibliothèque de peinture etc. par Murr. 2 díly. Fol.

II. oddělení obsahuje čísla:

22. Anonymi dictionarium latinum. 4⁰.

23. Anonymi epitome chronicae bohemicae. Fol.

28. Artikel der Stände Böhmens. Fol. (Dnes v zemském archivě.)

29. Auszüge aus dem Urbario der Herrschaft Teltsch. Fol.

30. Auszug des Einkommens der Olmützer bischöflichen Herrschaften 1629. 4⁰. (Prodán hraběti Chotkovi.)

32. Balbini Bohemiae doctae supplementa. 4⁰.

38—46. Bartenstein, statistischer Abriss der österr. Länder. 9 svazků. (44, 45, 46 prodán neznámému.)

47—48. Bartsch, Abriss typographischer Jahrbücher Böhmens. 2 sv. Fol. (Prodán universitě v Heidelberku.)

50. Bayerle, Chronica Bohemiae. Fol. (Prodána E. H. Victorovi.)

56. Beiträge zur Genealogie von Mähren. Fol.

57. Beiträge zur Geschichte der Burg in Znaim. Fol. (Prodány knížeti Antonínu Lichnovskému.)

68. Brandt v. Düsseldorf, Stammchronik des Hauses Liechtenstein. Fol. (Jak u čísla 50.)

70. Kalligraphie aus dem XVI. Jahrhundert. 4°.

98. Konsignation der Lahne und Freysassen in Mähren. Fol. (Jak u čísla 50.)

99. Copiarium literarum cardinalis a Dietrichstein. Fol. (Prodáno Dietrichsteinovi.)

134. Discussio privilegiorum ecclesiae cathedralis Olomucensis. Fol.

146. Epitome historica civitatis Pilsnae in Bohemia. Fol.

147. Epitome historica de conventu Carmelitarum Sti. Leopoldi in Austria. 4°. (Jak u čísla 50.)

154. Fett, Biographiae Andreae nomine baptisatorum et insignitorum. Fol. (Dnes v zemském archivě.)

155. Flader, Grammatica bohemica. 8°. (Jako u čísla 47.)

162. Freyenfels, General-Ausweis der Kuratbenefizien in Mähren. Fol. (Prodán neznámému.)

167—168. Gelegenheitsgedichte, kalligraphisch, an Se. kaiserl. Hoheit Erzherzog Rudolph, als Koadjutor von Olmütz. 4°.

172. Geschichte der Stadt Eger. 4°. (Prodána Chotkovi.)

184. Hennenberger, Lieflands itziger Stand. 1564. Fol. (Prodán antikváři ve Štyrském Hradci.)

188. Hirschmentzel, Sanctorale Illyricum. Fol. (Prodáno neznámému.)

191 Hirschmentzel, Historia Moraviae. Fol. (Prodána Chotkovi.)

192. Hirschmentzel, Illyricum sacrum. Fol. (Prodáno Chotkovi.)

193. Hirschmentzel, Notabilia de regibus Hungariae. 4°. (Prodána neznámému.)

197. Historia abbatiae Orloviensis in Silesia. Fol. (Prodána Lichnovskému.)

199. Historia collegii Egrensis soc. Jesu in Bohemia. Fol. (Jak u č. 47.)

205. Historia ecclesiae Jesuitarum Olomucii. 4°.

208. Hoffer, Compendium chronicum Bohemiae. Fol.

222. Kempfen, Bericht vom Temesvarer Banat. Fol. (Jak u čís. 50.)

227. Lebensbeschreibung der Maximiliana v. Zassmuck. 4°.

240. Marzy, Beiträge zur Geschichte von Mähren. 8°.

241. Marzy, Kollektaneen zur Geschichte der Stadt Iglau. 8°.

242. Marzy, Auszüge aus Hayeks Chronik v. Böhmen. 8°. (Jak u č. 50.)

254. Maximilian's II. Ordnung und Hofstaat. Fol. (Jak u čísla 50.)

256. Miraei, Canonicorum regul. ord. Sti. Augustini origines. 4°.

297. Ordnungen der Kränzleins Gesellschaft in Nürnberg. 4°. (Prodány neznámému.)

304. Pessina, Mars Moravicus. Fol. Duplikát. (Prodán Chotkovi.)

310. Portraiten-Gallerie der chinesischen Regenten. 4°. (Prodána neznámému.)

320. Promptuarium oder leichter Einfund in die böhmische Landesordnung. Fol. (Prodáno Mitrovskému.)

328. Pulkawae chronicum bohemicum. Fol. (Dnes v Rajhradě.)

350. Signoria veneta. 8°.

389. Turowsky, Miscellen geschichtlichen Inhalts. 4°.

401. Wünsche und Beschwerden der mähr. Stände. 1790. Fol. (Prodány Chotkovi.)

402. Wude, Viridarium. 8°.

404. Zeitbuch, chinesisches. Fol.

Rukopisů, jež Cerroni sepsal sám a jichž se v katalogu z roku 1828 uvádí 135 kusů, muselo však původně býti mnohem více, neboť zemský archiv má ještě ve svých ostatních sbírkách celou řadu rukopisů Cerroniho, jež by patřily do této rubriky, avšak ve jmenovaném katalogu se neuvádějí. Vždyť hrabě Bedřich Sylva-Taroucca měl sám několik set rukopisů Cerroniho, z nichž r. 1859 darem postoupil Františkovu museu 351, zemskému archivu 24 a historicko-statistické sekci 11 kusů. Všechny tyto rukopisy nacházejí se dnes v zemském archivu v ostatních sbírkách, jež nyní budeme popisovati.

III. Sál rukopisů. (Tabulka V.)

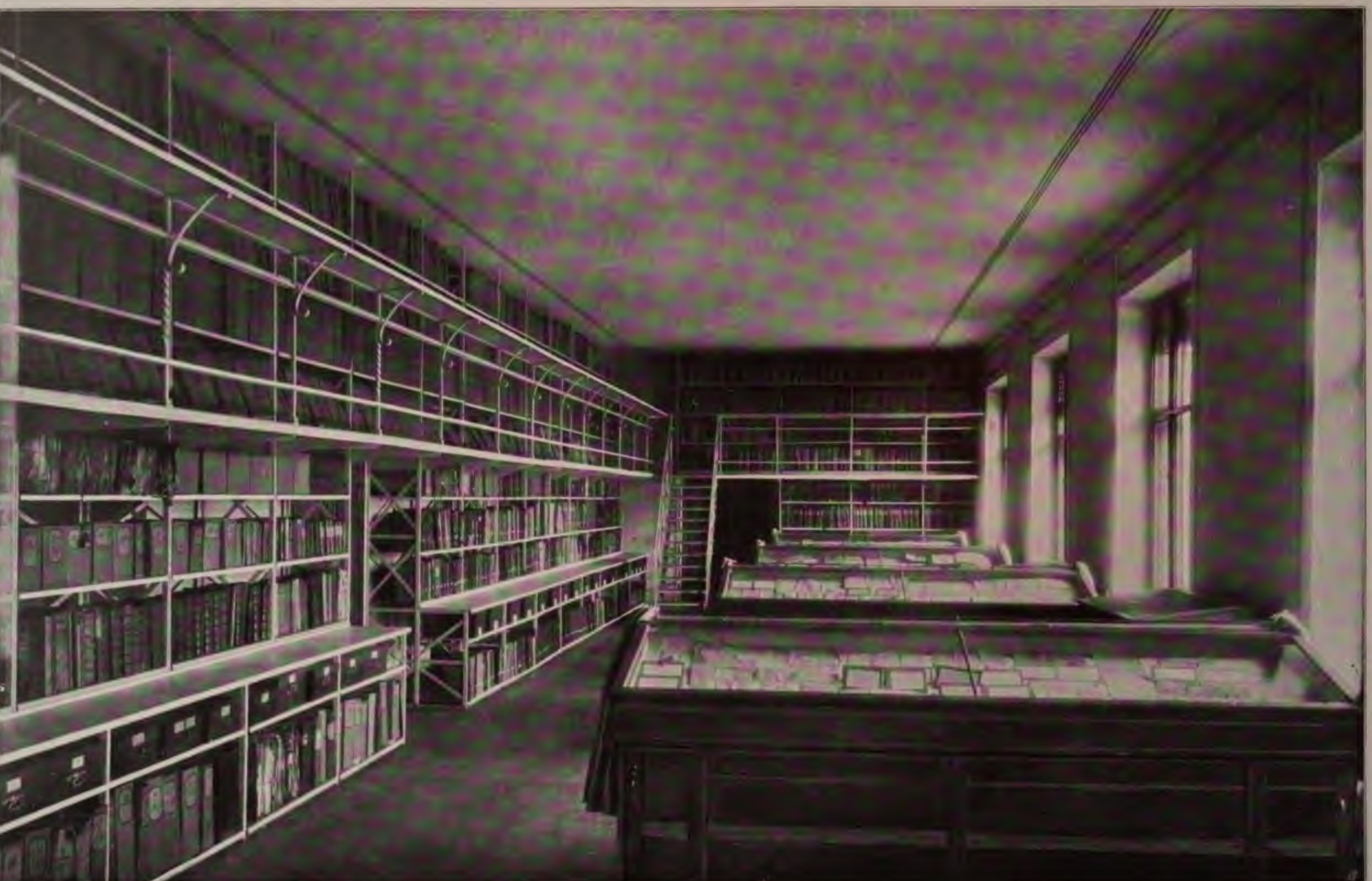
Mimo rukopisy, jež patří k materiálu stavovskému a klášterskému a mimo sbírku Cerroniho, která se vždy považovala za uzavřený celek, má zemský archiv ještě jiné sbírky rukopisů, které ráz a jméno dávají třetí místnosti archivní.

Ve sbírce Bočkově bylo také 175 rukopisů z doby od 14. do 19. století, z nichž mnohé vynikají svým významem historickým a literárním. Stačí jen poukázati na díla, jako na městskou knihu litovelskou z doby od r. 1333 až 1577, městské knihy ivančické (1442—1506), prostějovské (1485—1633), na anály a listináře různých klášterů, na trojjazyčné Jus montanum Iglaviense, na mnohé rukopisy právní, aby se této části Bočkovy sbírky mohla přiřknouti cena vysoká. Tato kollekce od dob Chlumeckého tvořila kmen vlastní sbírky rukopisů zemského archivu, která novými kusy, jež od té doby přibyly, vzrostla do dneška na 636 čísel.[1])

K této sbírce patří také zajímavá skupina rukopisů, která, jak již naznačeno, byla v roce 1878 ze Švédska vrácena. Když totiž P. Beda Dudík v roce 1851 byl zemským výborem za známým účelem vyslán do Švédska, musel býti rád, že mu švédská vláda poskytla možnosti prohlédnouti a důkladně popsati všechny v tamních knihovnách a sbírkách se nacházející spisy původu českomoravského, o něž naše domácí knihovny byly v třicetileté válce oloupeny. Tehdy nebylo ani pomyšlení, že by se opět mohlo nabýti alespoň části těchto spisů, neboť i všechno dřívější úsilí v té příčině bylo marné. Avšak přes to, že tyto plány neměly zdánlivě vyhlídky, Dudík nemohl již zapuditi myšlenky na opětné nabytí těchto památek a přemítal, jakou cestou by tyto svědky pokoření a ponížení své vlasti přivedl zase domů, aby se, jak se jednou vyjádřil, zapomnělo na dny bídy. Jeho diplo-

[1]) Je ovšem nutně třeba tuto sbírku znova katalogisovati, neboť obsahuje rukopisy, jež náležejí ke sbírkám jiným, na př. ke knihám stavovským, zemského práva nebo k rukopisné sbírce spolku „Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens“, a spisy, které by vůbec měly býti vyloučeny, jako na př. literární korrespondence, akta svázaná, manuskripty tištěných děl Dudíkových, Brandlových a j.

Tabulka V.: Síň pro rukopisy.

matické obratnosti podařilo se po dlouhém namáhání získati přímluvce na rozhodujícím místě v osobě královského švédského vrchního bibliotékáře G. E. Klemminga, jenž švédskému králi doporučil, aby byly vráceny alespoň rukopisy psané jazykem českým. Dne 29. dubna 1877 Dudík zemskému výboru oznámil, že švédský král a jeho vláda jsou ochotni vydati 21 českých rukopisů, jestliže Jeho Veličenstvo císař Rakouský vlastnoručním přípisem krále Oskara o to požádá — ukázalo se to zbytečným, protože se vyjednávalo jenom cestou diplomatickou — a jestliže Rakousko král. švédské knihovně ve Štokholmě vzájemným darem za rukopisy postoupí nádherná díla a jiné knihy ze státní tiskárny, jichž Švédsko nemá.

Zemský výbor obrátil se ihned na ministerstvo vnitra, doznal u něho a také u jiných úřadů podpory, a krátce na to sestavovala se malá knihovna cenných tištěných děl pro Štokholm, jež dílem věnoval Jeho Veličenstvo císař pán, dílem darovalo ministerstvo kultu a vyučování, moravský zemský výbor, historicko-statistická sekce, Dudík a Brandl. Dne 7. června r. 1878 Dudík osobně ve Štokholmě odevzdal vzájemný dar Rakouska a převzal rukopisy, jež vlasti druhdy byly odcizeny. Dne 27. června t. r. byl tento cenný přírůstek vřazen do všeobecné sbírky rukopisů zemského archivu.[1])

K této všeobecné sbírce rukopisů a zároveň ke sbírce Cerroniho máme sice katalog, který byl založen již za dob Chlumeckého, který pravidelně pokračuje a také stačí k povšechnému orientování, jenž však v této dílem zastaralé, dílem nedokonalé formě již nevyhovuje požadavkům, které se dnes plným právem kladou na katalog rukopisů.[2]) Nová katalogisace byla již sice zahájena, ale přerušena, protože opět přibyly nové rukopisy a archivalie.

Převzetí Františkova musea do správy zemské roku 1901 mělo za následek, že jeho rukopisy a malá sbírka listin byly postoupeny zemskému archivu; za to zemský archiv odevzdal Františkovu museu jisté knihy, svou

[1]) Výčet a zevrubný popis těchto rukopisů najdeme v Dudíkových „Forschungen in Schweden“, str. 142—197.

[2]) Výpisky z něho jsou vytištěny v Archivním rozhledu F. Kameníčka v Čas. Mat. Mor., sv. XIX. (1895), str. 159—167, 261—67, 355—62.

sbírku mincí a jiné předměty museální. S tím souviselo, že rukopisná sbírka spolku »Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens« (bývalá historicko-statistická sekce moravské hospodářské společnosti) se v roce 1903 dostala do zemského archivu.[1]) Tyto tři sbírky: rukopisy zemského archivu, Františkova musea a spolku »Geschichtsverein« vyplňují nyní spodní a prostřední patro u stěny podélné a u pravé pobočné stěny třetího sálu a tvoří vlastně společně se sbírkou Cerroniho jedinou velkou skupinu rukopisů, která z největší části pochází z majetku moravských měst, klášterů a soukromníků a poskytuje nejdůležitějšího materiálu pro dějiny Moravy. Proto se také doporučuje, aby tato všeobecná sbírka rukopisů zemského archivu, která čítá asi 2200 a s ostatními rukopisy asi 3000 čísel, byla katalogisována jednotně, jak to již v roce 1857 učiniti chtěl Chlumecký.

Jinou samostatnou sbírku listin tvoří pak ještě 258 svazků, jež dne 19. listopadu 1866 byly zemským právem postoupeny zemskému archivu, a které se dělí na tyto skupiny:

1. knihy půhonů a nálezů práva olomouckého od r. 1405, 37 svazků;
2. knihy půhonů a nálezů práva brněnského od r. 1406, 39 svazků;
3. památky zem. práva a novější opisy knih půhonů a nálezů, 21 sv.;
4. radní protokoly mor. tribunálu od r. 1642—1782, 140 svazků;
5. protokoly sezení zemského práva panského od r. 1583—1629 a 1642—1783, 19 svazků;
6. tak zvaná »kniha ouzká«, 1 svazek, obsahující nálezy a naučení od r. 1475—1504 (všeobecná sbírka rukopisů čís. 209);
7. jeden exemplář knihy Tovačovské z počátku století 16., 1 svazek (všeobecná sbírka rukopisů čís. 10).

[1]) K rukopisům musea a spolku „Geschichtsverein" máme tištěné seznamy od dra. W. Schrama „Katalog der Handschriften des Franzensmuseums in Brünn". V Brně 1890 a „Katalog der Bibliothek der historisch-statistischen Section". V Brně 1885, str. 135—152. — Rukopisy a listiny Františkova musea registroval jsem v „Museum Francisceum. Annales", 1895 (roč. I.), str. 91—130, 1896, (roč. II.) str. 139—184 a 1898 (roč. IV.), str. 143—170. — Seznam listin Roggendorfské sbírky ve Františkově museu sepsal J. Chmel ve vídeňském Notizenblatt 1851, str. 106 a násl.

Tabulka VI. Světnice Collaltská.

Tabulka VI.: Světnice Collaltská.

Až na poslední dvě čísla je tento právní materiál umístěn v prostředním a horním patře levé pobočné stěny tohoto sálu.

V horních patrech stěny podélné a pravé stěny pobočné tohoto sálu, o nichž ještě dlužno pojednati, leží menší sbírky archivní, jež jiné úřady a archivy soukromé zemskému archivu postoupily buď kupem, buď darem nebo jako depositum s výhradou práva vlastnického, pokud nebyly vřazeny do sbírky nové. K těm patří:

1. acta finita moravsko-slezského zemského gubernia, jež r. 1838 byla c. k. zemským právem postoupena guberniu a r. 1856 guberniem zemskému archivu; 470 fasciklů, obsahujících akta správní a soudní od r. 1646;

2. akta podkomorská ze stol. 18., jež jsou zvlášť důležitá pro finanční správu královských měst Brna, Olomouce, Jihlavy, Znojma, Uh. Hradiště a Kyjova; tato akta byla převzata r. 1858;

3. archiv obce Starého Brna, který byl odevzdán v listopadu 1857;

4. Fulnecký archiv zámecký s listinami až do 16. století, jejž v r. 1873 zemskému archivu prodal německý politický spolek v Novém Jičíně;

5. akta a listiny panství hodonsko-pavlovického, sahající až do stol. 15. a převzatá v roce 1867;

6. akta městské administrace z let 1773—1792;

7. militaria z let 1643—1776, převzatá z guberniální registratury roku 1907.

Akta uvedená pod čísly 1—5 jsou skoro vesměs v témž stavu, ve kterém byla převzata před třicíti lety nebo před dobou delší.

IV. Světnice archivu Collaltského. (Tabulka VI.)

V místnosti sousední chová se archiv Collaltský, jenž až do r. 1907 byl na zámku brtnickém; toho roku odevzdal jej nynější držitel svěřenského statku, Jeho Jasnost kníže Emanuel Collalto k uschování zemskému archivu. Tato světnice má jedno okno a není jako světnice ostatní opatřena železnými

policemi, nýbrž dřevěnými skříněmi, jež lze uzamknouti a jsou postaveny u stěny kolem dokola. Tyto skříně mají tři patra, vespod dvéře dřevěné, uprostřed skleněné, a z těch skleněných jsou prostřední na každé straně zařízeny tak, že se po případě hodí také za vitriny k účelům výstavním; patro hořejší je otevřeno a určeno pro díla tištěná. Uprostřed světnice stojí pultová vitrina, jejíž spodní část je určena pro archivalie, kdežto část hořejší slouží k umístění kusů výstavních, jež musejí ležeti nebo vyžadují většího místa.

Archiv Collaltský byl odevzdán zemskému archivu, protože v Brtnici jednak bylo nemožno jej uschovávati a naň dozírati způsobem odborným, jednak skoro vyloučeno, aby se tato zajímavá a všeobecně důležitá sbírka vědecky zužitkovala, ačkoli se každému vážnému badateli s největší ochotou dovolovalo archivalií tohoto archivu užívati.

Je to první případ, že moravský zemský archiv nabyl (depositárně) celého archivu soukromého, který ve světě vědeckém již dlouho slyne bohatostí materiálu velevýznamného pro dějiny světové, rozmanitostí svých sbírek a zvláštností kusů jednotlivých, a jemuž se v té příčině žádný archiv naší užší vlasti nevyrovná. Je pochopitelné, že náš zemský archiv této sbírce vždy věnoval živý zájem a že každý archivář se snažil navázati s ním styky. Až do doby Bočkovy pronikaly o obsahu a rozsahu brtnického archivu do veřejnosti jenom zprávy kusé. Volný o něm pouze píše, že bohatý archiv panský obsahuje mnoho listin počínajících stoletím 11., které se týkají rodu Collaltů, a snad také leckterá dosud neznámá akta, vztahující se v první řadě na dějiny Moravy, jichž však ještě žádný dějezpytec nemohl použíti.[1]) Boček přišel do Brtnice po prvé na své výzkumné cestě v r. 1843 a mohl o sobě právem říci, že mu bylo dopřáno tento archiv objeviti. Jaký dojem učinily

---

[1]) „Markgrafschaft Mähren“, VI., 356. — Ze spisu „Antiquarische Bereisung des Iglauer und Znaimer Kreises“, ve kterém E. J. Horky r. 1819 líčil cestu, kterou konal po kraji jihlavském a znojemském, aby sbíral starožitnosti, vysvítá, že autor věděl, že archiv na zámku brtnickém je ze všech archivů kraje jihlavského nejbohatší. Ježto však v archivu mohl prodlíti jenom čtvrt hodiny, zaznamenal si pouze několik listin ze století 14., a vytrpěl, jak sám se vyjádřil, muka Tantalova, nemoha jich prohlížeti do podrobna.

jeho první zprávy o historických nálezích v Brtnici, jasně vysvítá z uznání, jehož se mu dostalo od zemského výboru. V přednesu o jeho zprávě se totiž praví, že tak jak nedostatečná je první semestrální zpráva stavovského archiváře a historiografa Bočka za rok 1843, je skvělá a důležitá pro dějiny země semestrální zpráva druhá. Byla mu vyslovena spokojenost a zároveň uloženo, aby cílem příští jeho cesty výzkumné byla opět Brtnice. Měl dáti doslova opsati korrespondenci, kterou tam objevil, a také jiné historicky zajímavé věci, kterých by se snad ještě dopatřil, aby literární svět poznal s dopisy vévody Frydlandského (Valdštejna) a jiných soudobých hrdinů vojenských. Další vývoj tohoto badání, které končí uveřejněním malé části korrespondence v »Regestech«, je znám. Rovněž jsme se již zmínili, že archivář Brandl v létě r. 1864 pracoval v Brtnici a vydal Teufenbašské listiny tohoto archivu.

Jednak zájem pro tento cenný archiv, jednak práce pro komisi pro novější dějiny Rakouska vedly mě několikrát do Brtnice a poskytly mi příležitosti, abych na příslušném místě projevil své názory o stavu a potřebách sbírky tak vzácné.[1]) Poukázání na to, že zemský archiv dle svých stanov je povolán převzíti takové archivy do své správy, stačilo, aby Brtnický archiv byl přeložen do Brna. Dne 13. dubna 1907 byl přivezen do zemského archivu. Alespoň ve velkých rysech mohu již nyní podati, co obsahuje.

Archiv zámku brtnického zahrnuje vlastně tři velké archivy rodinné, pokud se týče jeho části: 1. knížat z rodu Collaltů, 2. svobodných pánů Tiefenbachů, 3. hrabat z Thurn-Vallesassiny. S archivem spojena byla 4. malá Collaltská knihovna, skládající se z rukopisů a děl tištěných.

1. Archiv knížat Collaltů.

Archiv Collaltský vznikl v Brtnici r. 1622, kdy Rombald Collalto, známý generál císaře Ferdinanda II., koupil od něho za 110.000 zl. zámek a statek brtnický, který staromoravskému rodu Valdštejnů byl skonfiskován pro

[1]) Milerád použiji této příležitosti, abych se se zvláštním díkem zmínil o vzácné ochotě Jeho Jasnosti knížete Emanuela Collalta a o živém zájmu, jež pro zabezpečení pokladů archivu brtnického jevil jeho zástupce dvorní a soudní advokát dr. Antonín Gassauer ve Vídni.

účast na rebelii; v Brtnici se také Rombald Collalto se svou rodinou usadil.[1]) Původním sídlem rodu Collaltova je S. Salvadore v kraji Trevisském, kde také je značný archiv rodinný.[2]) Než také archiv brtnický není pro nejstarší dějiny tohoto rodu bez významu.

Nejstarší jeho listina je diplom císaře Jindřicha VI. z r. 1191 (Dat. in nemore iuxta Cornazanuo, anno domini M̊CCX primo (sic), indictione VIIII., VII. idus aprilis), kterou jednomu z hrabat Collaltských bylo lénem dáno Treviso (I., 6, 1).[3]) Z poměru hraběte Collalta k městu Trevisu také se vysvětluje, že v brtnickém archivu jsou dva zajímavé dokumenty, vztahující se na toto město (I., 8, 4 a 5):

1. Notářský výpis z knihy města Trevisa (liber statutorum) z r. 1329 na pergamenovém listě, datovaný ze dne 7. září r. 1334 a

2. seznam úředníků města Trevisa za měsíce srpen až říjen r. 1335, psaný na pergamenovém listě ze dne 28. července r. 1335 a počínající slovy: »In Christi nomine amen. Hec est cronicha sive rodulus officialium communitatis Trevisii.«

Kromě zmíněné již nejstarší listiny originální z roku 1191 obsahuje archiv brtnický ještě tyto rodinné listiny v originále, důležité také pro dějiny všeobecné:

1. 5. dubna 1292, In castro Colaudi. — Martinus della Fornase daruje Rombaldu Collaltovi klausuru v Montesela (notářský instrument). Orig., perg., lat. (I., 3, 1).

[1]) Jedinou památkou po rodě Valdštejnů v brtnickém archivu jsou dva na skle malované erby, z nichž jeden má dokola nápis: „Hinek z Waldssteina Brtnicky, heitman a neywyzssi . . . komornik morawskeho markrabstwi 1589"; druhý: „Katerzina na Brtniczy a Gewissowiczych Zagimaczka z Kunstatu. Anno 1589", ačkoli prý v Brtnici za doby Valdštejnů byla veliká knihovna (a tedy zajisté také bohatý archiv). Viz Volný, Die Markgrafschaft Mähren, VI., 337, poznámka 16.

[2]) Viz E. šl. Ottenthala, Das Archiv der Grafen von Collalto auf Schloß S. Salvadore bei Conegliano, v „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung", sv. I. (1880), str. 614.

[3]) Srv. Stumpf, „Die Reichskanzler", č. 4690 a Th. Toeche, Kaiser Heinrich VI. (1867), str. 649, čís. 113; v S. Salvadore je jenom kopie tohoto kusu.

2. 6. ledna 1301, Verona. — Testament Alberta de la Schala (notářský instrument). Orig., perg., lat. (II., 16, 1).

3. 3. února 1312, Janov. — Císař Jindřich VII. potvrzuje Rombaldu Collaltovi všechny starší privileje povšechně. Orig., perg., lat. (IX., 1).[1])

4. 18. prosince 1315, Štyrský Hradec. — Král Bedřich Krásný ověřuje své vyslance k Rombaldu Collaltovi. Orig., perg., lat. (I., 8, 1).[2])

5. 4. ledna 1317, Schaffhausen. — Král Bedřich Krásný jmenuje Rombalda svým radou a komořím. Orig., perg., lat. (I., 3, 2).[3])

6. 20. února 1319, Štýr. — Král Bedřich Krásný posílá Rombaldu Collaltovi soustrastný list za příčinou válečných ztrát, jež utrpěl v Trevisu. Orig., perg., lat. (I., 8, 3).[4])

7. 14. prosince 1323. — Testament hr. Rombalda Collalta. Připojen: 1. sstupek jeho synů Gerharda, Roberta a Schenelly, hrabat z Trevisa, ze dne 28. března 1324; 2. prohlášení Klárky, vdovy po Rombaldu Collaltovi, že se ke sstupku přidružuje, ze dne 28. března roku 1324; 3. smlouva hraběte Gerharda se svým bratrem ze dne 12. července 1325; 4. dlužní list Henselina ze dne 16. září 1323. Orig., perg., lat. (IX., 2).

8. 22. února 1358, Jadre. — Uherský král Ludvík slibuje, že hrabata z Collaltů za pomoc poskytnutou proti Benátkám pojme v mír s Benátkami. Orig., perg., lat. (I., 8, 6).

9. 29. září 1358, Praha. — Císař Karel IV. potvrzuje Schenellovi, Rombaldovi a Manfredovi z Collaltů doslovně inserované privileje císaře Bedřicha I. ze dne 1. července 1155 (actum iuxta montem Sirach prope ripam Tiberis),[5])

[1]) Schází u Böhmera „Regesta imperii“ 1246—1313, srv. však tamže str. 297, číslo 452.

[2]) Schází u Böhmera „Regesta imperii“ 1314—1347.

[3]) Schází u Böhmera „Regesta imperii“ 1314—1347, srv. však tamže str. 170, číslo 98.

[4]) Schází u Böhmera „Regesta imperii“ 1314—1347, srv. však tamže str. 173, číslo 134—135.

[5]) Viz Stumpf, „Die Reichskanzler“, str. 325, čís. 3714.

císaře Jindřicha VI. ze dne 7. dubna r. 1191 a císaře Jindřicha VII. ze dne 3. února r. 1312. Orig., perg., lat. (IX., 5).[1])

10. 13. října 1358, Praha. — Glajt rakouského vévody Rudolfa IV. pro Roberta z Collaltů. Orig., perg., lat. s pečetí vytištěnou na rubu. (I., 8, 7).

11. 18. června 1360. — Rakouský vévoda Rudolf IV. píše Schenellovi z Collaltů v příčině listiny Bedřicha Krásného, kterou mu předložil jeho syn. Orig., perg., lat. (I., 8, 8).

12. 7. října 1361 na Vyšehradě. — Uherský král Ludvík píše Schenellovi z Collaltů v příčině vydání zámku Musestre Benátčanům. Orig., perg., lat. (I., 8, 9).

13. 13. listopadu 1361 na Vyšehradě. — Uherský král Ludvík píše dožovi benátskému, aby Schenellu z Collaltů v příčině vydání zámku Musestre již více neobtěžoval. Orig., perg., lat. (I., 8, 10).

14. 25. srpna 1362, Budín. — Uherský král Ludvík jmenuje Prodocima z Collaltů svým komořím. Orig., perg., lat. (I., 8. 11).

15. 29. září 1363 ve sv. Martině. — Testament Schenelly z Collaltů, hraběte z Trevisa. Orig., perg, lat. (IX., 3).

16. 3. března 1364, Padova. — Testament Jordana de Forzate. Orig., perg., lat. (I., 8. 13).

17. 15. července 1366 v Praze. — Alžběta, manželka Karla IV., zpravuje Ruperta z Collaltů o narození dcery. Orig., perg., lat. (I., 8. 12).[2])

18. 1413, in castro S. Salvatoris. — Testament Antonína z Collaltů, hraběte z Trevisa. Orig., perg., lat. (IX., 6).

Ostatní originály v brtnickém archivu, vztahující se na rod Collaltů, pocházejí teprve ze století 17., a že se tam nacházejí jmenované kusy z doby starší, lze vysvětliti asi tím, že v 17. století byly za účelem nabytí nových

[1]) Viz Huber, „Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV.“, 1346—1378, číslo 2843.

[2]) Viz Huberova Regesta, str. 499, čís. 9, kdež se uvádí listina téhož znění pro radu Frankfurtskou.

diplomů a potvrzení privilejí vybrány z kmenového archivu v Italii a upotřebeny za přílohy a doklady.

Vlastní archiv brtnický vznikl teprve za doby Rombalda XIII., zakladatele moravské větve Collaltů.

Rombald XIII. narodil se v Mantově r. 1579. Jeho otec Antonín IV. byl již ve službách Rakouska a za císaře Maximiliana II. jmenován polním maršálkem. Rombald vstoupil jako jeho otec do císařského vojska. První zpráva o tom pochází z r. 1607, kdy ve věku osmadvacíti let obdržel od generála Basty vysvědčení o své vojenské zdatnosti. (Orig., daný ve Vídni dne 15. ledna r. 1607, sig. I., 7, 3). Roku 1613 odebral se jako císařský vyslanec do Italie a do Říma; dokladem toho jsou instrukce a ověřovací listiny císaře Matyáše na papeže, několik kardinálů a různá vlaská knížata (dané v Řezně dne 17. září 1613, sig. I., 7, 4 a 5). V srpnu 1616 delegován byl jako císařský komisař do Uher, aby vykonal prohlídku vojska uherského (I., 7, 8) a dosadil barona Thurocziho za bána hranic (I., 7, 9). V příštím roce 1617 Rombald za manželku pojal hraběnku Bianku Polixenu z Thurnu (manželská smlouva, daná ve Vídni dne 16. srpna r. 1617 I., 7, 10), která jsouc protestantka přestoupila za tou příčinou ke katolictví. Na tuto změnu víry a tento sňatek sám vztahuje se několik dosti zajímavých dopisů a listin od císaře Rudolfa II., od potomního kardinála Khlesla, Víta Jindřicha z Thurnu, bratra nevěsty, a od ní samé, jež z větší části svědčily Rombaldovi (I., 7, 10; V., 7, 14, 16). Dnem 9. června r. 1618 je datován dekret císaře Matyáše, jímž Rombald jmenován plukovníkem 5 praporců německých žoldnéřů (I., 7, 11), dnem 2. července 1621 dekret, jímž jej císař Ferdinand II. ustanovuje velitelem v Uhrách (I., 7, 17); zároveň byl mu zvýšen žold o 105 zlatých měsíčně (I., 7, 12). R. 1623 koupil Brtnici; dne 2. dubna 1623 císař Ferdinand II. vystavil v Řezně kvitanci (IX., 8), že obdržel kupní cenu 110.000 zlatých. V témž roce Rombald stal se velitelem vojsk, jež se měly poslati do Německé říše (orig. ze dne 7. června 1623; I., 7, 19), dne 9. srpna r. 1624 povýšen byl do moravského stavu panského (V. 1, 20) a roku 1626 pověřen byl dle

instrukce ze dne 13. června zastupovati císaře při konventě salcpurském (I., 7, 22). R. 1628 obdržel místo a hlas v lavici knížat na sněmu moravském (orig., daný v Praze dne 9. března 1628; I., 7, 26), král Španělský udělil mu řád zlatého rouna (orig. ze dne 18. března r. 1628; I., 7, 27) a císař Ferdinand povýšil ho na polního maršálka (orig., daný v Praze dne 31. května 1628; I., 7, 29). Pak následovala jeho poslední misse vojenská. Byl postaven v čelo vojska, jež roku 1629 bylo do Mantovy vysláno proti vévodovi Karlu z Gonzagy, počátkem roku 1630 onemocněl a velení na krátkou dobu převzal Aldringer; Rombald zotaviv se dobyl Mantovy dne 18. července 1630. Klíče města visí v archivu brtnickém dodnes. (Na mantovské události vztahují se listiny a dopisy pod signaturou I., 7, 35—37). Na zpáteční cestě z Italie zemřel v Churu dne 19. listopadu r. 1630 a byl pohřben ve Vídni v klášteře minoritském. (Úmrtí potvrdil kvardián minoritů ve Vídni dne 1. října r. 1705; I., 7, 39).

Rombald pořídil tři kšafty; první ve Vídni dne 20. února r. 1622, druhý r. 1627 a třetí v Alexandrii dne 15. února r. 1630, jejž potvrdil císař Ferdinand II. dne 18. května 1831 (IX., 10, 11, 12). Zdá se, že zanechal značné jmění, neboť máme potvrzení císařského vyslance v Nizozemsku (datované v Haagu dne 20. března roku 1673; I., 7, 40) o zprávě vrchního regenta Collaltského, že v pozůstalosti Rombalda bylo 70—80.000 říšských tolarů a četné skvosty.

Císař Ferdinand II. projevil Rombaldovi dík a uznání za úspěchy ve válce proti Mantově tím, že mu reskriptem ze dne 4. srpna 1630 (I., 7, 38) přislíbil rekompensaci z milosti na knížetství Corregio. Jelikož však Rombald brzo potom zemřel, daroval císař jeho potomkům místo této rekompensace důchody z Ibbského cla; tím se vysvětluje, že v Collaltském archivu je četný počet listin a akt, týkajících se tohoto města.

Již Rombald měl v úmyslu založiti v Brtnici klášter pavlanů, ale teprve po jeho smrti byla tato myšlenka uskutečněna vdovou po něm. Příslušné listiny z let 1637, 1641 a 1644 chovají se v archivu pod signaturou

II., 10, 1, 2, 10. Mnoho fasciklů pod značkou VIII., I., 1—8, 10—15 zabírá tutelární pře (proti pánům z Fünfkirchenů, Buelů, Preisingů, Werdenberg-Questenbergů a jiným), která již byla připravována stížností vdovy na špatné hospodářství s pozůstalostí Rombaldovou (z r. 1647; I., 10, 22) a trvala od r. 1650 do r. 1751. Pře ukončena narovnáním ze dne 18. února r. 1751 (sign. I., 20, 14), jež dne 28. dubna roku 1751 potvrdila císařovna Marie Terezie (IX., 32).

Kromě těchto spisů, jež jsou povahy více rodinné, dochovala se celá korrespondence, kterou Rombald jako císařský generál a president dvorské rady válečné měl s vynikajícími válečníky a státníky své doby, zejména v letech 1620—1630. Na této korrespondenci zakládá se vlastně cena archivu brtnického, neboť je důležitým pramenem k třicetileté válce, který teprve z malé části je znám.

Obsah této korrespondence je zevrubně zaznamenán v Chlumeckého »Regesten der Archive der Markgrafschaft Mähren«, str. 207 a následující a pojednám o něm obšírněji ve zprávě o brtnickém archivu v časopise »Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs«.

Z obou synů Rombalda XIII., Antonína Františka a Claudia, dosáhl první úřadu markrabství moravského nejvyššího sudího; akta, jež vystavil v této vlastnosti, a císařské reskripty z let 1664—1692, které mu byly zaslány zejména v záležitostech sněmovních, tvoří samy o sobě značnou sbírku (sign. I., 14, 25, 32). Mimo to týkají se ho tyto důležité listiny a dokumenty:

1. 8. května 1658 ve Frankfurtě. Arcivévoda Leopold Vilém jmenuje Antonína Františka z Collaltů svým radou. (I., 4, 1.)

2. 1. prosince 1662 ve Vídni. — Manželská smlouva mezi Antonínem Františkem z Collaltů a hraběnkou Marií Terezií z Porcie. (I., 3, 10; 1, 4, 2.)

3. 1664. Císař Leopold I. jmenuje Františka z Collaltů nejvyšším sudím markrabství moravského. (I., 13, 40.)

4. 1. ledna 1669, ve Vídni. — Antonín František zakládá u minoritů ve Vídni oltář sv. Antonína z Padovy (sign. I., 13, 50). Akta týkající se zakoupení zahrad v Rosavě Antonínem Františkem (II., 15, 4—7).

5. 12. srpna 1677. — Španělský císař Karel II. Antonínu Františkovi v příčině kmotrovství při křtu jeho dítěte (I., 13, 43).

6. 11. června 1695 v Madridě. — Španělský císař Karel jmenuje Antonína Františka rytířem zlatého rouna (I., 3, 7; I., 13, 35).

7. 29. srpna 1697, ve Vídni. — Potvrzení, že Antonín František pochován je v klášteře minoritů ve Vídni (I., 13, 37).

Z korrespondence dlužno uvésti:

1. korrespondenci s olomouckým biskupem Karlem z Liechtenštejna a s různými kardinály, několik set kusů (VI., 2, 1—9);

2. s jeho první manželkou Marií Maximilianou Terezií z Althanů, vdovou po hraběti ze Sinzendorfu, pak druhou manželkou Annou Marií ze Stratmannů, dále s jinými příbuznými, se saským vévodou Juliem, s velkovévodou oldenburským, s knížaty z Hohenzollernů a s četnými jinými šlechtici. (VI., 3—16);

3. s baronem Diepenthalem o válce v Sedmihradsku (VI., 6, 1).

Skrovnější je materiál, který se vztahuje na Rombaldova mladšího syna Claudia, jehož manželkou byla markraběnka Isabella z Gonzagy (svatební smlouva ze dne 5. srpna 1656 (I., 6, 12). Dne 9. června 1657 byl jmenován plukovníkem (I., 11, 13), roku 1659 vyslancem v Mantově, Montferratě a Savojsku (I., 11, 4), r. 1660 v Sasku a Braniborsku (I., 11, 9—10), 1661 v Anglii (I., 11, 14—15). Důležité jsou jeho memoralie o potvrzení Collaltských privilejí, v nichž jsou obsaženy vidimované opisy starších listin, sahajících až do roku 959 (I., 3, 8; I., 11, 11), konečně různé korrespondence a zprávy o hospodářských a místních událostech v Brtnici (VI., 17).

Claudius zemřel roku 1661 bez mužských dědiců; starší syn hraběte Antonína Františka jménem Karel Kristian zemřel roku 1698, mladší syn Leopold Antonín Rombald zemřel nejsa ženat r. 1707 v souboji s Augustem

Joachimem ze Sinzendorfu. Brtnice přešla na Antonína Rombalda, vnuka Pietra Orlanda z Collaltů, mladšího bratra Rombalda XIII. Ant. Rombald zaujímá vedle Rombalda XIII. nejznamenitější místo mezi státníky z rodu Collaltů a rovněž zůstavil bohatý a historický důležitý archiv. Velká část archivalií vztahuje se na jeho funkci, kterou zastával jako vyslanec v Římě za příčinou volby papeže po smrti Benedikta XIII. v roce 1730. Antonín Rombald má hlavní zásluhu o to, že v tehdejším konklave byl dne 12. července r. 1730 papežem zvolen Klement XIII., jenž byl milý císaři. Mimo instrukce, vlastnoruční listy císařovy, reskripty, ustanovovací dekrety a jiná oficiální akta (sign. I., 17 a 18) najdeme tu několik set listů od kardinálů a biskupů, vévodů savojských, z Matalony, Graviny, Modeny a Quastally, velkovévody toskánského, knížat Caserty, Fürstenberga, hraběte ze Sinzendorfu, guvernéra mantovského hraběte Dauna, prince Eugena savojského a jiných (VII., 1—5). Antonín Rombald kromě toho o těchto svých cestách sepsal tři svazky pamětí s četnými inserovanými dopisy a akty. Také se dochovala obsáhlá rodinná a důležitá učená korrespondence tohoto člena rodu Collaltů (VII., 7—18), neboť Rombald, povaha založená básnicky a umělecky, pěstoval čilé styky s básníky, spisovateli a učenci. Dokladem toho jsou listy Estenského bibliotekáře Muratori 1708—1712, Apostola Zena a četných literátů a jesuitů jako Antenoriho, Giannetasiho, Fianiho, poetae laureati Newena, P. Ruytera, básnířky Guisy Bergalli (I., 2, 11) a j. (VII., 10—11). Četná věnování povahy básnické i prosaické, originální diplomy různých vědeckých akademií, jejichž členem byl jmenován (I., 3, 11), pak tak zvané »nozze«, jakož i jeho vlastní práce poetické chovají se v knihovně, buď jako rukopisy, buď jako výtisky. Jenom korrespondence Antonína Rombalda sama zabírá asi 4000 kusů, a k těm se ještě druží četné úřední zprávy z Brtnice, akta hospodářská, účty a pod.

Na konec dlužno se ještě zmíniti, že se také od mnoha jiných členů rodů Collaltů ve značném počtu dochovaly korrespondence, listiny a jiné spisy, a mezi těmi vynikají nádherné kusy benátské republiky výpisky z libro

d'oro o dosazování na úřad, úřední instrukce, křestní listy, investiturální listy dožův ze 17. a 18. stol. (IX., 39—57), pak několik šlechtických diplomů a listy erbovní.

2. Archiv Teufenbašský.

Archivář Brandl, jenž na základě materiálu archivu brtnického vydal dílo »Urkundenbuch der Familie Teufenbach«, zabýval se také otázkou, jak spisy teufenbašské přišly do archivu Collaltského. Vysvětluje to příbuzenským poměrem mezi oběma rodinami.

Zikmund Teufenbach († 1637) odkázal moravské své statky Veveří a Říčany svému bratru Rudolfovi († r. 1653); po jeho vdově Marii Evě Alžbětě ze Šternberků († r. 1668) připadly tyto statky její dceři z prvního manželství Marii Maximilianě Terezii, jejímž prvním manželem byl hrabě Sinzendorf, druhým Antonín František z Collaltů. Archivalie teufenbašské i sinzendorfské, které se nacházejí v archivu Collaltském, přinesla asi do Brtnice Marie Maximiliana.

Hlavní část archivu teufenbašského, půl páta sta originálních listin tohoto rodu z let 1293—1588, uveřejnil Brandl. Tento materiál se na Moravu skoro pranic nevztahuje, neboť Teufenbachové usadili se na Moravě teprve v roce 1583, když Kryštof z Teufenbachu koupil Drnholec. Po něm dochovaly se četné korrespondence, úřední instrukce a listiny, jež se týkají jeho činnosti ve vlastnosti císařského vojevůdce v Uhrách proti Turkům, ve vlastnosti vyslance do Cařihradu v r. 1567, do Sas r. 1586, do Polska r. 1587, kamž byl vyslán s olomouckým biskupem Stanislavem a Smilem Osovským, aby působil k tomu, aby za polského krále byl zvolen Maximilian, bratr císaře Rudolfa II.

Podobné vynikající postavení jako vojevůdce a státník zaujímal jeho syn Rudolf, jenž za rebelie českomoravské byl na straně císaře, kdežto oba jeho bratři Bedřich a Zikmund od císaře odpadli; první byl zajat a r. 1621 v Inšpruku sťat, druhý na přímluvu Karla Žerotína, svého tchána, obdržel milost.

Po všech třech, zejména po Rudolfovi, a také po ostatních členech dochovalo se v archivu na sta spisů ze století 16. a 17., jež také jsou důležité pro všeobecné dějiny války třicetileté. K tomu druží se zajímavá akta procesní, účty, urbáře, memorabilie a pod., jež z větší části jsou uloženy pod sig. IV., 1—20.

3. Archiv hrabat z Thurn-Vallesassiny.

Nejmenší ze všech tří archivů, sloučených v Brtnici, je archiv Thurnů, jenž zabírá asi 400 akt a listin.

Že v archivu Collaltském jsou archivalie, jež se týkají Thurnů, vysvětluje se snadno tím, že hrabě Rombald XIII. měl za manželku Biancu Pollixenu z Thurnů. Její bratr Vít Jindřich a také Matyáš z Thurnů byli zapleteni do české rebelie. Vít Jindřich byl na přímluvu své sestry od císaře Ferdinanda II. dle listiny ze dne 17. července 1622 (III., 1, 9) amnestován a obdržel za skonfiskovaný statek Vostice statek Louku (III., 6, 5; III., 7, 6, 7; III., 10, 22), jejž r. 1635 odkázal Biance. Těmito okolnostmi se asi vysvětluje, že Thurnské dokumenty přišly do Brtnice.

Thurnské archivalie vztahují se především na dějiny a statky této rodiny, pak na různé úřady a hodnosti, jichž členové této rodiny nabyli v Gorici, Kraňsku a Korutanech, kdež měli své statky než se usadili v Čechách. Mezi nejdůležitější z těchto listin patří:

Relatio historica de origine et genealogia comitum de Turri, 1147 až 1323. Papírový svazek, německý, stol. 16., (III., 1, 1).

Breve extratto de gesti et fatti de Turriani in Milano, cavato dalla cronicha de Bernardino Corio Milanese, l'anno 1572 nel castello de Lipniz in Bohemia (III., 1, 18).

Inventář a pamětní kniha rodu Thurnů. Papírový svazek z r. 1551 (III., 7, 8).

Seznam rodin s Thurny příbuzných (III., 8, 12).

17. října 1527. — Jmenování Víta hraběte Thurna zemským hejtmanem v Kraňsku. Orig., perg., něm. (III., 1, 6).

1. května 1542. — Jmenování Františka Thurna hejtmanem v Gorici. Orig., perg., něm. (III., 1, 16).

Seznamy příjmů panství gorického, 1560 a násl. (III., 2, 9, 10) a mnohé testamenty, svatební smlouvy a jiné spisy rodinné.

Ve Vídni dne 13. června 1572. — Potvrzení titulu de Vallesassina císařem Maximilianem II. Orig., perg., lat. (III., 1, 11).

22. února 1622. — Inventář Thurnského majetku ve Vratislavi.

Dále chová Thurnský archiv přes sto listin z let 1526—1618, vztahujících se na české a moravské statky, pak korrespondenci Hieronyma z Thurnů z let 1597 a násl. (III., 5, 5) a Víta z Thurnů z let 1613—1639 (III., 5, 4 a V., 7, 1).

4. Knihovna.

Tato poslední část archivu Collaltského v širším slova smyslu není zvlášť obsáhlá a nejeví ani jednotného rázu; nejčetněji zastoupena jsou encyklopedická, právnická, historická a literární díla z 1. polovice 18. a 19. stol. Ale nehledíc k některým nádherným dílům — jako: Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler i den konkelige samling. 2 svazky, Kodaň 1791; Flora Danica 1764—1887, 20 svazků; Estro poetico-armonico. Poesia di Girolamo Ascanio Giustiniani, musica di Benedetto Marcello, Benátky 1724—1726, 8 dílů ve 4 svazcích a j. — nabývá sbírka pro nás důležitosti tím, že obsahuje několik historických rukopisů, které se v ní dochovaly a jistého původu velkým počtem básní, jejichž autorem je známý vlaský básník Giambattista Casti (1721—1803), kterého z dějin císaře Josefa II. známe jako jeho průvodce na různých cestách a jako dvorního poetu.[1]) Nacházejí se tu také práce Antonína Rombalda z Collaltů a jiných básníků. V této souvislosti buďtež uvedeny jenom rukopisy historické, a sice:

[1]) Doposud nemohl jsem zjistiti, jsou-li všechny tyto rukopisy známy a obsaženy v souborném vydání, jež vyšlo v Paříži r. 1838.

1. Privilegia Collaltina 17. stol. Začínají listinou Berengari a Vojtěcha z r. 958 a sahají do r. 1604.

2. Annales rerum Collaltinarum ab anno 1617 usque ad a. 1674. 17. stol., 3 svazky.

3. Heroum heroidumque Collaltorum icones aliquot ab Antonio Rombaldo I. In hoc volumine collecta, commentariis, notis, elogiis cronologicis, genealogicis, historicis . . . illustravit ac manu propria . . . conscripsit . . . 1 sv., 18. stol.

4. Cronica Veneta delle famiglie nobili, s erby, 17. stol.

5. Genealogia rectae imperturbataeque lineae Ant. Rombaldi Collalti comitis ab anno 930 usque ad a. 1729. 18. stol.

6. Kniha erbů Hanuše Wolfa Glasera z roku 1545 s četnými, velmi krásně malovanými erby.

7. Brandenburgicae Zollerenses Collaltaeque origines . . comite Jacobo Zabarello Patavino auctore. 1632.

8. Cronicha composita ab . . . Andrea de Redusiis de Quero, cancellario communitatis Trevisii, donata mihi Anthonio de Collalto comiti Trevisii . . „ quam mihi ligari . . . feci de mense Julii 1464. — In fine: Incipit legenda gloriosissimi confessoris s. Prosdocimi, qui baptizavit Vitalianum regem Padue et comitem Tarvisii, ex quo descenderunt domini de Collalto comites Tarvisii. 15. stol. — Na posledních listech mnoho zpráv o rodě Collaltů.

9. Relazione concernente l'ambasciata di Roma di S. E. C. Antonio R. di Collalto, l'anno 1730.

10. Memorie dell' ambasciata di Roma del S. E. C. Antonio Rombaldo di Collalto, 1730, 3 svazky.

11. Statuta Collalti iussu . . . domini Ferrantis comitis de Collalto . . . anno 1727 exarata.

12. Franc. Ant. Spada, De vita et rebus gestis Raymbaldi comitis Collalti. 18. stol.

13. Relatione de Michele Suriano, ambasciatore Veneto de Filippo re di Spagna. 16. stol.

14. Relatione del Manin Giustinian della ambascienza di Franza.

15. Compendio genealogico di alcuni de' principali personaggi della casa di Collalto. 18. stol.

V. Síň pro katastry a registraturu místodržitelskou.

Zemské katastry, jež ode dávna patřily ke sbírkám zemského archivu, ale z důvodů praktických se chovaly při zemské účtárně, byly v roce 1907 odevzdány zemskému archivu. Vyplňují obojí dolní oddělení obou pater i výklenky zadního skladiště.

Dle starého seznamu z r. 1833 zemské katastry obsahují tyto části:

I. Lánské instrumenty orných pozemků, založené v roce 1666.

II. Tereziánský katastr z let 1748—1753, který se dělí:

1. na pozemky dominikální:
   a) s fassemi vrchností a dvořáků o všech realitách důchodů urbariálních v penězích a in natura;
   b) s fassemi královských a municipálních měst i s kalkulačními listy pro interimali exaequatione;
2. na pozemky rustikální:
   a) s fassemi poddanskými z roku 1748;
   b) s listy o lokálních visitacích;
   c) s katastry, jež z nich byly utvořeny a které se týkají všech realit dle jednotlivých panství.

III. Josefinský katastr, který se skládá:

1. z protokolů o parcelách čili o měření pozemků a z fassí dle obcí;
2. z fassijních a kontrolních archů;
3. z individuálních katastrů dle obcí.

IV. Provisorní katastry berní, jmenovitě matriku o výnosu pozemků s dodatky a evidenčními rejstříky.

Naše katastrální operáty mají týž rozsah jako dříve, jsou však jinak uspořádány, neboť dle protokolu sepsaného dne 11. června r. 1907 zahrnují tyto části:

I. Matriku o výnosu pozemků z roku 1820.

Dle bývalých šesti krajů uvádějí se při každé obci a osadě pozemky, které k ní patří, jména jejich majitelů, jejich vlastnost, plošná rozloha, výnos, daň atd. Kraj olomoucký obsahuje svazky 1—794 (čís. 501 je však totožné s číslem 784); kraj přerovský čís. 1—441, z těchto dlužno však čís. 233 až 241 a čís. 435 hledati pod čís. 784—793 a 794 kraje olomouckého; kraj brněnský čís. 1—689, z nichž schází čís. 120; kraj znojemský čís. 1—413; kraj jihlavský čís. 1—476 a kraj hradištský čís. 1—392, z nichž se pohřešují čís. 7 a 8.

II. Josefinský katastr, který zahrnuje:

1. Parcelní protokoly nebo fasse, v nichž se pozemky uvádějí jak leží a k nimž je také připojen popis hranic příslušného místa. Celkem tento katastr obsahuje 4302 čísla, scházejí však čísla: 2, 304, 1013, 1404—1407, 1965, 1970, 2049, 3431, 3432, 3726, 3865, 4202 a při původním číslování byla přeskočena čísla 1353, 1676 a 2100—2999.
2. Individuální katastr s týmž počtem svazků, z nichž scházejí čísla: 628, 629, 1424, 1860, 1980, 3277, 3829, 3830, nehledíc k číslům, která byla přeskočena jako při parcelním protokolu.

III. Urbariální fasse z let 1775—1776, seznamy individuálních povinností každého poddaného, jež sepsala jednotlivá panství podle obcí k nim patřících; nejsou to vlastně seznamy úřední, neboť vrchnosti je zaslaly guberniu, jež je uschovalo. Sbírka má 82 fasciklů pro kraj brněnský, 61 pro přerovský, 50 pro hradištský, 69 pro olomoucký, 31 pro jihlavský a 51 pro znojemský.

IV. Tereziánské fasse dominikální (jejichž založení bylo nařízeno dekretem ze dne 3. února r. 1750) s čísly 1—375, z nichž čísla 21, 153, 249 (postoupená českému zemskému výboru) a 370 scházejí.

V. Tereziánské fasse rustikální (jejichž založení bylo nařízeno patentem ze dne 9. května r. 1749) s čísly 1—430, z nichž čísla 182, 403 (postoupena českému zemskému výboru) a 404 scházejí.

VI. Rektifikační akta k tereziánskému katastru ve 367 fasciklech, z nichž skoro každý záleží:

1. z poddanských fassí z roku 1748,
2. z listů o místních visitacích (t. j. z výkazů na volných listech, v nichž zaznamenáni jsou jednotliví majitelé pozemků s celým majetkem pozemkovým),
3. z lánových katastrů, nejstarších to katastrálních operátů na Moravě z roku 1667.[1])

Význam této sbírky pro dějiny hospodářství, osídlování, poddanství a pro topografii celé země je znám a byl již náležitě oceněn. Tato sbírka nabyla by významu ještě většího, kdyby se na povrch vynesl bohatý topografický materiál pro stol. 16. a 17., který je obsažen v zemských deskách a v Půhonech.

Druhá velká sbírka, která v tomto skladišti nalezla svůj útulek, je starý archiv místodržitelský. Tento archiv obsahuje: I. vlastní registraturu moravsko-slezského gubernia z let 1636—1785, II. následující skupiny samostatné: 1. akta komerciální z let 1740—1775 (asi 120 svazků), 2. akta dvorské komise pro daň pozemkovou z let 1785—1790 (asi 60 fasciklů), 3. akta špilberské trestnice z druhé polovice století 18. a z počátku století 19. (asi 100 fasciklů kromě četných knih), 4. akta daně z nápojů z druhé polovice 18. století (asi 150 fasciklů). Tento materiál byl převzat v r. 1907, převzetí

[1]) O katastrech viz také stručný přehled od F. A. Slavíka v „Čas. Mat. Mor.“, XX. (1896), str. 47—50 a práci „Morava a její obvody ve Slezsku po třicetileté válce“ (Telč r. 1892.), která se zakládá na aktech rektifikačních.

bylo však již ujednáno a usneseno v r. 1897. Jenom k vlastní registratuře guberniální máme alfabetické repertorium, které bylo založeno kolem r. 1785 a jež stručnými hesly zaznamenává obsah 3991 čísel, z nichž mnohé má více (i sto) fasciklů. Tento katalog není nikterak dostatečný, neboť nic neuvádí o rozsahu materií ani o době, které se týkají. V publikaci »Mitteilungen der dritten (Archiv-) Sektion der k. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale«, sv. IV., str. 1—59, dr. W. Schram pod titulem »Das k. k. Statthaltereiarchiv in Brünn« uveřejnil dle zmíněného repertoria seznam obsahu 1140 čísel těchto akt, která mají celkem 3991 čísel, přičinil k nim hranice let a udal, zdali se v nich vyskytují nějaké listiny originální. Vysvětlení tohoto výběru tím, že ostatní čísla, jež do seznamu nebyla pojata, sotva asi mají cenu pro historické badání, je příliš všeobecné. Mnohé z těchto fasciklů nejsou totiž bez významu pro záležitosti obchodní a trhové, pro poddanské, kulturní a mravní poměry na Moravě.

Ostatní akta, jež byla převzata z registratury místodržitelské, nemají ani repertorií ani indexů, mnohé fascikly jsou dokonce bez signatury, takže se musejí zrepertorisovati docela znova.

Akta archivu místodržitelského vyplňují prostřední oddělení patra dolního docela a také ještě část patra hořejšího; ostatní část patra hořejšího je vyhrazena pro noviny, pro knihy zřídka potřebované a pro díla vydaná nákladem zemského výboru.

VI. Knihovna.

Již v první instrukci z r. 1836 pro zemský archiv přihlíží se k založení příruční knihovny pro archiváře Bočka.[1]) Příčinu toho, že tato knihovna změnila svůj ráz, sluší hledati v tom, že s Bočkovou pozůstalostí byla převzata četná díla tištěná z různých oborů, která byla zařazena do příručky.

[1]) Viz nahoře str. 12.

Když Chlumecký v roce 1857 spisoval svou zprávu, čítala knihovna bez prvotisků (počtem 163) 2485 (tištěných) děl; z těch patřilo k sbírce Bočkově, jak podotknuto na str. 40, bez prvotisků 1609 děl, takže v době od založení zemského archivu do roku 1857 bylo získáno asi 876 děl dílem koupí, dílem darem anebo způsobem jiným. Dne 16. ledna 1858 byl také vydán lithografovaný »Alphabetischer Katalog der Bibliothek des mähr. ständischen Landesarchives. I. Abteilung: Druckwerke« 475 stran in folio, jenž však dnes může činiti jenom nárok na zájem historický. Za Chlumeckého-Chytila se knihovna značně rozšířila a dlužno také uznati hlediska, z kterých se rozšiřovala. Pořizovaly se díla a časopisy, které se týkaly vědy archivní a tištěné sbírky listin. Při tom se především přihlíželo k Moravě a k Čechám, pak k jiným rakouským zemím korunním, ale také k Německu a k ostatní cizině. Rovněž kladla se váha na takové knihy, které se vztahovaly na zpracování dějin a jejich jednotlivých odvětví, pak na vědy pomocné (genealogii, statistiku, heraldiku atd.).

Z velkých historických časopisů odbíraly se: Bibliothéque de l'ecole des chartes, Göttingische Gelehrte Anzeigen, Korrespondenzblatt des Gesammtvereines der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale, Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Altertum Schlesiens, Historische Zeitschrift od Sybla a Literarisches Zentralblatt, tedy skoro všechny znamenitější časopisy této doby z oboru historie. Dále pořízeny tyto listináře: knížectví Rujany, Meklenburska, Vestfalska, Brunšvicka-Lüneburka, území na středním Rýně, Henneberka, Livonska, Estonska a Kurska, dolního Rýna, Rakous nad Emží a města Lubeka. Je to nejlepsí důkaz, že se již tehdy kladla váha na to, aby v knihovně zemského archivu byly všechny větší publikace z tohoto oboru. Začala se zakupovati velká díla palaeografická, jako Sicklovy »Monumenta graphica«, neboť dle tehdejší instrukce měl archivář vyučovati palaeografii a diplomatice. Zkrátka co se týká pořízení knihovny pro archiv, sledovaly se zřejmě cíle veliké. Později přestala

se bohužel některá z těchto děl odebírati a teprve v době novější hledíme, aby mezery byly vyplněny a knihovna vybudována dle původního plánu, pokud to při dnešní velké literární produkci je možné. Usnadňuje nám to zahájená čilá výměna publikací s akademiemi, vědeckými instituty a spolky, z nichž uvádím: Deutscher Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens, Matici Moravskou, Musejní spolek a zemské museum v Brně, královskou veřejnou knihovnu v Drážďanech, Ferdinandeum v Inšpruku, Historický archiv v Kolíně nad Rýnem, akademii věd v Krakově, Museum Francisco-Carolinum v Linci, král. bavorskou akademii věd v Mnichově, archiv metropolitní kapitoly a Vlastenecký spolek musejní v Olomouci, Matici Opavskou v Opavě, uherskou akademii v Pešti, filolog.-histor. fakultu carské university v Petrohradě, českou akademii, českou společnost náuk, knihovnu musea král. českého, metropolitní kapitolu, c. k. místodržitelství, zemský archiv, městský archiv a redakci »Slavorum litterae theologicae« v Praze, knihovnu Bibliotheca Leonina a král. pruský ústav v Římě, Verein für siebenbürgische Landeskunde v Sibini, král. zemskou knihovnu ve Štuttgartě, Historischer Verein für Steiermark a zemský archiv ve Štyrském Hradci, universitní knihovnu v Upsale, c. k. akademii věd ve Vídni, Verein für Geschichte und Altertum Schlesiens a archiv diecese ve Vratislavi, král. jihoslovanskou akademii pro vědy a zemský archiv v Zábřehu, Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften ve Zhořelci a j. V roce 1901 byla mezi zemským archivem a knihovnou v Brně provedena výměna sbírek tím způsobem, že zem. archiv zemské knihovně postoupil několik tisíc svazků obsahu přírodovědeckého a literárního, knihy, kterých ke studiím archivním a k účelům zemského archivu nepotřeboval, a za to obdržel archivalie Františkova musea, o čemž již byla zmínka na místech jiných, a také dublety děl historických.

Knihovna zemského archivu, která je úplně zkatalogisována, měla koncem roku 1907 5457 děl v 13.336 svazcích a 427 sešitech. Je z větší části umístěna v sále bibliothečním; jisté skupiny knihovny jsou však také ve studovně, v úřadovně archivářově, v kabinetě pro časopisy a v zadním

skladišti. Prvotisky stojí ve dvou policích mezi okny síně pro sbírky klášterské, sbírka palaeografická a díla tabulová v pultových skříních sálu pro rukopisy.

* * *

V předchozím pokusili jsme se zaznamenati v povšechných rysech naše hlavní sbírky. Úkolem zemského archivu je, tyto rozmanité sbírky, které z větší části byly převzaty jako massy odumřelé, oživiti a učiniti plodnými, a jelikož již neslouží nebo do té míry neslouží k praktickým účelům administrativním jako dříve, zužitkovati je ve smyslu ideálnějším, totiž k poznání dějin naší vlasti. Tento úkol byl hned s počátku poznán, paragrafy a pravidly opsán, zahájen, nebyl však v žádném směru proveden.

Sbírka Cerroniho měla býti zpracována v několika svazcích, — zůstala však obmezena na svazek první. »Regesta« moravských archivů ve spojení s vylíčením Bočkova badání byly by mohly zabrati slušnou knihovnu, — od jejich uveřejňování upuštěno však hned po prvním pokusu. Regesta originálních listin archivu stavovského dospěla až k tisku, — tiskové archy zůstaly makulaturou, neboť práce byla ukvapena. Část knihovny, totiž díla tištěná, byla popsána a popis jako katalog uveřejněn, část druhá, prvotisky, a třetí, rukopisy, čekají ještě na zpracování. V letech padesátých minulého století začalo se o moravských dějinách badati ve Švédsku a v Římě, ale pátrati, čeho poskytují Vídeň, Praha a ostatní rakouské, německé a cizí archivy, bylo již sice na pracovním programu Bočkově, tento program nebyl však proveden ani tehdy ani později. Z politické korrespondence třicetileté války vyrván byl jenom jeden balíček z prachu archivního, ostatní velká massa nemohla již býti zdolána, neboť již naléhaly práce jiné. Cenný listinný materiál archivů klášterských měl býti vydán dle plánu, jejž dlužno naprosto schvalovati, v listinářích jednotlivých klášterů v tak zv. »listinářích institucionálních», zůstalo však při záměru.

Zemské desky, dík obětavé práci Chytilově, pokročily dále; text, který byl vydán, týká se doby až do r. 1490, ale index — a kdo to dílo zná,

dovede nutnost indexu posouditi — uvázl, takže také toto monumentální dílo dodnes zůstalo torsem, nehledíc k tomu, že se obmezuje jenom na dobu do r. 1490. Z »Půhonů a nálezů« bylo sice publikováno prvních 8 svazků rukopisných, tato sbírka čítá však až do r. 1620 na sto svazků a jako při zemských deskách není závažné příčiny přerušiti edici u konce 15. století.

Konečně dlužno se v této souvislosti také zmíniti o publikaci »Codex diplomaticus Moraviae«. Za Chlumeckého-Chytila Codex po prvé uvázl. Brandl po delší přestávce zase pokračoval a pokračovati musel; s jakými obětmi na úkor ostatních prací archivních, naznačil jsem já, a jak neuspokojivě, ukázali jiní. Kdo však sám za takovým účelem v krátké době několika týdnů v našich soukromých archivech opsal nebo se špatnými kopiemi srovnával celé tucty listin, postrádaje nejnutnějších pomůcek a nemaje času ani příležitosti, aby vlastní svou práci přezkoušel, jistě si vysvětlí chybné čtení, vynechání a omyly jiné. O jiných potížích, na něž naráží Codex ve formě listináře čistě regionálního při listinách století 15., zmínil jsem se již v úvodě k svazku 14., poukazuje na to, že materiálu v té době přibývá a že je mnohem více roztroušen než dříve.

Bylo by velmi nespravedlivé, správce a úředníky archivu osobně pohnati k zodpovědnosti za to, že skoro všechny práce, jež převzal zemský archiv, zůstaly formálně nebo obsahově nedokončeny, že převzaté sbírky zůstaly po celá desítiletí ležeti, nebyvše zkatalogisovány a zpracovány a že již nemohla dokonale býti splněna první a nejpřednější povinnost archivářova, totiž péče o poklady jemu svěřené. Dotvrzují to nejenom tyto dějiny zemského archivu. Ve svém nekrologu Petr rytíř Chlumecký výslovně praví, že Chytil obětoval své zdraví práci archivu. A kdo někdy viděl rukopis Karla Žerotína v jeho Zápisích, uvěřil Brandlovi na slovo, že tato práce sama měla v zápětí seslabení jeho zraku, z něhož se v letech pozdějších vyvinula těžká choroba očí. Dal asi výraz hrozivé předtuše, když r. 1868 právě po ukončení publikace z těchto Zápisů připojil ke své sbírce básní cyklus »Lieder eines Erblindeten«. Horlivost a chuť k práci zajisté nescházela, ale rozsah úkolů

zemského archivu nebyl nikdy ve správném poměru k jeho pracovním silám. Archivář jsa odkázán sám na sebe, nemohl dokončiti ani jediného z úkolů naň vznesených, při žádné práci nemohl prodlévati, neboť pořád na něho doléhaly nebo ho vábily úkoly zdánlivě ještě důležitější. Třeba se sbírky zdvojnásobily, ztrojnásobily, třeba nabyly rozsahu, jenž se již nedal srovnávati s rozsahem dřívějším, stav školených sil zůstával stejný. Ale také v té příčině chystá se reorganisace zemského archivu.

Tyto okolnosti a literární poměry země vůbec měly za Brandla a do jisté míry také již za Chlumeckého za následek, že z obou hlavních úkolů, jež zemský archiv má sledovati, totiž pořádati archiv a prováděti práce publicistické, má větší přitažlivost úkol druhý, jelikož je rozhodně zajímavější. Práce publicistická odvrátila Chytila od započatých prací katalogisačních, Chlumeckého od prací organisatorských a zabrala celou činnost Brandlovu. Pořádati archiv a repertorisovati je práce nepatrná. Dlouhá léta trvající drobná práce jeví se konečně v balíčku regest anebo v tenkém katalogu nebo indexu. A přece nemůže býti pochybnost, že vnitřní práce archivní — pořádání a katalogisování — stojí v popředí všech povinností archivářových. Dnes vědecké kruhy archivní stojí na stanovisku, aby se vnitřní činnost považovala za vlastní povinnost úřední, uveřejňování a zpracování materiálu za povinnost čestnou.[1])

Moravský zemský archiv nemůže tohoto stanoviska zaujímati již dle svých stanov; úkol obojí je jeho povinnost. Že úkolu prvnímu, totiž pořádání archivu, od let věnujeme plnou svou pozornost, zdůraznil jsem již několikrát a myslím, že si toho povšimli také naši navštěvovatelé, ať bývalý archiv znali nebo neznali. Ale pořádkové práce v archivu jsou jako šroub bez konce a i náš archiv, jehož rozsah sluší označiti za skromný,

[1]) Viz na př. poznámky W. Wieganda na archivářském sjezdu ve Štrasburku, vytištěné v „Korrespondenzblatt des Gesammtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine“, ročník 47. (1899), str. 168—174 anebo nizozemským sdružením archivním vydanou „Anleitung zum Ordnen und Beschreiben von Archiven. Für deutsche Archivare bearbeitet von Dr. H. Kaiser“. V Lipsku 1905, str. 115.

poskytne v tomto směru celým generacím archivních úředníků práce vždy nové. Tím důležitější je, aby tyto práce byly rozvrženy na několik školených sil a aby se důsledně prováděl určitý plán. Touto cestou snad také docílíme, co posavad zemskému archivu scházelo, totiž tradice práce. Mezi činností Bočkovou a Chlumeckého-Chytila není jenom mezera časová, nýbrž vůbec žádné souvislosti vnitřní. V tom však, co Chlumecký-Chytil v archivu a z archivu chtěli utvořiti, nemohl Brandl při nejlepší vůli pokračovati. Byl příliš málo srostlý s jejich plány a záměry a byl také bezmocný vůči programu tak rozsáhlému.

My však musíme, pokud je to v naší moci, navazovati na intence našich předchůdců a milerádi se také vracíme k úrodným starším ideám, zejména v otázkách čistě archivních. Chlumecký chtěl práci v archivech učiniti populárnější. Ale práce v archivech venkovských a soukromých, kterou jako rostlinu ve skleníku, bohužel jenom na dobu příliš krátkou, uměle vypěstoval, začíná se nyní vyvíjeti z poměrů přirozených. Slouží mi opravdu k uspokojení, že oba velké a cenné městské archivy v Brně a Jihlavě byly mnou a mým vedením zařízeny, pořádány a katalogisovány a že městský archiv v Olomouci a řada menších archivů obecních byly organisovány na osobní můj podnět. Zemský archivář z rozkazu zemského výboru každého roku v létě cestuje několik týdnů po archivech jistého okresu, spisuje, co obsahují, podněcuje pořádání a zachování archivalií a navazuje styky mezi archivem zemským a ostatními archivy na Moravě. Přes to, že se vyskytují různé vady a že se v jednotlivých případech archivalie buď z nerozumu nebo z úmyslu ničí, je od let patrno, že je na Moravě zájem o archivy pořád větší.[1]) S tím pak souvisí čilejší činnost publicistická a literární. Zemský archiv, v němž domácí badatelé bývali vzácní hosté, může se honositi tím, že počet jeho návštěvovatelů a vážných badatelů stále roste. Historické a musejní časopisy mo-

[1]) Za velkou vadu považuji, že v obecních úřadech scházejí oficiální seznamy, dále to, že se za účelem historického zpracování archivalie zapůjčují do soukromých bytů a že se při tom ani neurčuje doba, do které se mají vrátiti. To může míti a skutečně také mívá za následek, že se archivalie rozvláčejí a ztrácejí.

ravské[1]) přinášejí četné práce a zprávy, zakládající se na studiích archivních; kromě toho vyšlo v poslední době nápadně mnoho dějin měst a okresů. Publikaci archivních pramenů zahájí v nejbližší době ve větším rozsahu nově založená komise na vydávání historických pramenů moravských.[2])

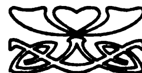
Vzhledem na tyto poměry, které se podstatně liší od poměrů za Bočka, Chlumeckého-Chytila a Brandla, mění se také úkoly zemského archivu ve směru publicistickém a vědeckém. Zemskému archivu musí nyní běžeti o to, aby uveřejnil vlastní svůj materiál, aby sbírky listin otiskl buď doslova nebo v regestech, k rukopisům vydal vědecký katalog a k materiálu aktovému pořídil systematické seznamy.

Tyto publikace mají býti takořka ovocem, které samo sebou ponese vnitřní práce, která by se po řadu let musela ustavičně prováděti, a pro niž poněkud připravila půdu činnost posavadní. A tak by se přece ještě mohlo doplniti leckteré torso z doby dřívější a zemský archiv mohl by se opět uvázati ve dvojí svůj úkol, archivalně-publicistický a historiografický, tedy jednak v práci čistě úřední, jež záleží v tom, aby svěřené poklady byly pořádány, spravovány a zužitkovány, jednak v dobrovolnou součinnost při spisování dějin Moravy ve smyslu užším i nejširším.

---

[1]) „Archiv Selský“ vychází od roku 1902, „Časopis Matice Moravské“ od roku 1869, „Časopis moravského musea zemského“ od r. 1904, „Časopis vlasteneckého musejního spolku v Olomouci“ od roku 1884, „Mitteilungen des mährischen Gewerbemuseums“ od r. 1883, „Věstník Matice Opavské“ od roku 1878, „Zeitschrift des mährischen Landesmuseums“ od roku 1901, „Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens“ od r. 1897, v jistém smyslu pokračování publikace „Notizenblatt der histor. stat. Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde“, která vycházela v letech 1855—1896, „Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens“ od r. 1905.

[2]) Srov. „Časopis Mat. Mor.“, XXXI. (1907), str. 234.

+C+ IN NOMINE SANCetuo. Equitati est

consentaneum et regentur unicuique penitus inconvulsa. Juris enim observantia et temporalis honoris

gloria conservatur et um, aut a nobis in tota Brennensi provincia sunt statuta, processu temporis per quemquam hominum

possint immutari, seris suppanis Boemis pariter et Moravis, volentes ab omnibus perpetuo inviolabiliter obser-

vari, iura statuimus erunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant. Item nullus camerarius

citet aliquem, nisi ce circumsedentibus villis: et si camerarius vadit ipse secundus aut tercius sine nunciis beneficia-

torum, si interficitur, us in potestatem principis detur. Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur,

omnia sua principis nisi acciderit in silva vel in aliquo loco secreto vel alicui hospiti; et antequam admit-

tatur, debet notificar. Nullus zok aliquem accuset, nisi certo sub testimonio vicinorum constet de dampno; et si

fuerit zok convictus iuverit eum, iudici det duos denarios et sacerdoti XIIIIcim; si nudaverit se et iudicium

noluerit subire, solvatus, solvat pro eo C C denarios. Quando ducitur quod dicitur zuod, de-

bet adesse castellanimeram regis reddat denarios, et illi qui dicitur powod satisfaciat. Si quis

equos, equas vel bov hoc accusatores admittantur. Item fures cum sociis et fautoribus coram pari pena puniantur.

Si subtrahuntur aliqulendo vel alibi, notificetur curie. Item quando aliquis nobilis capitur in furto et sus-

penditur et non habeliquem, C C denarios solvat curie, et alias recedat et querat gratiam, et uxor

sua in pace sedeat e heredes. Si alicui subtrahuntur iumenta aut famuli apes furantur, de-

bet subire iudicium ur. Quisquis theloneum pertransierit a thelonario licentia non obten-

ta neque theloneo perecognoverit, non plus quam LXa denarios pro curru et rebus in eo existentibus iudici persolvat.

Item si quis equum is suum in iudicio, neque wrez neque pohonze, sed solummodo denarios duos persolvat, quod

pomocne vulgariter a quis super rebus propriis mobilibus sive immobilibus in iudicio convenitur, eadem bona, de

quibus fit questio; edem questio per senteciam decidatur. Item si vestigia rei furtive secus aliquam villam

deperierint, eadem vpoliet, quando invenit arborem secantem; ad hoc iudex numquam

iudicet in CC Cus ded capiendum consilium de iudicio, sed iudicet sedens cum militibus. Item quando

tempus est ire ad iucium habeatur. Quando aliquis interficitur in via, sive homo mi-

litis sive iudicis siveo debito si quis citatus fuerit et in primo termino non astiterit iudicio,

vendatur, nisi legittisi in antiquo theloneo solvat. Item ad iudicium nullus accedat nisi de domo secundum ius

primo citetur. Insuperea duellum, quod in vulgari dicitur kiy, non habeant nisi ad extraneos. In

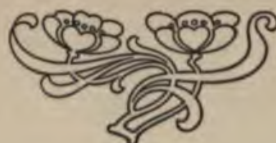
hiis omnibus excipiud huius igitur institutionis imitationem et debitam secundum iuris ordinem observationem as-

surgimus, et ne in eitestimonio sigilli munimus et privilegiamus per eum, qui nos iusticia et veri-

tate filio suo privileg

KATALOG

VÝSTAVY MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO ARCHIVU.

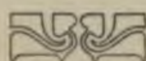

řejeme-li si, aby zájem o předměty archivní pronikl do kruhů širších a porozumění pro písemné památky historické se ujalo rovněž tak jako pro díla umělecká, pro pomníky a jiné svědky duševního a kulturního života našich předků, pak platí za přední povinnost a podmínku, aby tyto vzpomínky nebyly déle před veřejností tajeny. Je málo pojmů, jež by lidu byly tak cizí a nejasné jako pojmy archiv, listina, kodex, pergamen, pečeť a bulla, a málo kdo kromě odborníků má představu o vývoji písma nebo o formě písemností v době starší. Reprodukce takových předmětů z nejrůznějších dob a kulturních period, jež tu a tam se vyskytují, mohou jenom buditi přání spatřiti originály a především takové, jež jsou blízké našemu citu vlasteneckému.

Úvahy tohoto druhu zavdaly příčinu pořádati v našem novém zemském archivu, hlavním to institutu tohoto druhu na Moravě, stálou výstavu archivalií rozmanitých forem a různého obsahu, která by byla přístupná každému a zdarma. Podobná výstava je zavedena také v archivech jiných a nejskvěleji ve dvorním a státním archivu ve Vídni. Nejvíce mi záleží na tom, aby dospívající školní mládež, než vstoupí do veřejného života, za vedení svých učitelů tuto archivní výstavu navštěvovala a odnášela si dojmy, které budoucně tak mnohému mohou býti užitečné a prospěšné. Výstava bude však také míti zájem pro přátele dějin v naší vlasti a pro cizince, kteří zavítají k nám, aby poznali naši zemi a její kulturu. I pro leckterého odborníka bude návštěva archivní výstavy s užitkem. Neboť při výběru výstavních předmětů neměli jsme na mysli pouze účel výkladní a výstavní, nýbrž v první řadě moment historický a poučný, ačkoli by kusy jako diplom Souchesův, kniha rytířská a panská, celá světnice Collaltská, ohromný testament Lichtenštejnův, 17 m. dlouhý pergamenový rotulus, byly ozdobou archivu každému.

:arinthie et Carniole dux, dominus march-
petuam rei memoriam. Prisca consuetudo divorum Romanorum principum
celsitudinem prosequi studeant et ad fidelia obsequia illi sacre sedi ex-
:verentiam debitam et servitia omni cura et industria exhibere
n regibus et imperatoribus, meruerunt, quibus fauste et feliciter per-
·edecessorum nostrorum liberalitate recedere non putamus, presertim
.tus Moravie, postquam cives Wiennenses et nonnulli nobiles du-
›bis rebellare ac crimen lese maiestatis incurrere temptaverunt,
obis prompta cum voluntate in auxilium advenerunt. Quod nos animo
us, qua consolati a nobis et sacro imperio ad placendum et ser-
ci de Lippa, marsskalczi regni Bohemie pro tempore capitanei,
tia speciali concedenda. videlicet ut aquile scacate color albus
matura mentis deliberatione, sano principum, comitum, ba-
te imperiali de plenitudine nostre cesaree potestatis predicte aquile
est, colorem album in glaucum aut aureum transmutamus;
uctum scatherii ad instar debeat deferre et habere, quemadmodum
oravie, quemadmodum prioribus usus et fretus est, in omnibus actibus
transmutationis et voluntatis paginam infringere aut ei ausu teme-
›enam centum marcharum auri puri, pro una nostri fisci era-
sub nostre imperialis maiestatis sigilli testimonio literarum. Datum
·rum Romani vicesimo tercio, imperii undecimo, Hungarie vero quarto.

Ad mandatum domini
imperatoris proprium.

e Carniole dux, dominus march-
e memoriam. Prisca consuetudo divorum Romanorum principum
em prosequi studeant et ad fidelia obsequia illi sacre sedi ex-
debitam et servitia omni cura et industria exhibere
et imperatoribus, meruerunt, quibus fauste et feliciter per-
um nostrorum liberalitate recedere non putamus, presertim
ne, postquam cives Wiennenses et nonnulli nobiles du-
are ac crimen lese maiestatis incurrere temptaverunt,
pla cum voluntate in auxilium advenerunt. Quod nos animo
nsolati a nobis et sacro imperio ad placendum et ser-
pa, marsskalczi regni Bohemie pro tempore capitanei,
a concedenda, videlicet ut aquile scacate color albus
entis deliberatione, sano principum, comitum, ba-
a de plenitudine nostre cesaree potestatis predicte aquile
em album in glaucum aut aureum transmutamus;
herii ad instar debeat deferre et habere, quemadmodum
admodum prioribus usus et fretus est, in omnibus actibus
onis et voluntatis paginam infringere aut ei ausu teme-
um marcharum auri puri, pro una nostri fisci era-
e imperialis maiestatis sigilli testimonio literarum. Datum
ni vicesimo tercio, imperii undecimo, Hungarie vero quarto.

Ad mandatum domini
imperatoris proprium

Austrie Stirie Karinthie et Carniole Dux · Dominus Marchie

perpetuam rei memoriam Prista consuetudo divorum Romanorum principum

celsitudinem prosequi studeant et ad fidelia obsequia illi sacre sedi ex

reverentiam debitam et servicia omni cura et industria exhibere

regibus et imperatoribus meruerunt quibus fauste et feliciter per

a predecessorum nostrorum liberalitate recedere non putamus presertim

natus Moravie postquam Cives Wiennenses et nonnulli Nobiles du

nobis rebellare ac crimen lese maiestatis incurrere temptaverunt

is prompta cum voluntate in auxilium advenerunt quod nos ad

mus qua consolati a nobis et sacro imperio ad placendum et ser

nriti de lipa Marsschalci Regni Bohemie pro tempore Capitanei

gratia speciali concedenda Videlicet ut Aquile Scacate color Albus

maturia mentis deliberatione sano Principum Comitum Ba

ate imperiali de plenitudine nostre Cesaree potestatis predicte Aquile

s est colorem Albium in glaucum aut aureum transmutamus

ictum scacherij ad instar debeat deferre et habere quemadmodum

avie quemadmodum prioribus usus et fretus est in omnibus actibus

untur [illegible] nostre mutationis paginam infringere aut ei ausu teme

non penam Centum marcharum auri puri pro una nostri fisci tam

sub nostre imperialis maiestatis Sigilli testimonio litterarum · Datum

nam vicesimotertio Imperij Undecimo Hungarie vero quarto ·

Vitrina I.—III. Privileje stavovské a listiny zeměpanské r. 1229—1847.

Vitrina I.

1. 1229, března 17., Brno. — Král Přemysl Ottakar I. vyjednávav se župany českými a moravskými potvrzuje zákony, jež kraji brněnskému dali jeho předchůdci a zejména vévoda Konrad, a stanovuje každý zákon zvlášť.

Orig., perg., lat.; pečeť vytržena. — Bočkova sbírka, čís. 176. — Viz tabulku VII. — Vytištěna v C. D. M., II., str. 209, čís. 194. — Srv. Dudíkovu Allgemeine Geschichte Mährens, sv. IV., str. 305.

2. 1311, června 18., Brno. — Král Jan potvrzuje Čechům a Moravanům všechna práva, obyčeje a privileje, slibuje, že berně na nich žádati bude jenom tehdy, když on nebo jeho děti vstoupí v manželství, že úřad župana na Moravě udělí jenom Moravanům, schvaluje nápadné právo až do čtvrtého kolena, dále prokazuje jim tu milost, že jich k službám válečným mimo Čechy a Moravu nutiti nebude a stanovuje berni ve zmíněných případech a při korunovaci na 1 věrdunk stříbra z každého lánu.

Orig., perg., lat.; dvojitá pečeť v hnědém vosku na pestrých nitích je polámána. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v C. D. M., VI., str. 37, čís. 49.

3. 1339, července 3., Brno. — Markrabě Karel za sebe a za své dědice a potomky slibuje, že od pánů a rytířů moravských berně žádati bude jenom, když bude korunován nebo když on sám nebo jeho děti vstoupí v manželství, a sice rok po události, ve výši 28 pražských grošů z každého lánu. Král Jan rovněž se zavazuje, že tento přísežný slib svého syna bude přísně zachovávati.

Orig., perg., lat.; dvojité pečetě krále a markraběte na proužcích jsou polámány. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v C. D. M., VII., str. 175, čís. 242.

4. 1364, února 10., Brno. — Císař Karel IV., český král Václav a moravský markrabě Jan se strany jedné, a uherský král Ludvík a rakouští vévodové Rudolf IV., Albrecht III. a Leopold III. se strany druhé prostřednictvím Kateřiny, dcery Karla IV. a manželky Rudolfa IV., uzavírají na základě výroku polského krále Kazimíra a svídnického vévody Bolka mír, kterým se vyrovnávají všechny spory, jež mezi nimi bývaly.

Orig., perg., něm.; sedm velmi dobře zachovalých pečetí na hedvábných nitích, z nichž svou velikostí vyniká pečeť vévody Rudolfa IV. — Sbírka stavovských listin. — Viz tabulka VIII. — Vytištěna v C. D. M., IX., str. 255, čís. 339.

5. 1366, března 27., Praha. — Císař Karel IV. potvrzuje inserovaný kšaft svého bratra, moravského markraběte Jana, daný v Praze dne 24. března 1366, a udílí mu zároveň právo pozměniti jej buď docela nebo z části a nakládati se svými statky dle libosti. — Četní jménem uvedení svědci.

Orig., perg., lat.; dvojitá pečeť je polámána a od hedvábných nití odtržena. — Sbírka stavovských listin. — Vytištěna v C. D. M., IX., str. 332, čís. 423.

6. 1371, března 26., Brno. — Třetí a poslední závěť moravského markraběte Jana. Jan rozděluje Moravu mezi své tři syny Jošta, Jana a Prokopa a jménem uvádí hrady a statky patřící oběma poslednějším. Dále zavádí posloupnost dle prvorozenství a ustanovuje Jošta markrabětem a svrchovaným pánem Moravy se všemi jemu příslušejícími právy.

Orig., perg., lat.; kromě pečetí Jana a jeho tří synů na proužcích ještě 33 pečetí 42 svědků, kteří se uvádějí také v listině; 9 chybějících pečetí utrženo. — Sbírka listin stavovských. — Srv. článek Josefa Chytila, Das dritte und letzte Testament des mährischen Markgrafen Johann, uveřejněný ve „Schriften der hist. stat. Sektion der mähr.-schles. Ackerbaugesellschaft“, sešit II., str. 33 a následující. — Vytištěna tamže a v C. D. M., X., str. 137, čís. 118.

7. 1371, května 12., Praha. — Císař Karel IV. potvrzuje doslovně inserovaný třetí testament svého bratra moravského markraběte Jana v latinském znění.

Orig., perg., lat.; dvojitá pečeť na bílých hedvábných nitích. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v C. D. M., X., str. 146, čís. 121.

8. 1371, května 12., Praha. — Císař Karel IV. potvrzuje doslovně inserovaný třetí testament svého bratra moravského markraběte Jana ve znění německém.

Orig., perg., lat.; dvojitá pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v C. D. M., X., str. 148, čís. 123.

9. 1462, prosince 7., Klosterneuburk. — Císař Bedřich III. na žádost Jindřicha z Lippého, zemského maršálka království českého a zemského hejtmana markrabství moravského, jakož i moravské šlechty z vděčnosti za válečnou pomoc, které jemu český král Jiří a moravská šlechta poskytli proti vídeňským měšťanům a několika rakouským šlechticům, zlepšuje zemský znak moravský a ustanovuje, aby červené a stříbrné šachy moravské orlice byly pozměněny v červené a zlaté.

Orig., perg., lat.; dvojitá pečeť na nitích z červeného hedvábí značně porouchána. — Sbírka listin stavovských. — Viz tabulku IX. — Srv. práci J. Chytila, Notizen über das mährische Landeswappen, uveřejněnou ve „Schriften der hist. stat. Sektion“, sešit V., str. 54 a násl.

10. 1464, ledna 13., Olomouc. — Český král Jiří spojuje na žádost moravských stavů markrabství moravské s královstvím českým a nařizuje, že markrabství nemá již nikdy býti odprodáno, darováno, vyměněno, rozděleno nebo věnem postoupeno.

Orig., perg., lat.; pečetě na nitích z bílého a červeného hedvábí. — Sbírka listin stavovských.

11. 1477, června 18., Vídeň. — Smlouva o mír mezi Rakousy a Moravou, platná od nejblíže příštího dne svatého Jakuba (25. července) na jeden rok s ustanovením, aby každé porušení míru bylo ihned urovnáno smírčími soudci, jež z obou zemí mají býti vysláni stejným počtem. Císař Bedřich III. prohlašuje, že tato smlouva byla uzavřena s jeho vědomím a vůlí a potvrzena jeho pečetí.

Orig., pap., něm.; na rubu přitisknutá pečeť značně porouchána. — Sbírka listin stavovských

12. 1477, října 4., Praha. — Král Vladislav uzavírá na ochranu země příměří s moravskými stavy, platné od daní listu až do ukončení války s uherským králem Matyášem.

Orig., perg., čes.; na rubu přitisknutá pečeť značně porouchána. — Sbírka listin stavovských.

13. 1480, prosince 15., Vídeň. — Císař Bedřich III. schvaluje mír uzavřený mezi Rakousy a Moravou, jakož i ustanovení, že nové spory mají urovnati smírčí soudcové, kteří by se sešli na zemských hranicích mezi Znojmem a Rejcem. Spory nynější mají rovněž týmž způsobem býti odklizeny a každá země má býti povinna ujednané články míru vyhlásiti a přivésti k platnosti. Mír má půl roku napřed vypověděti některý šlechtic otevřeným listem. — Jménem uvedení svědkové.

Orig., perg., něm.; pečeť na proužcích porouchána. — Sbírka listin stavovských.

14. 1484, dubna 5., Budín. — Uherský král Matyáš, moravský markrabě, nařizuje, aby se přísně zachovávalo zemské zřízení a starobylá práva a aby nikdo o své újmě nových mýt nezřizoval.

Orig., perg., čes.; pečeť na hedvábné šňůře. — Sbírka listin stavovských.

Vitrina II.

15. 1484, dubna 9., Budín. — Uherský král Matyáš, moravský markrabě, slibuje zemskému hejtmanu Ctiboru z Cimburka a ostatním jménem uvedeným zemským úředníkům, jakož i všem ostatním pánům, rytířům a obyvatelům markrabství moravského za věrnost a ochotu, kterou mu v dřívější válce proti Čechům a také v nynější válce proti císaři Bedřichovi prokázali, že jejich starobylá práva, zejména pokud se týkají berně a nápadu, až do pátého kolena bude chrániti. Zavazuje také své nástupce, aby tuto listinu za příčinou holdování pojali mezi privileje, jež mají býti potvrzeny.

Orig., perg., čes.; pečeť na hedvábné šňůře. — Sbírka listin stavovských.

16. 1487, března 25., Praha. — Uherský král Vladislav, markrabě moravský, svou pečetí potvrzuje latinský dekret, daný v Praze r. 1417 a nalezený v rejstřících krále Václava, kterým se Petr z Kravař a ze Strážnice jmenuje zemským hejtmanem.

Orig., perg., čes.; pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

17. 1492, prosince 1., Budín. — Uherský král Vladislav, moravský markrabě, potvrzuje smlouvu mezi stavem panským a rytířským, která se týká místa, jež stavu rytířskému bylo přiznáno při zemském soudě, a ostatních mezi nimi uzavřených ustanovení, vztahujících se na zemské právo.

Orig., perg., čes.; pečeť na šňůře z červeného a bílého hedvábí. — Sbírka listin stavovských.

18. 1523, dubna 9., Olomouc. — Uherský král Ludvík I. potvrzuje privileje a svobody markrabství moravského v plném znění, a sice: 1. listinu, danou v Budíně dne 1. září 1490, kterou král Vladislav potvrzuje privileje moravské a v níž inserována je privilej krále Matyáše, daná v Olomouci dne 25. července 1479, krále Jiřího, daná v Znojmě dne 16. června 1458, pak privileje krále Jana, dané v Brně, a sice dne 18. června 1311, dne 28. srpna 1323 a dne 31. ledna 1327; 2. privilej krále Vladislava, danou v Brně dne 21. února 1497.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového, čes.; pečeť na šňůře z bílého a červeného hedvábí. — Sbírka listin stavovských. — Srv. F. Kameníčka, Zemské sněmy a sjezdy moravské, II., str. 576, čís. 8.

19. 1527, dubna 7., Brno. — Český král Ferdinand I. potvrzuje privilej krále Ludvíka I., danou v Olomouci dne 9. dubna 1523, v níž jsou obsaženy listiny o svobodách a právech Moravy, v plném znění.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového, čes.; pečeť na šňůře z bílého a červeného hedvábí. — Sbírka listin stavovských.

20. 1527, dubna 10., Brno. — Česká královna Anna přenáší svá práva k markrabství moravskému na svého manžela krále Ferdinanda s výslovnou výhradou, aby jí markrabství opět připadlo, kdyby Ferdinand dříve zemřel než ona a nezanechal dětí.

Orig., perg., čes.; pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

21. 1563, listopadu 19., Olomouc. — Císař Maximilian potvrzuje privilej krále Ferdinanda I., danou v Brně dne 7. dubna 1527, v níž jsou obsaženy listiny o svobodách a právech Moravy, v plném znění.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového, čes.; porouchaná pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

22. 1577, června 26., Olomouc. — Císař Rudolf II. potvrzuje privilej císaře Maximiliana II., danou v Olomouci dne 19. listopadu 1563, v níž jsou obsaženy listiny o svobodách a právech Moravy, v plném znění.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového, čes.; porouchaná pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

23. 1602, června 22., Praha. — Císař Rudolf II. ve smyslu usnesení brněnského sněmu ze dne 6. února 1602 schvaluje, aby do moravského zemského zřízení byla pojata jistá doslova uvedená usnesení sněmovní z let 1580—1599 a na-

řizuje, aby tato usnesení byla vytištěna a uveřejněna a tato jeho listina zapsána do zemských desk.

Orig., pergamenový sešit formátu foliového, čes.; pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna u Kameníčka, Zemské sněmy a sjezdy moravské, I., str. 444, čís. 70.

24. 1612, října 4., Praha. — Císař Matyáš obnovuje a potvrzuje dřívější svou privilej, danou v Brně dne 30. srpna 1608, v níž obsaženy jsou listiny o svobodách a právech Moravy, v plném znění.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového, čes.; pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

25. 1615, listopadu 2., Praha. — Vidimus hlavních privilejí markrabství moravského, vystavené sněmem království českého za příčinou sporu o příslušnost knížectví opavského.

Orig., svazek pergamenový formátu foliového, čes.; pečeť v plechové kapsli od hedvábných nití odtržena. — Sbírka listin stavovských.

26. 1617, září 6., Brno. — Císař Ferdinand II. potvrzuje privilej císaře Matyáše, danou v Praze dne 4. října 1612, v níž obsaženy jsou listiny o svobodách a právech Moravy, v plném znění.

Orig., sešit pergamenový formátu foliového; porouchaná pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

27.—28. 1628, června 26., Znojmo. — Císař Ferdinand II. moravským stavům potvrzuje privileje uvedené ve zvláštním seznamu, které nepropadly následkem rebelie. Slibuje, že práva stavů bude chrániti, v příčině berní se říditi novým zemským zřízením, a co se týká zemské mince, že učiní opatření, které by vyhovovalo všeobecnému blahu. Dále prohlašuje, že trpěti bude jenom náboženství katolické. Ve znění českém i německém. Při této listině leží papírový sešit obsahující „Inventarium und summarischer Catalogus derer von der röm. kais. Majt. Ferdinand II. als Könige zu Böhmen und Markgrafen zu Mähren anno 1628 confirmierter Privilegien".

Orig., perg.; pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských. — Český text vytištěn u Kameníčka, Zemské sněmy a sjezdy moravské, II., str. 715, čís. 44, německý u d'Elverta, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreissigjährigen Krieges . . . . (Schriften der hist. stat. Sektion, sv. 16., str. 294).

Vitrina III.

29. 1640, září 22., Řezno. — Císař Ferdinand III. potvrzuje privilej císaře Ferdinanda II., danou ve Znojmě dne 26. června 1628, v níž obsaženy jsou listiny o svobodách a právech Moravy.

Orig., perg., něm.; pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

30.—31. 1689, ledna 3., Vídeň. — Císař Leopold I. potvrzuje privilej císaře Ferdinanda III., danou v Řezně dne 22. září 1640, v níž jsou obsaženy listiny o svobodách a právech Moravy. — Ve znění českém i německém. Poslední potvrzení stavovských privilejí, které se dochovalo.

Orig., perg., pečeť na zlaté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

32. 1709, listopadu 5., Vídeň. — Císař Josef I. vystavuje na daň, kterou mu povolili moravští stavové na sněmu roku 1708, obvyklý revers, že toto povolení nemá býti na újmu jejich privilejím a svobodám.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

33. 1711, listopadu 9., Vídeň. — Císařovna Eleonora Magdalena Terezie jako tehdejší vladařka olistiňuje, že moravskými stavy na sněmu r. 1710 povolená daň a mimořádný příspěvek na uhrazení výloh cesty jejího syna Karla VI. ze Španělska do Německa nemá privilejím a svobodám země býti na újmu.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

34. 1712, listopadu 30., Vídeň. — Císař Karel VI. vystavuje obvyklý revers na daň, kterou mu moravští stavové povolili na sněmu roku 1711.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

35. 1715, května 23., Laxenburk. — Císař Karel VI. s moravskými stavy uzavírá smlouvu, dle níž mu stavové na deset let (decenální recess) povolují zemskou berni 666.666 zl. 40 kr. ročně. Slibuje, že tuto berni nebude zvyšovati a že také nebude činiti jiných požadavků vojenských, povoluje však slevu pro případ, že by se neurodilo nebo kdyby zemi stihla nějaká pohroma. Toto dobrovolné povolení nemá býti na újmu jejich privilejím a svobodám.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

36. 1761, června 25., Vídeň. — Listina císařovny Marie Terezie, týkající se úvěrní operace.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

37. 1781, října 6., Vídeň. — Císař Josef II. vystavuje obvyklý revers na daň, kterou mu povolili moravští stavové na sněmu r. 1780.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

38. 1791, října 7., Vídeň. — Císař Leopold II. vystavuje obvyklý revers na daň, kterou mu povolili moravští stavové na sněmu r. 1790.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

39. 1810, listopadu 8., Vídeň. — Císaře Františka I. privilej na moravskou půjčovnu. Císař František stavům markrabství moravského udílí privilej čili oktroj, že jen oni sami smějí převzíti a spravovati moravskou půjčovnu, která byla zřízena

r. 1750 a naposled spravována soukromou společností na základě privileje ze dne 5. října 1793, jež jí byla udělena na třináct let, a stanovuje její práva.

Orig., kniha pergamenová, něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

40. 1847, dubna 22., Vídeň. — Císař Ferdinand I. vystavuje obvyklý revers na pozemkovou daň, kterou mu moravští stavové povolili na rok 1847.

Orig., perg., něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Sbírka listin stavovských.

Vitrina IV. Listiny lantfrydní a reversy.

41. 1412, února 2., Brno. — Český král Václav a několik jménem uvedených moravských šlechticů uzavírají lantfryd na pět let k zajištění míru a práva v zemi a stanovují, nač se má vztahovati. — Nejstarší známý moravský lantfryd, jejž Ctibor z Cimburka pojal do „Knihy Tovačovské".

Orig., perg., čes.; 37 pečetí visí na proužcích, 17 je utrženo. — Sbírka listin stavovských. — Listinu doslova otiskl V. Brandl v díle Kniha Tovačovská, str. 25. — Viz také Kameníčkovy Zemské sněmy, I., str. 170 a násl.

42. 1421, listopadu 17., Brno. — Král Zikmund, Olomoucký biskup Jan a 55 jménem uvedených šlechticů uzavírají lantfryd na pět let.

Orig., perg., čes.; 49 pečetí na proužcích, 8 utrženo. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v Archivu Českém, X., str. 246, čís. V.

43. 1434, září 9., Brno. — Albrecht, vévoda Rakouský a markrabě Moravský, biskup Olomoucký, kníže Václav Opavský a 93 jménem uvedených moravských šlechticů uzavírají lantfryd na pět let.

Orig., perg., čes.; 55 pečetí na proužcích, 11 utrženo nebo nepřivěšeno. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěna v Archivu Českém X., str. 250, čís. VI. — Datum listiny zní: „čtvrtek den sv. Gunhuty". Kunhuty je dne 3. března, translatio 9. nebo 10. září. 3. března bylo v roce 1434 ve středu, 9. září ve čtvrtek. Na Moravě míní se, pokud vím, i když není připojeno slovo „translatio", vždy den 9. září; proto datuji tuto listinu odchylně od Lichnowského, Geschichte des Hauses Habsburg V., čís. 3304 a od Archivu Českého. Že toto datování je správné, tomu nasvědčuje ta okolnost, že dle Lichnowského čís. 3347 je dokázáno, že vévoda Albrecht dne 11. září 1434 v Brně vystavoval listinu.

44. 1440, ledna 28., Brno. — Lantfryd, jejž uzavřeli Olomoucký biskup Pavel, všichni nejmenovaní opatové a preláti na Moravě, 34 členů stavu panského a 89 stavu rytířského a města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Hradiště, Unčov, Litovel, Ivančice na dobu do příchodu nového zeměpána.

Orig., perg., čes.; 125 pečetí na proužcích, 1 pečeť od proužků utržena. Pečetě visí kolem dokola. Viz tabulku X. — Sbírka listin stavovských. — Otištěna v Archivu Českém X., str. 256, čís. XII.

45. 1456, února 26., Brno. — Spolek na udržování pořádku v zemi, jejž místo formálního lantfrydu uzavřeli Olomoucký biskup Bohuš, zemský hejtman mar-

krabství moravského Jan z Cimburka a Tovačova, podkomoří Beneš z Boskovic, nejvyšší komorník zemského práva a zemských desk Vaněk z Boskovic a jiných 14 moravských šlechticů.

Orig., perg., čes.; 11 pečetí na proužcích, 7 utrženo. — Sbírka listin stavovských — Otištěna v Archivu Českém X., str. 269, čís. XXIII.

46. 1473, června 28. — Revers Hynka z Ludanic k lantfrydu, jejž uzavřeli páni a rytíři čeští a všichni čtyři stavové moravští. (Lantfryd sám není znám.) Nejstarší dochovaný revers k lantfrydu.

Orig., perg., čes.; pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

47. [1477, dubna 13., Brno.] — Lantfryd, jejž na sněmu brněnském uzavřeli na dva roky od příštích letnic olomoucký biskup Protaz, zemský hejtman Ctibor z Cimburka, nejvyšší maršálek království českého Bertold z Lippého, Jindřich z Lichtenštejna, četní jiní jménem uvedení šlechtici a města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Hradiště a Unčov.

Orig., perg., čes.; 133 pečetí na proužcích. Listina je silně odřena a tu a tam těžko čitelná. — Datum chybí; datum dne vyplývá ze slov listiny „na sněmu Brněnském, který v neděli provodni v Brně městě nyní držán jest", letopočet z příslušných reversů, jež pocházejí z roku 1477. — Sbírka listin stavovských.

48. 1477, srpna 10. — Purkrabí na Karlštejně a mincmistr v Hoře Kutné Beneš z Weitmile vystavuje revers, v němž prohlašuje, že se svými moravskými statky přistupuje k lantfrydu, jejž uzavřeli olomoucký biskup Protaz, zemský hejtman a jiní páni, preláti, rytíři a města markrabství moravského a že všechny články lantfrydu bude zachovávati tak, jakoby jeho jméno bylo uvedeno v příslušné listině.

Orig., perg., čes.; pečeť přitisknuta. — Sbírka listin stavovských.

49. 1477, září 29., Kroměříž. — Revers k lantfrydu Jaroslava ze Šternberka.

Orig., perg., čes.; pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

50. 1496, dubna 10., Brno. — Král Vladislav, zemský hejtman Jan z Lomnice a Meziříčí, nejvyšší maršálek království českého Jindřich z Lippého, nejvyšší komorník markrabství moravského Ladislav z Boskovic a na Třebové kromě 36 jiných jménem uvedených pánů, prelátů a rytířů, dále města Olomouc, Brno, Znojmo a Jihlava uzavírají lantfryd.

Orig., perg., čes.; 44 pečetí na proužcích. — Sbírka listin stavovských. — Otištěna v Archivu Českém, X., str. 320, čís. 76 dle kopie v Cod. Wenceslai de Iglavia v zemském archivu, str. 46.

51. 1524, září 26., Budín. — Královna Marie vystavuje revers k lantfrydu moravských stavů z roku 1520 a vlastní rukou jej podpisuje

Orig., perg., čes.; pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských. — Otištěna v Archivu Českém, XI., str. 346, čís. 125.

Tabulka XI. - „Kniha stavu panského v markrabství moravském, založena roku 1670."
Titulní list s obrazem císaře Leopolda I.
Původní velikost 29 : 42 cm.

52. 1579, ledna 15., Praha. — Císař Rudolf II., olomoucký biskup Jan, zemský hejtman Lev z Rožmitálu a z Blatné na Kounicích, nejvyšší maršálek království českého Čeněk z Lippého na Hodoníně, nejvyšší komorník markrabství moravského Zachariáš z Hradce na Telči, nejvyšší sudí markrabství moravského Znata z Lomnice, jiní jménem uvedení páni, preláti a rytíři počtem 23 a města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Hradiště a Unčov uzavírají lantfryd na dobu života císaře Rudolfa a na dalších 6 let po jeho smrti.

Orig., perg., čes.; 35 pečetí na proužcích v dřevěných krabicích. — Sbírka listin stavovských. — Otištěn u Kameníčka, Zemské sněmy, I., str. 393, čís. 42.

53. 1579. března 1., Olomouc. — Revers Jana Munky staršího z Ivančic a na Troubsku k lantfrydu, uzavřenému v Praze dne 15. ledna 1579.

Orig., perg., čes.; visutá pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

54. 1602, března 28., Olomouc. — Revers Viléma Zoubka k lantfrydu císaře Rudolfa II., datovanému v Praze dne 15. ledna 1579. (Celkem dochovalo se k tomuto lantfrydu přes 200 reversů.)

Orig., perg., čes.; visutá pečeť na proužcích. — Sbírka listin stavovských.

55. 1612, srpna 27., Brno. — Revers kardinála Dietrichštejna, biskupa olomouckého, k lantfrydu krále Matyáše z roku 1608.

Orig., perg., čes.; visutá pečeť. — Sbírka listin stavovských. — Lantfryd z roku 1608 je ve státním archivu ve Vídni.

56. 1616, prosince 15., Praha. — Revers Adama z Valdštějna k landfrydu krále Matyáše z roku 1608 (viz čís. 55.)

Orig., perg., čes.; visutá pečeť. — Sbírka listin stavovských.

Vitrina V. (1. polovice): Knihy z úřadu zemských desk.

57. „Kniha stawu panského w markrabství Morawském, založená 1670".

Pergamenový svazek formátu fol., 30 : 42 cm., vázaný v červeném aksamitu s pozlaceným kováním. — Str. 1, 2 jsou prázdné, na str. 3 je hořejší titul, na str. 4 obraz císaře Leopolda I. (viz tabulku XI.), na str. 5 znak markrabství moravského v barvě bílé a červené s markraběcí korunou a pod ním pohled na Brno, na str. 6 německý titul „Buech des Herren Standts im Marggraffthumb Mähren, auffgerichtet anno 1670", na str. 7—24 malované znaky následujících členů stavu panského s jménem a heslem: 1. Olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna, 2. zemského hejtmana hraběte Františka Karla Libštejnského, 3. (nejvyššího komorníka Štěpána hraběte z Vrbna), 4. (Bedřicha hraběte z Oprštorfu), 5. Jiřího Valeriana Podstatského z Prusinovic, 6. svobodného pána Přemysla z Žerotína, 7. (Proskovce z Proskova), 8. (Berchtolda z Ungarčic), 9. Hanuše Zikmunda, svobodného pána z Petřvaldu na Buchlově, 10. Karla Jindřicha Leopolda, svobodného pána z Žerotína, 11. (Liechtenstein-Castelcorna), 12. Františka Štěpána hraběte Magniho. Ostatní listy jsou prázdné.

58. Kniha moravského rytířstva, kterou r. 1673 založil Max Kobylka z Kobylího, hofrychtéř a podkomoří markrabství moravského, a allegorickými znaky opatřil Antonín Martin Lublinský. — Tato kniha, do níž se zapisovalo až do r. 1844, obsahuje také protokoly o sezeních rytířstva.

Pergamenová kniha, 28:37 cm, vázaná v červeném aksamitu s umělecky provedeným stříbrným kováním. — Z obrazů dlužno uvésti: obraz císaře Leopolda I. jako první list titulní, moravskou orlici s allegoriemi jako druhý, erb Kobylkův (str. 1), obraz sv. Jana Nepomuka (str. 27 r.), obraz Františka Antonína Pruskauera z Freienfelsu na koni v rytířské zbroji (str. 27 v.), erby Františka Antonína z Lippého (str. 46), Jiřího Bedřicha Žalkovského (str. 58), Václava Maxmiliana šl. Kříže (str. 60) a j.

59. Listiny, vztahující se na pragmatickou sankci, které byly zapsány do zemských desk.

1. 1720, září 30., Vídeň. — Transsumpt čili autenticum všech listin císaře Karla VI. o posloupnosti, které bylo vystaveno pro moravské stavy a jež ověřili nejvyšší kancléř Leopold hrabě Šlik, kancléř František Ferdinand hrabě Kinský, čtyři dvorní radové a sekretář Jan Kryštof šl. Jordan.

Kožený svazek s 83 papírovými listy in folio.

2. 1720, října 17., Brno. — Instrumentum accessionis et submissionis v originále, kterým moravští stavové řád císaře Karla VI. o posloupnosti uznávají.

Kniha pergamenová vázaná v aksamitu se zemskou pečetí na červené a zlaté šňůře. Obraz: moravská orlice ve štítu, jejž drží anděl; nápis kol do kola: • INSIGNIA • QUATUOR • STATUUM • MARCHIONATUS • MORAVIAE •; průměr 6·5 cm.

3. 1721, května 16., Brno. — Pergamenový kvatern zemských desk, do něhož zapsány jsou všechny listiny o posloupnosti.

Kniha v kůži vázaná (33:47 cm), obsahuje 7 pomalovaných, 80 popsaných a 15 nepopsaných listů pergamenových, obraz císaře Karla VI. a erby nejvyšších úředníků zemských desk, a sice: 1. nejvyššího komorníka Františka Dominika hraběte Podstatského z Prusinovic, 2. nejvyššího sudího Michala Václava hraběte Althana, 3. nejvyššího písaře Františka Markvarta Záviše z Osenic, 4. místokomorníka Václava Maximiliana šl. Kříže, 5. místosudího Maximiliana Ludvíka Hetzera z Aurachu, 6. místopísaře Františka Antonína Říkovského z Dobrčic.

Vitrina V. (2. polovice): Knihy, týkající se zemského práva a sněmů.

60. 1374–1398. — Fragment nejstarší knihy půhonů a nálezů (Liber citationum et sententiarum) práva olomouckého.

48 listů in fol. ze sbírky Bočkovy. — Viz V. Brandla Libri citationum et sententiarum, seu Knihy půhonné a nálezové. I., p. 1 a násl.

61. 1408–1409. — Půhony práva menšího.

Soudobý fragment, skládající se z osmi listů kvartových. — Sbírka rukopisů. — Viz C. D. M. XIV., str. 68–75.

62. 1405—1411. — Nejstarší kniha půhonů a nálezů práva olomouckého.

Sbírka rukopisů c. k. mor.-slez. zemského práva. — Viz V. Brandla Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. I, str. 103 a násl. Vazba z hnědé kůže pochází teprve ze stol. XVI., má erb Kravařů a nadpis „Strzela".

63. 1406—1415. — Nejstarší kniha půhonů a nálezů práva brněnského.

Sbírka rukopisů c. k. mor.-slez. zemského práva. — Viz V. Brandla Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. II., str. 1. Vazba ze svinské kůže pochází dle erbů Jana Čejky z Olbramovic a Jana Jiřího Humpoleckého z Rybenska z počátku XVII. stol.

64. 1481—1490. -- Kniha Tovačovská. — Právní kniha zemského hejtmana Ctibora z Cimburka a z Tovačova.

Papírový rukopis z počátku XVII. století (asi z r 1611). — Sbírka rukopisů čís 422. Pochází od hraběte Sylva-Taroucy. — Srv. V. Brandla Kniha Tovačovská (V Brně 1864), str. XXIX., čís. X.

65. 1526. — Kniha Drnovská. — Právní kniha Ctibora z Drnovic.

Nejstarší známý rukopis této právní knihy. — Sbírka rukopisů čís. 306. Dar faráře Tomáška v Želeticích. — Srv. V. Brandla Kniha Drnovská (V Brně 1868), str. X.

66. 1612—1630. — Protokol jednání sněmovních.

Na str. 216 je poznámka o škrtnutí zápisů z doby rebellie 1619-1620: „Tyto listy od 142 až po tento jsou z poručení J. M. všech čtyř pánův stavů přemazané, poněvadž J. M. C. ráčí všechny věci v téj ohavnéj rebellii zašlé cassirovati. – Actum v soudu sv. Kunhutském v městě Brně. Léta 1628. — Jan Šťastnéj z Prusinovic". — Papírový rukopis ve sbírce stavovské.

67. 1610—1636. — Sněmovní kopiář nebo kniha pamětní.

Na str. 228 je poznámka o zmaření zápisů z doby rebellie: „Notandum. Tyto listy proto se z poručení J. V. K. M. a J. Mti nejvyšších pánů auředníků a saudcův zemských vyřezaly, že za času té ohavnéj rebellie na nich některé přípisy listův nepořádně psané byly." — Actum v Brně, o soudu postním léta páně 1625. -- Papírový rukopis ve sbírce stavovské.

68. 1639—1641. -- Radní protokoly král. moravského tribunálu. „Consultationes, Verhör und Conclusa des löbl. kön. Tribunalis im Marggrafthumb Mähren. Anno 1639."

Papírový rukopis ze sbírky rukopisů c. k. mor.-slez. práva zemského.

69. Kvatern majestátů A, jenž počíná rokem 1642 a obsahuje šlechtické a inkolátní diplomy a reversy k zemi moravských šlechticů, zapsaných v deskách zemských, po většině s erby.

Titul na str. 1.: „Kralowsky zemsky kwatern. — Königliches Landquatern". — Papírový rukopis velkého foliového formátu ve sbírce stavovské.

Vitrina VI. (1. polovice): Novější státoprávní listiny a jiné dokumenty.

70. 1860, října 20., Vídeň. — Císařský diplom, týkající se úpravy vnitřních státoprávních poměrů monarchie, „Diplom říjnový".

Ve znění českém i německém. — Archiv zemského výboru. — Vazba aksamitová, pečetě na zlaté šňůře v kovové kapsli; plechová krabice pro diplom. — Viz říšský zákonník 1860, čís. 226.

71. 1861, února 26., Vídeň. — Ústavní listina monarchie „Únorovka". Císařský patent, základní zákon o říšském zastupitelstvu, zemské zřízení a volební řád do zemského sněmu.

Ve znění českém i německém. — Archiv zemského výboru. — Vazba aksamitová, pečetě na zlaté šňůře v kovové kapsli; plechová krabice pro listinu. Říšský zákonník 1861, čís. 20.

72. 1861, dubna 6., Brno. — Právní ohrazení členů mor. zemského sněmu arcibiskupa Olomouckého Bedřicha lantkraběte Fürstenberga, Hugona Karla knížete a starohraběte Salm-Reifferscheida, kapitulárního kanovníka Gustava hraběte Belrupta, Augusta hraběte Sylva-Taroucy, Ferdinanda svobodného pána Sternbacha, Egberta hraběte Belcrediho, rajhradského opata Gunthera Kalivody, Karla hraběte Nimptsche, jež sepsal Hugo Karel kníže Salm a které bylo předloženo a předneseno v sezení moravského sněmu ze dne 9. dubna 1861.

Archiv moravského zemského výboru. — Vytištěno v Listu sněmovním o sezeních mor. zem. výboru z r. 1861, čís. 4, str. 14.

73. 1861, dubna 9., Brno. — Právní ohrazení členů mor. zemského sněmu dra. Aloisa Pražáka, Ignáce Wurma, dra. J. Bílého, dra Fritze, dra. Dvořáčka, Webra a dra. Helceleta, sepsané drem. A. Pražákem, předložené a přednesené v sezení mor. sněmu ze dne 9. dubna 1861.

Archiv zemského výboru. — Vytištěno v Listu sněmovním o sezeních mor. zem. sněmu z r. 1861, čís. 4, str. 16.

74. 1865, září 20., Vídeň. — Císařský manifest o uzavření říšské rady.

Ve znění českém i německém. Orig., perg., vazba z červené kůže. — Archiv zemského výboru. — Vytištěn v říšském zákonníku 1865, str. 301.

Vitrina VI. (2. polovice): Listiny šlechtické.

75. 1523, září 8., na Vyšehradě. — Erbovní list krále Ludvíka, markraběte Moravského, pro Kryštofa Zajíčka, Václava Turka a Volfa Hutšmukara.

Orig., perg., čes.; pečeť na bílé a červené šňůře z hedvábí, uprostřed malovaný erb. — Sbírka listin Františkova musea.

chrti, chtiechu připraviti k smrti,
protože nechtěla zlatým jich bo-
hóm, těm ďáblom klatým, věř-
iti, ni chvály řéci; jímž se cie-
sař chce až vztéci: „pospěštež
tiem“ na ně vzvolá. Tehdy učini-
chu čtyři kola před městem na jed-
nej rovni mezi slúpy, v nichž ta-
sovní skřipci biechu biti kypř-
e, skrze něž provazi chytře oko-
lo hřiedelóv jdiechu. A ta kola tu
tak biechu jich mistrovstvem
udělána, jako najhustějšie brá-
na, jížto zavlačijí žita; takéž
kolivěk nabita biechu tato kola
všady železných hřebóv, v nichž
brady břitké, jakožto u břitev
Tater, Saracenóv, Litev, mnoho
tisicóv tu stáše, jimžto všem
hrozno sě [jim] zdáše i břidko na
to hleděti. Také chci vám pově-
děti, kak je biechu chytře spř-
iehli; ež když za provazy tiehli,
tehdy z těch čtyř kol dvě spolu
běžele, řezúce k dolu, břitkým
během v prudkém plasě; a druzě
dvě kole zasě řezale, pro litnu vz-
doru běžiec protiv nima vzhóru.
To vše, což mezi ně vrhli, to ti
hřebové roztrhli na sě do najmen-
šie skříty. Nebyl by člověk tak
litý, by to vida stál nepláče; by
všech najručejšie ptáče mezi ta
kola vletalo, to by bylo z nich tak
málo mohlo utéci s životem jako
mrť nemóže kotem mieti probitie
u moři, by tú prudkostí v tom ho-
ři na drobty sě nezřezalo. Všec-
ko pohanstvo dřezalo, nechtě stá-
ti při tom strachu. Zatiem po strážné
né poslachu; ti přivedú tu žádúcí

Transskripce dle J. Pečírky a K. J. Erbena, Život sv. Kateřiny. Legenda. V Praze, 1860, str. 155, č. 6 z dola — 159, č. 9.

chrti, chtiechu připraviti k smrti,
protože nechtěla zlatým jich bo-
hóm, těm ďáblóm klatým, věř-
iti, ni chvály řéci; jimž se cie-
sař chce až vztéci: „pospěštež
tiem“ na ně vzvolá. Tehdy učini-
chu čtyři kola před městem na jed-
nej rovni mezi slúpy, v nichž ta-
sovní skřipci biechu biti kypř-
e, skrze něž provazi chytře oko-
lo hřiedelóv jdiechu. A ta kola tu
tak biechu jich mistrovstvem
udělána, jako najhustějšie brá-
na, jiežto zavlačijí žita; takéž
kolivěk nabita biechu tato kola
všady železných hřebóv, v nichž
brady břitké, jakožto u břitev
Tater, Saracenóv, Litev, mnoho
tisicóv tu stáše, jimžto všem
hrozno sě [jim] zdáše i břidko na
to hleděti. Také chci vám pově-
děti, kak je biechu chytře spl-
ehli; ež když za provazy tiehli,
tehdy z těch čtyř kol dvě spolu
běžěle, řezúce k dolu, břitkým
během v prudkém plasě; a druzé
dvě kole zasě řezale, pro litnu vz-
doru běžiec protiv nima vzhóru.
To vše, což mezi ně vrhli, to ti
hřebové roztrhli na sě do najmen-
šie skřitty. Nebyl by člověk tak
litý, by to vida stál neplačě; by
všech najručějšie ptáče mezi ta
kola vletalo, to by bylo z nich tak
málo mohlo utéci s životem jako
muř nemóže kotem mieti probitie
u moři, by tú prudkostí v tom ho-
ři na drobty sě nezřezalo. Všec-
ko pohanstvo dřezalo, nechtě stá-
ti při tom strachu. Zatiem po stráž-
né poslachu; ti přivedú tu žádúci

Transskripce dle J. Pečírky a K. J. Erbena, Život sv. Kateřiny. Legenda. V Praze, 1860, str. 156, ř. 6 z dola — 159, ř. 9

Tabulka XII.: Dvojitý list z rukopisu: „Život svaté Kateřiny“.

76. 1539, března 7., Vídeň. — Erbovní list císaře Ferdinanda I. pro Štěpána Neitharta.

Orig., perg., něm.; pečeť na modré a žluté šňůře z hedvábí, uprostřed malovaný erb. — Sbírka listin Františkova musea.

77. 1691, března 27., Vídeň. — Císař Leopold I. povyšuje Jana Ludvíka Wolfstriegela z Wolfskronu na říšského rytíře a udílí mu erbovní list. — Přiložen lístek s výpočtem poplatků na obnos 769 zl. 30 kr.

Pergamenový svazek vázaný v aksamitu, něm.; pečeť na zlaté šňůře. — Stavovská akta šlechtická.

78. Kniha erbů z počátku XVII. století.

1940 malovaných erbů, mnohé nehistorické a fantastické, 358 listů, prvních 7 listů vytrženo. — Cerroniho sbírka rukopisů, II., 397.

79. 1650, března 22., Vídeň. — Šlechtická privilej císaře Ferdinanda III. pro Ludvíka svobodného pána de Souches.

Sešit pergamenový, nádherná kalligrafie, jazyk německý. Pečeť chybí. Privilej zakoupena roku 1872 (čís. 16, 18). — Srv. B. Bretholze, Der Verteidigungskampf der Stadt Brünn gegen die Schweden im J. 1645 (V Brně, 1895), str. 83.

80. 1686, července 12., Praha. — Falckrabě Jan Joachim Slavata udílí Bartoloměji Vilémovi Duchkovi notářství a šlechtictví.

Svazek pergamenový, jazyk německý, visutá pečeť. — Stavovská akta šlechtická.

81. 1690, ledna 14., Augšpurk. — Šlechtická privilej císaře Leopolda I. pro Jana Michala Reichweina.

Svazek pergamenový, vázaný v aksamitu, jazyk německý. pečeť chybí, malovaný erb, krásně pomalovaný obal. — Stavovská akta šlechtická.

82. 1588—1663. — Pamětní listy českých a moravských rodin šlechtických s vlastnoručními podpisy a hesly.

Sbírka rukopisů čís. 565. — Listy zakoupeny v r. 1873, čís. 21, 28.

Vitrina VII. (1. polovice): Historické rukopisy.

83. Arnold z Lubeka († 1212): Chronica Slavorum (fragment). — Na konci, a sice na listech 41—59: Epistolae Horatii.

Velmi poškozený pergamenový rukopis (14:21 cm) ze 13. století. Srv. B. Dudíka Mährens Geschichtsquellen. Str. 400. — Sbírka Cerroniho II, 27.

84. Priscianus Caesariensis grammaticus (žil kolem r. 500): De octo partibus orationes.

Rukopis pergamenový (16:26 cm) z počátku 14. století se starožitnými iniciálkami. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 243.

85. Nicolaus de Bohemia, kněz řádu minoritů v Norimberku: Česká kronika, věnovaná markraběti Janovi z Mantovy. — Zpracování tak zvané kroniky Pulkavovy. Kolem 1440.

Rukopis papírový (20:30 cm) z 15. století. — Srv. B. Dudíka, Mährens Geschichtsquellen, str. 418; Fontes rer. Bohem. V., str. VIII. — Sbírka Cerroniho II., 292.

86. Guillelmus de Valle, misál.

Pergamenový rukopis (14:19 cm) s krásnými iniciálkami, psaný r. 1405, původu francouzského. Neobyčejná vazba soukenná. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 304.

87. Liber de redemptione et captatione terrae sanctae. Připojena pojednání jiná.

Pergamenový rukopis (14:21 cm) z 15. století s iniciálkami a krásnou starou vazbou původu asi italského. — Všeobecná sbírka rukopisů č. 406.

88. Poslední list rukopisu „Granum catalogi episcoporum Olomucensium".

Pergamenový list (24:35 cm) z 15. století. Rukopis bez tohoto posledního listu je v kapitulním archivu v Olomouci. — Viz článek B. Bretholze ve „Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen". V Praze 1902, str. 17. — Sbírka fragmentů.

89. Život svaté Kateřiny a jiná rozjímání.

Papírový rukopis (11:15 cm) v českém jazyku z 2. polovice 14. století. Viz tabulku XII. — Srv. B. Dudíka Forschungen in Schweden, str. 162. — Všeobecná sbírka rukopisů (Švédské rukopisy) čís. 567.

90. Dalimil (žil kolem r. 1300): Chronicon rhytmicum Boleslaviense.

Papírový rukopis (15:21 cm) z 15. století v jazyku českém. — Srv. B. Dudíka Mährens Geschichtsquellen, str. 404; Font. rer. Bohem. III., str. XXIII. — Sbírka Cerroniho II., 108.

91. Snář (Somniarium) a duchovní romány.

Papírový rukopis (15 : 22 cm) z r. 1471 v jazyku českém. — Viz tabulku XII. Srv. B. Dudíka Forschungen in Schweden, str. 188. — Všeobecná sbírka rukopisů (Švédská sbírka) čís. 572.

92. Fragment hlaholského martyrologu, pocházející patrně z kláštera emauzského.

Pergamenový list (22 : 30 cm) z 2. polovice 14. století. — Sbírka fragmentů.

93. Pešina z Čechorod, druhý svazek jeho díla „Mars Moravicus", obsahující léta 1526—1633.

Originální rukopis (19:30 cm) na papíře, 17. století. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 445.

94. Památník Smila Osovského z Doubravic, pána na Třebíči; obsahuje léta 1578—1651.

Papírový rukopis (10:14 cm). — Srv. B. Dudíka Mährens Geschichtsquellen, str. 385. — Sbírka Cerroniho II., 355.

I a nobis a provisore omnium bonorum deo concessa est,

L m inquietentur molestiis vel importunis fatigentur angariis. Eapropter

e tuentes, ut quascumque possessiones, quecumque bona tam Brecizlai, loci illius

fi nque successoribus et illibata permaneant. Decrevimus ergo, ut nulli omnino

h sve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam venire

te domini nostri Iesu Christi eam alienandi. Cunctis autem eidem ecclesie iusticiam

se que mei Fridericus et Zuatopluc, Daniel episcopus Pragensis, Iohannes episcopus Morauiensis,

Ge mensis, Slauon Gradicensis, Othmar Bolezlauensis, Bertholdus de Rudnic, Dethleb

de nt donationes loci illius: dux Brecizlaus dedit villam Secri cum duobus

ara ich, pistorem nomine Ian: cuius filius Nemoy postea pro redemptione suimet

emi s piscatores Wec et Zoretam cum omni prole sua; de moneta dedit ducentos

den icumque feram in territorio illo ceperit, partem carnium eius ecclesie illi solvat,

et q Wladizlaus rex postea rogatu pauperum illa scilicet persolventium constitui,

mille us. In villa autem Lozic dedi, quicquid vel Sdico episcopus emerat,

vel c sie contuli. Uxor autem mea nomine Gertrudis dedit duas villas Kolodege et

Riko idam homo Modlata cum filio suo nomine Petro, veniens in ecclesiam supra-

dicta is habuit in Morauia p(re)ter unam, quam dedit nepoti suo

Dlug dedit terram na Ksacigore. Zobezlauez agazo dedit predium

Lutos gne. Radouan archidiaconus Olomucensis cum cognatis suis

nomin ceh; cui quoque ego Wladizlaus rex contuli quoddam prediolum

iuxta n pratis omnibus usque ad fluvium, qui dicitur Zuitaua. Dedi etiam forum ecclesie Lutomislen-

si in G est in longis pratis, usque ad villam Cerekuice et silvam totam, que dicitur Prozni-

ce et P generali interdicto obstante, et hoc idcirco excepimus, ut ferrum ad opus ecclesie semper exinde conqui-

ratur. C citur Zuratka. Statuimus etiam et firmiter observari precepimus a domino abbate prefate ecclesie et omnibus

success utilitatis voluerint et poterint in ipsa silva operari, cum dei benedictione et nostro favore prosequantur.

Iohanne villas dedit, Blegou et Na Brezine. Milacco archidiaconus Cahouicih de terra ad aratrum eidem

ecclesie et omnia prata usque ad rivum Zlupnice contuli, preter solam villam Domasic. Et quoniam prefatam

ecclesiam ecclesie contradidi et coram testibus superius nominatis presens scriptum sigillo meo roborare curavi.

Dat. Pra

95. Památník Jana Schmucka, měšťana a obchodníka ve Znojmě, od r. 1603.

Papírový rukopis (9:15 cm) z počátku 17. století. — Srv. B. Dudíka Mährens Geschichtsquellen, str. 389. — Sbírka Cerroniho II., 356.

96. Pamětní knížka novokřtěnců

Silně opotřebovaný papírový rukopis (9:16 cm) ze 16.—17. století; jazyk německý. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 333.

97. Zpěvník novokřtěnců.

Silně opotřebovaný papírový rukopis (16:20 cm) ze 16. století; jazyk německý. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 312.

98. Horní kniha, kterou sepsal Abraham Schnitzer.

Papírový rukopis (18:29 cm) ze 17. stol. s četnými obrazy vztahujícími se na hornictví. Jazyk německý. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 467.

99. Prokop Diviš (1696—1765): Vlastní rukou psaná pojednání tohoto proslulého přírodozpytce.

Papírový rukopis (20:33 cm) z 18. století. — Sbírka Cerroniho II., 135.

Vitrina VII. (2. polovice): Městské knihy a kroniky.

100. Městská kniha Litovelská. — Založena kolem polovice 14. století.

Pergamenový rukopis (26:35 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 6.

101. Nejstarší kniha židovská města Znojma. — Počíná rokem 1415.

Papírový rukopis (11:31 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 471.

102. Václav z Jihlavy, notář Olomoucký. Dějepisné poznámky z jeho doby. 1424—1440.

Papírový rukopis (20:30 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 439.

103. Městská kniha Ivančická. 1442—1506.

Papírový rukopis (22:31 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 229.

104. Právní naučení konšelů vratislavských pro město Olomouc. 15.—16. stol.

Pergamenový rukopis (24:34 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 297.

105. Jiří Ludwig (žil od r. 1555 do r. 1604), Kronika města Brna.

Papírový rukopis (20:31 cm). — Sbírka Cerroniho II., 237. Srv. Petra rytíře Chlumeckého, Des Ratsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn. (Brünn 1859).

106. „Černá kniha"; kniha nálezů loveckého práva na hradě Buchlově. 1562—1654.

Papírový rukopis (20:32 cm). — Sbírka Cerroniho II., 101. — Srv. V. Brandla, Právo lovecké na Buchlově, v Časopisu Mat. Mor. XII., str. 26.

107. Jihlavské horní právo v jazyku latinském, německém a českém. Sepsal městský písař Johannes Hinconis v roce 1589.

Papírový rukopis (19:32 cm). — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 270.

108. Lozunková kniha obce Hobzí z roku 1439.

Papírový rukopis (16:22 cm). — Na pergamenovém obalu současná poznámka o smrti krále Albrechta II. — Všeobecná sbírka rukopisů čís. 405.

109. První svazek dvanáctisvazkové kroniky čili „Quodlibet", které sebral a sepsal Felix Jaschke. 1812—1831.

Papírový rukopis (22:35 cm) s vloženými obrazy a přílohami. — Sbírka rukopisů spolku „Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens", čís. 47.

Vitrina VIII.: Listiny moravských klášterů.

110. 1167. ledna 20., Praha. — Král Vladislav potvrzuje a rozmnožuje fundaci premonstrátského kláštera v Litomyšli. — Nejstarší originální listina moravského zemského archivu.

Listina pergamenová, fragment pečetě v červeném vosku. — Klášterské listiny, Litomyšl. — Dle G. Friedricha, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (Praha 1907), str. 411, padělek, který však byl sepsán ještě ve století 12. — Vytištěna tamtéž a v C. D. M., I., str. 277, čís. 302. — Viz tabulku XIII.

111. 1200, září 1., Olomouc. — Markrabě Vladislav daruje Klášteru Hradisku několik statků.

Listina pergamenová, padělek stol. 14. Pečeť, která visela na zelených a červených nitích, schází. — Listiny klášterské, Klášter Hradisko. — Vytištěna v C. D. M., II., str. 80, čís. 68.

112. 1220, srpen, Olomouc. — Olomoucký biskup Rupert klášteru velehradskému ponechává celý desátek ze všech statků.

Orig., perg., 6 velmi dobře zachovalých hnědých pečetí dílem na hedvábných nitích, dílem na proužcích; 7. pečeť polámána. — Listiny klášterské, Velehrad. — Vytištěn v C. D. M., II., str. 115, čís. 107.

113. 1220, Přímětice. — Olomoucký biskup Rupert potvrzuje klášteru luckému patronát kostela v Přímětících.

Orig., perg., pečeť polámána a od žlutých hedvábných nití odtržena. — Listiny klášterské, Luka. — Vytištěn v C. D. M., II., str. 118, čís. 110.

114. 1225, červen, Třebíč. — Klášter třebíčský dává paní Heilwidě, zakladatelce kláštera oslavanského, za klášterské statky v Oslavanech ves Horku.

Orig., perg., pečeť opata na bílých a červených nitích hedvábných. — Listiny klášterské, Klášter Králové. — Vytištěn v C. D. M., II., str. 164, čís. 163.

115. 1228, listopadu 27., Velehrad. — Král Přemysl Otakar I. udílí klášteru velehradskému různé svobody.

Tato listina je ve dvou exemplářích: a) orig., perg.; dvě pečetě, a sice krále a olomouckého biskupa Ruperta; b) orig., perg.; písmo liší se od písma exempláře prvního, královská pečeť visící na hedvábných nitích není pravá. — Listiny klášterské, Velehrad. — Vytištěna v C. D M., II., str. 193, čís. 186.

116. 1235, března 28., Brno. — Markrabě Přemysl udílí klášteru zábrdovskému různé svobody.

Orig., perg.; ze tří pečetí na hedvábných nitích je první, totiž pečeť biskupa Ruperta, zachovalá, druhá, českého krále Václava, chybí, třetí, markraběte, je polámána. Seznam svědků připsán později inkoustem světlejším. — Listiny klášterské, Zábrdovice. — Vytištěn v C. D. M., II., str., 295, čís. 262.

117. 1239, Praha. — Markrabě Přemysl daruje vládykovi Viktorovi různé statky.

Orig., perg.; 2 pečetě v červeném vosku na hedvábných nitích. — Listiny klášterské, Klášter Hradisko. — Vytištěn v C. D. M., II., str. 360, čís. 310.

118. 1250, února 3., Brno. — Markrabě Přemysl spojuje kostel kuřimský s kostelem sv. Petra v Brně.

Orig., perg.; pečeť na hedvábných nitích. — Listiny klášterské, Tišnov. — Vytištěn v C. D. M., III., str 123, čís. 149.

119. 1255, prosince 17., Znojmo. — Boček hrabě z Berneku, purkrabí znojemský, ve své závěti udílí dotaci klášteru Žďáru, jejž založil.

Orig., perg.; pečeť vystavovatele od hedvábných nití odtržena, pečeť jeho bratří Smila a Kuny na hedvábných nitích dobře zachovalá. — Listiny klášterské, Žďár. — Vytištěn v C. D. M., III., str. 200, čís. 223.

120. Kolem r. 1286. — Olomoucký biskup Theodorich transsumuje klášteru herburskému v Brně devět listin z let 1258—1286, týkajících se vsi Diváku. Jeden z nejstarších transsumptů zemského archivu, na obou stranách popsaný.

Orig., perg.; pečeť na proužcích. — Listiny klášterské, jesuité v Brně.

121. 1317. — Kateřina, vdova po Tasovi z Lomnice, zakládá klášter sv. Anny v Brně.

Orig., perg.; 8 pečetí na proužcích, 3 pečetě odtrženy. — Listiny klášterské, Brno, dominikánky. — Vytištěn v C. D. M., VI., str. 80, čís. 109.

122. 1377, června 1., Olomouc. — Generální vikář Jakub z Koplice potvrzuje výměnu dvou vikariátních domů vedle kostela Všech Svatých v Olomouci.

Orig., perg.; pečeť od proužků odtržena. — Listiny klášterské, augustiniáni v Olomouci. — Vytistěn v C. D. M., XI., str 70, čís. 80.

123. 1407, srpna 3. [Brno]. — Erhard mladší Puška z Kunštátu prodává kartuziánům v Královĕ Poli svou zahradu na Trnité v Brně.

Orig., perg., něm.; všechny tři ohlášené pečetě scházejí. — Listiny klášterské, kartuziáni v Brně. — Vytištěn v C. D. M., XIII., str. 517, čís. 482.

124. 1526, července 4., Krnov. — Markrabě brandenburský Jiří Václav, vévoda slezský, potvrzuje klášteru sv. Kláry v Opavě starší privileje.

Orig., perg. něm.; polámaná pečeť na proužcích. — Listiny klášterské, klarisky v Opavě.

125. 1747, listopadu 7., Vídeň. — Císařovna Marie Terezie potvrzuje klášteru dominikánek u sv. Anny v Olomouci všechny jeho privileje v plném znění.

Orig., pergamenová kniha, něm.; pečeť na černé a žluté šňůře. — Listiny klášterské, Staré Brno, sv. Anna.

Vitrina IX. (1. polovice): Listiny papežské.

126. 1209, dubna 3., Lateran. — Papež Innocenc III. bere klášter zábrdovský pod svou ochranu. — Nejstarší papežská originální listina zemského archivu.

Orig., perg., (18·5 : 19 cm); olověná bulla na žlutých a červených nitích hedvábných. — Klášterské listiny, Zábrdovice. — Vytištěn v C. D. M., II., str. 52, čís. 46.

127. 1261, února 5., Lateran. — Papež Alexandr IV. přenáší na biskupa olomouckého ochranu kláštera velehradského (Vallegrande). — Tak zvaná „Littera cum filo canapis" (Papežská listina s olověnou bullou na konopné šňůře).

Orig., perg. (19 : 25 cm); olověná bulla na konopné šňůře. — Listiny klášterské, Velehrad. — Vytištěn v C. D. M., III., str. 300, čís. 309.

128. 1261, ledna 30., Lateran. — Papež Alexandr IV. potvrzuje klášteru tišnovskému patronát kostela sv. Petra v Brně. — Tak zvaná „Littera cum filo serico" (Papežská listina s olověnou bullou na hedvábných nitích), odlišná od „Littera cum filo canapis" také písmem.

Orig., perg. (28 : 35 cm); olověná bulla na žlutých a červených nitích hedvábných. — Listiny klášterské, Tišnov. — Vytištěn v C. D. M., IV., str. 299, čís. 308.

129. 1263, února 16., Viterbo. — Papež Urban IV. bere klášter žďárský pod svou ochranu. — Nádherná bulla papežská s vlastnoručním podpisem papeže a kardinálů.

Orig., perg. (51 : 65 cm); olověná bulla na žlutých a červených nitích hedvábných — Listiny klášterské, Žďár. — Vytištěn v C. D. M., IV., str. 324, čís. 331, omylem k roku 1262.

130. 1488, září 2., Řím. — Papež Innocenc VIII. dovoluje opatům kláštera luckého užívati pontifikalií a světiti paramenty.

Orig., perg. (28 : 50 cm); olověná bulla na červených a žlutých nitích z hedvábí. — Listiny klášterské, Luka.

131. 1507, května 11., Řím. — Papež Julius II. biskupu olomouckému o žalobě Jana, probošta u Všech Svatých v Olomouci, proti Mikuláši, převorovi u sv. Tomáše v Brně.

Orig., perg. (21 : 34 cm); olověná bulla na konopné šňůře. — Listiny klášterské, augustiniáni v Olomouci.

132. 1572, listopadu 21., Řím. — Papež Řehoř XIII. potvrzuje založení jesuitského kláštera v Brně.

Orig., perg. (56 : 74 cm); olověná bulla na červené a žluté šňůře hedvábné. — Listiny klášterské, jesuité v Brně.

133. 1712, dubna 21., Řím. — Papež Klement XI. biskupu brixenskému, aby Jana Bernhardina Gentilottiho uvedl v udělený jemu kanonikát trientský. — Příklad nepěkného písma papežské kanceláře v XVIII. století.

Orig., perg. (20 : 30 cm); olověná bulla na konopné šňůře. — Cizí listiny.

134–135. 1703 a 1772. — Líc a rub dvou papežských listin, jež dle pečetě s rybářským prstenem mají název „sub anulo piscatoris".

Orig., perg. — Listiny klášterské, Luka.

Vitrina IX. (2. polovice): Listiny zvláštní.

Tři nejstarší listiny zemského archivu v jazyku německém:

136. 1. 1310, října 21. – Raimund z Lichtnberka pro klášter oslavanský.

Orig., perg., pečeť na proužcích. — Listiny klášterské, Brno, klášter královė. — Vytištěn v C. D. M., VI., str. 31, čís. 40.

137. 2. 1317, března 8., Rejc. — Jindřich z Lippého o vsi Kailingu.

Orig., perg.; 2 polámané pečetě na proužcích. — Listiny klášterské, Luka. — Vytištěn v C. D. M., VI., str. 87, čís. 114.

138. 3. 1317. — Kateřina z Lomnice zakládá klášter sv. Anny.

Orig., perg.; 9 částečně poškozených pečetí. — Listiny klášterské, Brno, dominikánky. — Vytištěn v C. D. M., VI., str. 82, čís. 110.

Dvě nejstarši listiny zemského archivu v jazyku českém:

139. 1. 1387, červenec 9., Brno. — Hynek z Miličína stran věna Markéty z Vážan.

Orig., perg.; tři dobře zachovalé pečetě na proužcích. — Sbírka listin stavovských. — Vytištěn v C. D. M., XI., str. 390, čís. 443.

140. 2. 1389, března 17., Brno. — Markrabě Jošt vystavuje svému bratru Prokopovi dlužní list na 500 kop grošů.

Orig., perg., 9 částečně poškozených pečetí na proužcích. — Bočkova sbírka listin č. 548. — Vytištěn v C. D. M., XI., str. 462, čís. 545.

141. 1483. — Řád kartuziánů přijímá klášter herburský v Brně do bratrství řádu. — Řídká forma pečetě; na papíře vytlačená pečeť na proužcích.

Orig., perg., něm. — Listiny klášterské, Brno, jesuité.

142. 1489, července 19. — Odpustkový list papežského legáta pro klášter herburský v Brně za příčinou nebezpečí hrozícího od Turků. — Nejstarší tištěný odpustkový list na pergameně v zemském archivu.

Orig., perg., lat., pečeť na šňůře konopné.

143. 1341, června 1., Brno. — Notářský instrument notáře Michala Theoderici de Praga o závazku faráře Ulrycha z Dolní Bobrové k zaplacení 5 věrdunků pražských grošů komturovi špitálu Johanitů na Starém Brně. — Jeden z našich nejstarších notářských instrumentů.

Orig., perg., lat., ještě ve formátě příčném; notářská klausule a notářská značka; kromě toho pečeté 6 svědků, jedna pečeť schází. — Listiny klášterské, Žďár. — Vytištěn v C. D. M., VII., str. 232, čís. 322.

144. 1341, července 15. — Notářský instrument notáře Michala Theoderici de Praga o rozhodnutí smírčího soudu, týkajícího se desátku z obce Hrušovan. — Jeden z našich nejstarších notářských instrumentů.

Orig., perg., lat., formát podélný; notářská klausule a notářská značka; 2 pečetě smírčích soudců na proužcích. — Listiny klášterské, Žďár. — Vytištěn v C. D. M., VII., str. 242., čís. 338.

145. 1397, března 26. — Notářský instrument o výpovědi faráře Damiana v Novém Městě v jeho desátkové při s klášterem Žďárem.

Orig., perg., lat., formát podélný; notářská klausule a notářská značka bez pečetí. — Listiny klášterské, Žďár. — Vytištěn v C. D. M., XII., str. 348, čís. 383.

Příklady poškozených listin:

146. 1. Odpryskáním inkoustu,

147. 2. ohněm,

148. 3. ohněm a vlhkem.

149. Papír zaponem praeparovaný a nepraeparovaný.

Vitrina X.: Listiny zvláštní.

150. 1450, března 27., Vídeň. — Bratři Hanuš, Jindřich, Kryštof a Jiří z Liechtenštejna prodávají panství pöggstallské v Dolních Rakousích bratřím Holzerovým. Největší pergamenová listina zemského archivu.

Orig., perg. (68 : 114 cm), něm.; obě pečetě od proužků odtrženy. — Promberova sbírka listin.

151. 1445, prosince 15., Olomouc. — Olomoucký biskup Pavel ustanovuje Jana Pauswengela farářem v Olbramovicích. — Jedna z nejmenších pergamenových listin zemského archivu.

Orig., perg., (10 : 13 cm) lat.; pečeť na proužcích. — Listiny klášterské, klášter králové.

152. 1393, července 11., Zábrdovice. — Listina notáře Jakuba Jana z Brna, týkající se různých žalob řádu křížovníků na Starém Brně. — Závit pergamenový, jehož začátek schází, skoro 17 metrů dlouhý; jedna z nejdelších listin.

Orig., perg., lat.; jednotlivé listy ve výměře 25:60 cm jsou slepeny a v záhybu opatřeny notářskou značkou. — Bočkova sbírka, čís. 3116. — Srv. C. D. M., XII., str. 160, čís. 164.

153. 1446, dubna 7., Znojmo. — Ulrych Eiczinger z Eiczingu jako smírčí soudce zvolený císařem Bedřichem, Rakušany a Moravany olistiňuje smlouvu o mír mezi Rakousy a Moravou. — Na obou stranách popsaná listina originální.

Orig., perg., něm.; 9 pečetí na proužcích. — Promberova sbírka listin.

154. 1654, října 20., Zábrdovice. — Godefrid, opat kláštera zábrdovského, tak zvaným transfixem potvrzuje, že pečeť na originále ze dne 22. září 1305 je porouchána. — Transfix je forma listiny, která se u nás zřídka vyskytuje.

Orig., perg., lat. — Listiny klášterské, Tišnov.

155. 1603, října 17., Skočov. — Rodný list obce Skočova pro Jana Sarkandera.

Orig., perg., lat. — Úprava kalligrafická. Pečeť v černém vosku a olověné kapsli na pestré šňůře s třapci. — Nová sbírka.

156. 1704, ledna 30., Řím. — Generál jesuitů Thyrsus Gonzalez přijímá Raimunda Ferdinanda hraběte Lanthieriho do bratrstva Ježíšova. — Originální listina s pomalovaným okrajem.

Orig., perg., lat.; pečeť přitisknuta. — Bočkova sbírka čís. 5688.

157. 1748, září 16., Řím. — Originální listina papežského protonotářství pro Jiřího Matuška, opata zábrdovského, s pomalovaným okrajem.

Orig., perg., lat.; pečeť na červené šňůře. — Listiny klášterské, Zábrdovice.

158. 1763, ledna 1., Brno. — Kryštof František Lilienthal zakládá fundaci pro missionáře ve vsi Krásné u Jimramova. — Originální listina s pérovými kresbami.

Orig., perg., něm.; 4 pečetě na proužcích. — Listiny klášterské, jesuité v Brně.

159. Listina valašského vévody Mikuláše z roku 1723 písmem cyrillským, jazykem rumunským a s řeckou formulí stvrzovací.

Orig., perg.; písmo dílem zlaté. — Úprava kalligrafická. — Sbírka cizích listin.

Vitrina XI. (1. polovice): Bible a díla liturgická.

160. Bible Lobkovická. Psaná 1480.

Pergamenový svazek s 575 listy a se 77 krásnými iniciálkami, několik iniciálek a listů je vystřiženo. — Dobrovský ve svém spise „Reise nach Schweden", str. 74, a Dudík ve své práci „Forschungen in Schweden", str. 142, popisují ještě starou nádhernou vazbu aksamitovou se znakem rodu Lobkoviců, po němž bible má své jméno. — Dnes je vázaná v prosté kůži. Na str. 572 v. je datum dokončení 1480, v den před sv. Matějem. — Sbírka rukopisů (švédské rukopisy).

161\. Bible Bočkova ve dvou svazcích. Psaná v 2. polovici XV. století.

Dva svazky pergamenové, svazek první má 347 listů a 28 iniciálek, svazek druhý 352 listů a 43 iniciálek. Na vnitřní straně desky je napsáno: Tato biblí staročeská, někdy páně Bočkova z Kunstátu, syna krále Jiřího, dlauhým užíváním zevnitř na deštkách potrhaná a sešlá byvši J. Mti. vysoce urozeného pana pana Petra Woka z Rožmberka etc., pána a vladaře domu Rožmberskýho nařízením a nákladem obnovena a novou koží potažena jest. Léta páně MDCVIII, dne 20. Augusti. — Sbírka rukopisů (švédské rukopisy).

162\. Antiphonarium z 15. století s malovanými iniciálkami.

Pergamenový svazek. — Sbírka rukopisů Františkova musea, čís. 638.

Vitrina XI. (2. polovice): Autografy.

163\. 1485. — Vlastnoruční dopis zemského hejtmana markrabství moravského Ctibora z Cimburka, pána na Tovačově, Petru Haugwicovi z Biskupic.

Papír, čes. — Nová sbírka „Veletín".

164\. 1543, dubna 10., Pardubice. — Vlastnoruční dopis Jana z Pernštýna na Helštýně Václavovi z Ludanic na Chropyni, zemskému hejtmanu markrabství moravského.

Papír, čes. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

Tři vlastnoruční dopisy Karla z Žerotína:

165\. 1. 1621, dubna 8., Náměšť. — V jazyce českém jeho choti Kateřině z Valdštýna.

166\. 2. 1626, května 7., Náměšť. — V jazyce latinském osobě duchovní.

167\. 3. 1626, října 12., Rosice. — V jazyce německém kardinálu Dietrichštejnovi.

Papír. — Sbírka Františkova musea.

168\. 1615, srpna 18., Mikulov. — Vlastnoruční list kardinála Františka z Dietrichštejna, biskupa Olomouckého.

Papír, něm. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

169\. 1627, listopadu 15., Berlín. — Vlastnoruční dopis Valdštýna na císaře.

Papír, něm. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

170\. 1659, května 26., Klášter Hradisko. — Vlastnoruční dopis historika Jiřího Crugera soc. Jes. Janu Radouskému, proboštovi ve Šternberku.

Papír, lat. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

171\. 1678, srpna 15., Peking. — Dopisy místoprovinciála Ferdinanda Verbiesta soc. Jes.

Čínský papír, lat. — Sbírka Cerroniho, II., 394.

172. 1712, března 4. — Vlastnoruční dopis Josefa Dobrovského Petru Cerronimu.
Papír, něm. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

173. 1724, srpna 19., Vídeň. — Francouzský dopis prince Eugena Savojského s vlastnoručním podpisem.
Papír. — Sbírka Františkova musea.

174. Autograf dějezpytce Jana Petra Cerroniho (narodil se 1753, zemřel 1826).
Papír, něm. i lat. — Bočkova sbírka čís. 12.290.

175. 1757, Klášter Hradisko. — Vlastnoruční francouzský dopis dějezpytce A. Th. Fasseau-a P. Nepomuku Dupenimu, Ord. Praem. ve Vídni.
Papír. — Bočkova sbírka čís. 12.290.

176. 1761, ledna 30. — Vlastnoruční dopis van Swietena dru. Humelauerovi.
Papír, lat. — Bočkova sbírka čís. 12.290.

177. 1762, ledna 18., Brno. — Vlastnoruční dopis rajhradského probošta Bonaventury Pitera Gelasiu Dobnerovi.
Papír, lat. — Bočkova sbírka čís. 12.290.

178. 1771, pridie idus decembris (prosince 12.), Lipsko. — Autograf knížete Josefa Alexandra Prusa Jablonowského, zakladatele Vědecké společnosti Jablonowských.
Papír, lat. — Cerroniho sbírka, II., 235.

179. 1779, října 2., Curych. — Vlastnoruční dopis Jana Kašpara Lavatera Františku Eberlovi v Olomouci.
Papír, něm. — Sbírka Františkova musea.

180. Bez data. — Vlastnoruční dopis císařovny Marie Terezie hraběti Blümegenovi.
Papír, něm. — Nová sbírka „zeměpání".

181. 1815, prosince 18., Brno. — Vlastnoruční dopis rakouského historiografa svobodného pána Josefa šl. Hormayra.
něm. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

182. 1817, června 19., Vídeň. — Vlastnoruční dopis Žofie Schröderové pánovi z Kronenfelsu.
Papír. něm. — Bočkova sbírka, čís. 12.290.

183. 1869, února 8., Praha. — List Františka Palackého Františku Malaskovi v Drásově.
Papír. čes. — Sbírka rukopisů, korrespondence.

Tabulka XIV.: Obraz císaře Karla V. z erbovníku Hanuše Volfa Glasera z roku 1545 s nadpisem:

„Carl der Fünnfft inn seinr Mayestet
Mit anzaig seinr herrschafft, Lannd unnd Stett."

Původní velikost obrazu 22 : 34 cm.

193. 1822, listopadu 22., Vídeň. — Císař František II. povyšuje Edvarda z Collaltů a jeho potomky do stavu dědičného knížetství.

Pergamenový svazek v červeném aksamitu v nádherné úpravě kalligrafické, pečeť na zlaté šňůře.

194. Kniha erbů šlechtických rodin v Benátkách. „Cronica Veneta delle famiglie nobili“. Četné kresby erbů.

Svazek foliový. — Viz str. 105.

195. Kolem r. 1600. — Benátský dože ustanovuje Bernarda Malipiera velitelem měst Leguano a Porto. Výpis ze stanov knihy Libro d'oro.

Pergamenový svazek v nádherné vazbě benátské.

196. 1660, dubna 8., Benátky, palác dožecí. — Dože Dominik Contarini ustanovuje Francesca Donu kapitánem města Udine. Výpis ze stanov knihy Libro d'oro.

Pergamenový svazek v červeném aksamitu.

197. 1675, listopadu 13., Benátky. — Úřední výpisy z knihy liber aureus (libro d'oro) ortuum nobilium Venetorum o členech rodu Collaltů s pečetí dožete Mikuláše Sagreda.

Pergamenový svazek s krásným tiskem na kůži a s obrazem Antonína Františka z Collaltů. — Přivěšena je bulla města Benátek.

198. 1790, července 9., Benátky. — Benátský dože ustanovuje Odoarda z Collaltů kapitánem Brescie. Výpisy ze stanov benátské knihy libro d'oro.

Pergamenový svazek se stříbrnými deskami s přivěšenou bullou.

199. Náčrt sněmovny v 17. století.

Kresba na papírovém listě.

200. Všeobecná kniha erbů Hanuše Wolfa, řečeného Glasera z roku 1545.

2600 znaků. Papírový svazek formátu foliového. — Viz obraz císaře Karla V. na tabulce XIV. — Srv. str. 105.

201—202. 1589. — Dva na skle malované erby Hynka z Valdštýna na Brtnici a jeho choti Kateřiny Zajímačky z Kunštátu.

Viz poznámku na str. 94.

203. 1586, února 27., Praha. — Císař Rudolf II. udílí Matěji Světlíkovi šlechtictví a erb.

Orig., perg., kalligrafická úprava a erb. Pečeť na pestré šňůře.

204. 1147—1323. — Kronika hraběte z Thurnů.

Papírový sešit ze století 16. — Viz str. 103.

205. 1619. — Vlastnoruční prosebný list hraběte Víta Jindřicha z Thurnů císaři Ferdinandovi II. za prominutí následků účasti na české rebelii.

Papír, německý.

206. 1622, července 17., Soproň. — Císař Ferdinand II. udílí milost Vítu Jindřichu z Thurnů, jenž se súčastnil rebelie.

Orig., perg., čes., bez pečetě.

207. 1293, srpna 8., Gorice. — Gertruda z Traberchu olistiňuje léno. — Nejstarší kus teufenbašské sbírky listin.

Orig., perg., něm., pečeť na proužcích. — Viz V. Brandla, Urkundenbuch der Familie Teuffenbach, str. 1, čís. 1.

208. 1365, dubna 21., Vídeň. — Vévoda Rudolf IV. udílí Hertelovi z Teuffenbachu lénem ves Paldov. — Vlastnoruční podpis vévody „Hoc est verum".

Orig., perg., něm., visutá pečeť. — Srv. V. Brandla, Urkundenbuch der Familie Teuffenbach, str. 52, čís. 66 s nesprávným datem dne.

209. 1588, července 9., Vídeň. — Arcivévoda Arnošt prosí Kryštofa z Teuffenbachu, aby přišel do Vídně.

Orig., papír, něm.; vlastnoruční podpis.

I. skleněná skříň (1. polovice): Císařské a knížecí listy Rombaldovi XIII. a Antonínu Rombaldovi z Collaltů.

210. 1629, května 7., Laxenburg. — Vlastnoruční dopis císaře Ferdinanda II. Rombaldovi z Collaltů o krajní nouzi pevnosti Giaucina. — V jazyce italském.

211. 1629, prosince 8., Vídeň. — Vlastnoruční list císařovny Eleonory Rombaldovi z Collaltů, kterým ho žádá, aby města Mantovy šetřil, kdyby ho dobýti musel útokem, aby ho nedrancoval a za vládu nedal trpěti chudým poddaným. — Jazykem italským.

212. 1629, listopadu 15., Klosterneuburg. — Šifrovaný list císaře Ferdinanda II. hraběti Rombaldovi. – Jazykem německým.

213. 1625, srpna 23., Vídeňské Nové Město. — Vlastnoruční děkovací list Dona Mathiae di Austria Rombaldovi z Collaltů. — Jazykem italským.

214. 1626, ledna 30., Brussel. — Blahopřejný list infantky Isabelly Kláry Eugenie Rombaldovi z Collaltů za příčinou udělení zlatého rouna králem španělským. — Jazykem německým.

215. 1629, března 12., Inšpruk. — Arcivévoda Leopold doporučuje svého plukovníka Aloisa Baldirona Rombaldovi z Collaltů. Vlastnoruční postskriptum. — Jazykem německým a italským.

216. 1730, března 12., Vídeň. — Tajná instrukce císaře Karla VI. pro Antonína Rombalda z Collaltů k volbě papeže po smrti Benedikta XIII. s vlastnoručním přípisem císaře. — Jazykem italským.

217. 1730, července 2., Vídeň. — Vlastnoruční list císaře Karla VI. Antonínu Rombaldovi z Collaltů, mimořádnému vyslanci v Římě za příčinou volby papeže. — Jazykem italským.

II. skleněná skříň (2. polovice): Knížecí listy Rombaldovi XIII. z Collaltů.

218. 1629, Pešť. — Turecký list paši budínského v záležitostech politických Rombaldovi z Collaltů s přiloženým překladem do vlaštiny.

219. 1629, srpna 28., Turýn. — Savojský vévoda Emanuel vítá hraběte Rombalda při jeho příchodu do Italie. — Jazykem italským.

220. 1623, srpna 26. (16.), Darmštát. — Hessenský lantkrabě Ludvík doporučuje hraběti Rombaldovi pro různé záležitosti svého radu a vyslance.

221. 1628, dubna 21., Mnichov. — Vlastnoruční dopis knížete Jana z Zollernů, kterým hraběti Rombaldovi doporučuje svého vyslance plukovníka Hannibala z Herliberku, jehož vyslal ke dvoru a k vévodovi frydlantskému. — Jazykem německým.

222. 1623, června 19., Mnichov. — Vlastnoruční dopis bavorského vévody Maximiliana hraběti Rombaldovi, týkající se spojení vojsk Collaltových s vojsky jeho. — Jazykem italským.

223. 1629, ledna 29., Baden. — Vlastnoruční dopis badenského markraběte Viléma hraběti Rombaldovi, týkající se Salva-guardiae, které jemu poskytl císař. — Jazykem německým.

224. 1630, prosince 7., Modena. — Modenský vévoda Francisco d'Este hraběti Rombaldovi o zaslání císařských listů a různých politických zpráv s vlastnoručním postskriptem. — Jazykem italským.

II. skleněná skříň (1. polovice): Vlastnoruční listy Rombalda XIII. a korrespondence rodinné.

225. 1626, dubna 14., Brtnice. — Vlastnoruční dopis hraběte Rombalda jeho matce. — Jazykem italským.

226. 1620, března 20., S. Salvador. — Vlastnoruční list hraběnky Isabelly Malvezzi na jejího syna hraběte Rombalda. — Jazykem italským.

227. 1619, srpna 17., S. Salvador. — Vlastnoruční list hraběte Antonína z Collaltů jeho synu hraběti Rombaldovi. — Jazykem italským.

228. 1617, srpna 14., Praha. — Vlastnoruční list hraběte Jindřicha Matyáše z Thurnů hraběti Rombaldovi v záležitosti sňatku Rombaldova s hraběnkou Pollixenou z Thurnů. — Jazykem německým.

229. 1617, srpna 30., Praha. — List kardinála Klesla hraběti Rombaldovi, týkající se sňatku s Pollixenou z Thurnů. — Jazykem italským s vlastnoručním postskriptem kardinálovým: „Man mues die sachen nit übereilen, aber auch nit gar zu lang warten, alles mit vernunft."

230. 1618, listopadu 15., Vídeň. — List hraběnky Pollixeny z Thurnů, pozdější choti hraběte Rombalda, jejímu ženichovi stran svého přestoupení na víru katolickou. — Jazykem německým.

231. 1625, června 25., Brtnice. — Koncept listu hraběte Rombalda vévodovi frydlantskému. — Jazykem italským.

232. 1625, května 5. — Koncept listu hraběte Rombalda císaři Ferdinandovi II., týkající se opevnění Prahy. — Jazykem italským.

233. Klíč k šifrované abecedě korrespondence hraběte Rombalda.

II. skleněná skříň (2. polovice): Listy vojevůdců a státníků.

234. 1627, května 3., Praha. — Vévoda frydlantský (Valdštýn) píše hraběti Rombaldovi v záležitostech vojenských a sděluje mu, že co nejdříve přijde do Vídně. — Jazykem německým.

235. 1627, září 19., Brno. — Kardinál Dietrichštejn píše hr. Rombaldovi o bědném stavu Moravy a prosí ho, aby jako pater patriae poskytl pomoci. — Jazykem italským.

236. 1625, srpna 18., Verva. — List Ottavia Piccolominiho hraběti Rombaldovi v různých záležitostech vojenských. — Jazykem italským.

237. 1623, června 23., Hersfeld. — Hrabě Tilly píše hraběti Rombaldovi, že se nepřítel blíží a aby proto rychle poslal posilu. — Jazykem německým.

238. 1619, června 28., Štyrský Hradec. — Hrabě Buquoy píše hraběti Rombaldovi v záležitostech vojenských. — Jazykem španělským.

239. 1628, března 10., Jičín. — General Questenberg píše císaři, aby čelil selským bouřím a Bleylebena poslal do kurfirství saského. — Jazykem německým.

240. 1628, dubna 7., Berlín. — Vojevůdce Merode píše hraběti Rombaldovi o propuštění vojsk kurfirstem brandenburským. — Jazykem německým.

241. [1630], Madrid. — Hrabě Khevenhiller píše hraběti Rombaldovi v záležitostech dvorních. — Jazykem německým.

242. 1625, dubna 21. — List hraběte Karla Harracha hraběti Rombaldovi v záležitostech vojenských. — Jazykem italským.

III. skleněná skříň (1. polovice): Listy vojevůdců a státníků.

243. 1625, července 7., Kis Marton. — Hrabě Antonín Esterhazi píše hraběti Rombaldovi v záležitostech uherských a o opatřeních proti Bethlenovi a proti Turkům. — Jazykem latinským.

244. 1629, června 9., Ponte de Regazo. — Vlastnoruční dopis generála Matyáše Galaše hraběti Rombaldovi v záležitostech vojenských. — Jazykem italským.

245. 1630, června 3., Suona Campana. — Vlastnoruční dopis hraběte Arnošta Anhalta, jímž hraběte Rombalda prosí o dovolenou na několik týdnů. — Jazykem německým.

246. 1619, listopadu 15., Wallerschantz. — Plukovník Jan Aldringer prosí hraběte Kašpara Hanuše Stadiona, aby ho a jeho setninu doporučil císaři. — Jazykem německým.

247. 1628, července 28., Staré Město. — Hrabě Montecuccoli píše hraběti Rombaldovi v záležitostech vojenských. — Jazykem italským.

248. 1629, června 13., Hradec. — Kníže z Eggenberku a vévoda na Krumlově píše hraběti Rombaldovi o dobytí Starlice a Gorny Kladushy Turky. — Jazykem německým.

249. 1626, října 10., Bayreut. — Markrabě Krystyan z Brandenburka prosí hraběte Rombalda, aby brandenburského markraběte Jana Jiřího, až bude meškati ve Vídni, přijal ve slyšení.

250. 1629, prosince 5., Frankfurt. — Hrabata ve Veteravě píší hraběti Rombaldovi, že plukovník z Ossy utiskuje jejich poddané ubytováním. — Jazykem německým.

251. 1629, dubna 7. (17.). — Knížata z Hohenlohe hraběti Rombaldovi o utiskování své země. — Jazykem německým.

III. skleněná skříň (2. polovice): Varia. Náčrty z mapy hr. Pappenheima.

252. Mapa jezera Lago di Chiavenna s opevněními. — Kresba od ruky.

253. Plán pevnosti opavské. — Kresba od ruky.

254. Kresba od ruky, týkající se vojenství.

Psané a tištěné noviny, letáky, písně z třicetileté války, jež sebral Rudolf z Teufenbachu.

255. „Fernerer Bericht, was sich mehrers vor und nach Eroberung beider Päß Greiffenhagen und Gartz begeben und zugetragen.“ — Vytištěn ve Štětíně r. 1631.

256. Řádné noviny z Vídně ze dne 18. prosince 1632.

257. Psané noviny z Lipska ze dne 10. května.

258. Psaný leták „Teutsche Beschreibung der friedländischen Armatur“.

Knihovna. Vitrina XIII. Cizí inkunabule.

259. 1469, Řím, In domo magnifici viri Petri de Maximo. — M. T. Cicero: De oratore. De claris oratoribus. De perfecto genere dicendi.

Svazek foliový, 188 listů. Chybějí znaménka ukazovací a nejsou číslovány ani listy ani složky. Dřevěné desky potažené hnědou koží se slepým tiskem, nahoře i dole jsou vytištěna slova „Omnis vita est suplicium“. Iniciálky a viněty ve zlatě a barvě, nadpisy v barvě červené. — Pochází z knihovny farního chrámu v Mor. Třebové.

260. 1470, Řím, In domo Petri et Francisci de Maximis iuxta campum Flore, presidentibus magistris Conrado Suueynheym et Arnoldo Panartz. — M. T. Cicero: Epistulae.

Svazek foliový, 184 listů. Chybějí znaménka ukazovací a nejsou číslovány ani listy ani složky. Dřevěné desky potažené hnědou koží se slepým tiskem. Několik listů vytrženo. — Provenience jako u čís. 259.

261. 1472, Benátky, Joannes de Colonia Agrippinensi atque Vindelinus de Spira. — Plautus: Comoediae. Cum commentario Georgii Alexandrini.

Svazek foliový, 248 listů. Chybějí znaménka ukazovací a nejsou číslovány ani listy ani složky. Dřevěné desky z polovice potaženy hnědou koží. Provenience jako u čís. 259.

262. 1474, Řím. — Domitius Calderinus Veronensis: Commentarii in Juvenalem. Připojeno: Domitius Calderinus Veronensis: Commentarii in satyras Juvenalis. 1475, Benátky. Jacobus de Rubeis Gallicus. — Aule Flacci Persii satyrae.

Bez udání místa a roku. — Enarrationes satyrarum Juvenalis per Georgium Merulam Alexandrinum. 1478, Tarvisii, Bartholomeus de Confoloneris.

Svazek foliový, 229 listů. Vazba jako u čís. 261. — Provenience jako u čís. 259 s poznámkou na fol. 1; „Ecclesiae b. Virginis Civitatis Triboviensis in Moravia. 1639".

263. 1474, Ulm, Johannes Zeiner de Rutlingen. — Alvarus Pelagius: De planctu ecclesiae.

Svazek velkého formátu foliového, 405 listů o dvou sloupcích, chybějí znaménka ukazovací a nejsou číslovány ani listy ani složky. Několik krásných iniciálek. Dřevěné desky potažené koží se slepým tiskem. — Pochází z knihovny kathedrály olomoucké a dostal se tam r. 1495 odkazem Erasma Taschneřa z Opavy, vikáře kostela olomouckého. Do zemského archivu přišla tato inkunabule s rukopisy švédské sbírky.

264. 1476, Brixen, Henricus de Colonia. — Domitius Calderinus Veronensis: Commentarii in Sylvas Statii Papinii; in Sappho Ovidii; Elucubratio in quaedam Propertii loca. — K tomu se pojí: Bartholomei Fontii commentarii in Persium poetam. Florencie 1477.

Svazek kvartový, a—o 10; a—e 6; a—n 2. — Desky dřevěné, potažené svinskou koží. — Původ jako u čís. 259; stejná poznámka jako u čís. 262.

265. 1478, Basilej. — Vocabularius breviloquus.

Svazek foliový, fol. a—8. 10. — Desky dřevěné, potažené hnědou koží. — Původ není znám.

266. 1479, Štrasburk, Johannes de Colonia a Johannes Mathen de Gheretzem. — Platina: Vitae summorum pontificum.

Svazek foliový, 240 listů, a—ff 7. Barevná iniciálka a obruba. — Desky dřevěné, potažené koží se slepým tiskem. — Původ jako u čís. 259.

267. 1484, Benátky, Hermanus Lichtenstein Coloniensis. — Joannes Tortellius Arretinus: Commentarii grammaticorum. — K tomu se pojí: Vocabularius breviloquus. Štrasburk 1488. — Velmi čistý a cenný tisk.

Svazek foliový. A 1—u 5; A a 1—Y 5. — Iniciálky. Desky dřevěné, potažené koží se slepým tiskem. — Původ není znám.

268. 1485, Augšpurk. — Herbář o 435 kapitolách, s obrazy rostlin a jiných věcí.

Svazek kvartový, a—x 9. — Vázán ve svinské kůži. — Pochází z knihovny kláštera Marie-Magdaleny v Brně.

269. 1485, Štrasburk. — Tractatus contra perfidiam aliquorum Bohemorum et nominatim Rokycanae, compositus a. 1445.

Svazek kvartový, a—o 8. Vazba moderní. — Původ není znám.

270. 1486, Norimberk, Antonín Koberger. — Aeneas Sylvius, Epistolae familiares.

Svazek kvartový, fol. a II.—bb VIII. Desky dřevěné, potažené svinskou koží.

271. 1493, Norimberk. — Kroniky a historie s figurami a obrazy od počátku světa až na naši dobu v jazyku německém.

Svazek foliový, 286 listů (mnoho listů schází). Jednoduchá vazba kožená. Mnohé dřevorytby. — Původ není znám.

272. 1494, Lipsko, Konrád Kacheloven. — Pharetra fidei catholice, sive ydonea disputatio inter Christianos et Judeos.

Sešit kvartový, A—B 4, nevázaný. — Původ není znám.

273. 1496, Augšpurk, Erhard Ratdold. — Ars memorativa, Kalendarium magistri Joannis de Monte regio a mnohé jiné traktáty.

Svazek kvartový. Desky dřevěné, potažené svinskou koží. — Původ není znám.

274. 1498, Jiří Schöchs z Sulzpachu, měštěnín Norimberský. — Agenda secundum chorum Olomucensem.

Svazek kvartový, (a I)—t x. Nová prostá vazba. — Pochází z knihovny kathedrály olomoucké. — Pěkný tisk v černých a červených barvách.

275. 1506, Benátky, Petrus Liechtenstein Coloniensis, Germanus. — Česká bible.

Svazek foliový, 557 listů a 11 listů rejstříku; mnohé listy jsou psány rukou, kniha velmi poškozena, vazba chybí.

276. 1510, Wentz, Jan Schöffer. — Řád bamberského soudu hrdelního. K tomu se pojí: 1526, Norimberk, Jošt Gutknecht. — Řád braniborského soudu hrdelního. — V jazyku německém.

Svazek foliový s četnými dřevorytbami. — Desky dřevěné, potažené koží.

277. 1536, Augšpurk, Jindřich Steyner. — Sbor kostnický. K tomu se pojí: Řád práva hrdelního císaře Karla V. z r. 1533. — Usnesení sněmovní v Řezně 1532. — Reformace císařského soudu komorního. 1532. — Všechna tři pojednání jsou tištěna u Ivo Schöffera v Mohuči v jazyku německém.

Svazek foliový s četnými obrazy. — Mnoho listů poškozeno a vytrženo. — Desky dřevěné, potažené svinskou koží.

278. Bez roku a místa tiskového. — Ortus sanitatis.

Svazek foliový, a II.—L IV., s četnými obrazy a přídavky rukou psanými. — Desky dřevěné, potažené hnědou koží. Na vnitřní desce: „Pro bibliotheca praepositurae s. Hippolythi 1769“. — „Ex libris P. Joannis Franc. Josephi Ruiola, s. ord. crucigerorum cum rubea stella ac p. t. decani Rubro-Ryeczicensis, comparatus ab Hebreo 1 f. 51. x. Pragae, a° 1693.“

279. Abraham Ortelius: Theatrum orbis terrarum. První velký atlas XVI. stol. Zdá se, že je to jedno z těch vydání s 70 mapy, které vyšly mezi 1570 a 1576; obsahuje také „Synonymia locorum geographicorum“.

Svazek foliový, velmi poškozený, mnoho listů chybí.

Rusticl de Schibnitz petiverunt sibi super casu subscripto iuris sententiam inveniri. Actori et reo ratione cuiusdam debiti peremptorio assignato termino, reus coram actuato eodem termino comparens iudicio suam publicans presentiam et actoris instanter accusans absentiam, postquam iudex et iurati hora meridiei terminato iudicio surrexissent, petivit sibi sententialiter dictari: utrum a querelis actoris, pro quibus eum in causam traxisset, cum nec per se nec per responsalem comparuisset, rigore iuris non esset absolutus Super quo a iuratis dictabatur: nisi actor infra triduum continue subsecuturum veniens causam absentie sue legitimam demonstraret, reus esset ab eius instantiis absolutus. Qua sententia lata statim actor venit, petens pro se iudicialiter sententiari, cum tantum dies media transivisset et tota dies sibi cederet et pro termino assignata fuisset et sol nondum occidisset, utrum adhuc non tempestive venisset et iuxta suam querimoniam sibi provideri de iusticia deberet. Qui rustici de Schibnitz per iuratos B. taliter sunt informati: si dies dictis partibus pro termino peremptorio prefixa fuerit communis et generalis, ita quod tali die pro causis quibuslibet consuevit ab antiquo iudicium haberi, sicut, verbi gratia, est in Brunna sabbatum vel feria quarta, tunc actori non cessit tota dies, sed tantum usque ad meridiem vel usque ad aliam diei partem, ad quam aliis statutis temporibus iudex et iurati actum continuare iudiciarium consueverunt, nisi fortassis ex malicia in damnum actoris iudex et iurati horam anticipassent et breviassent eandem. Si autem dies huiusmodi non fuerit communis, sed tantum specialiter dictis partibus pro causa, que inter eos vertebatur, pro termino assignata, tunc utrique cessit tota dies et reus tenetur actoris querimonie respondere. Et fundatur ista sententia super hac distinctione solemni, quod duplex est iudicium: quoddam ordinarium, quod habet diem determinatam, qua consuevit ab antiquo iudicio presideri; quoddam autem extraordinarium, quod non habet diem determinatam, sed ad ipsum exercendum iudex prefigere solet diem sibi causis ad eius audientiam deductis et partibus competentem. Et primum quidem iudicium respicit aliquam diei partem, ut plurimum tantum meridiem; secundum autem respicit totam diem, ut patet infra: Quidam est actor principalis.

Reus potior est actore in defendendo.

Rustici de Schibnitz petiverunt sibi super casu subscripto iuris sententiam inveniri. Actori et reo ratione cuiusdam debiti peremptorio assignato termino, reus coram actuato eodem termino comparens iudicio suam publicans presentiam et actoris instanter accusans absentiam, postquam iudex et iurati hora meridiei terminato iudicio surrexissent, petivit sibi sententialiter dictari: utrum a querelis actoris, pro quibus eum in causam traxisset, cum nec per se nec per responsalem comparuisset, rigore iuris non esset absolutus. Super quo a iuratis dictabatur: nisi actor infra triduum continue subsecuturum veniens causam absentie sue legitimam demonstraret, reus esset ab eius instantiis absolutus. Qua sententia lata statim actor venit, petens pro se iudicialiter sententiari, cum tantum dies media transivisset et tota dies sibi cederet et pro termino assignata fuisset et sol nondum occidisset, utrum adhuc non tempestive venisset et iuxta suam querimoniam sibi provideri de iusticia deberet. Qui rustici de Schibnitz per iuratos B. taliter sunt informati: si dies dictis partibus pro termino peremptorio prefixa fuerit communis et generalis, ita quod tali die pro causis quibuslibet consuevit ab antiquo iudicium haberi, sicut, verbi gratia, est in Brunna sabbatum vel feria quarta, tunc actori non cessit tota dies, sed tantum usque ad meridiem vel usque ad aliam diei partem, ad quam aliis statutis temporibus iudex et iurati actum continuare iudiciarium consueverunt, nisi fortassis ex malicia in dampnum actoris iudex et iurati horam anticipassent et breviassent eandem. Si autem dies huiusmodi non fuerit communis, sed tantum specialiter dictis partibus pro causa, que inter eos vertebatur, pro termino assignata, tunc utrique cessit tota dies et reus tenetur actoris querimonie respondere. Et fundatur ista sententia super hac distinctione solempni, quod duplex est iudicium: quoddam ordinarium, quod habet diem determinatam, qua consuevit ab antiquo iudicio presideri; quoddam autem extraordinarium, quod non habet diem determinatam, sed ad ipsum exercendum iudex prefigere solet diem sibi causis ad eius audientiam deductis et partibus competentem. Et primum quidem iudicium respicit aliquam diei partem, ut plurimum tantum meridiem; secundum autem respicit totam diem, ut patet infra: Quidam est actor principalis.

Reus potior est actore in defendendo.

II

Rustici de schibnitz petiuerũt sibi sup casu subscripto
iuris sententiã inueniri. Actori ⁊ reo racione cuiusdã debiti peremptorio assignato
termino reus coram actuato eodẽ termino cõparẽs iudicio suã publicãs presentiã et
actor instãter accusans absentiam postq̃
iudex ⁊ iurati hora meridiei terminato iudicio surrexissent petiuit
sibi sententialiter dictari. Utrũ a querelis actoris p quib9 eũ in
causam traxisset cũ nec p se nec per responsalẽ cõparuisset rigore
iuris non esset absolutus. Super quo a iurat. dictabat nisi actor
infra triduũ cõtinue subsecuturũ veniẽs causam absentie sue legi
timã demõstraret. re9 esset ab ei9 instãtiis absolut9. Qua senten
tia lata statim actor venit petẽs p se iudicialiter sentẽciari cũ tãtũ
dies media trãsiuisset ⁊ tota dies sibi cederet ⁊ pro termino assi-
gnata fuisset ⁊ sol necdũ occidisset verũ adhuc nõ tẽpestiue venis-
set ⁊ iuxta suã querimoniã sibi prouideri de iusticia deberet. Qui
rustici d schibnitz p iuratos B. taliter sũt iformati. Si dies dicta
ptib9 pro termio perẽptorio p̃fixa fuerit cõmunis ⁊ generalis ita
q̃ tali die pro causis q̃buslibet cõsueuit ab antiquo iudiciũ ha-
beri. Sicut verbigr̃a. Est in Brũna sabbatũ vel feria quarta tũc
actori yõ cessit tota dies s; tñ vsq; ad meridiẽ vel vsq; ad aliam
diei partẽ ad quã aliis statut. tẽporib9 iudex ⁊ iurati actũ cõtinu
are iudiciariũ cõsueuerũt nisi fortassis ex malicia in dãnũ actoris
iudex ⁊ iurãti horã anticipassent ⁊ breuiassent eãdẽ. Si aũt dies
huiusmodi nõ fuerit cõmunis s; tñ specialiter dictis ptib9 pro
causa que inter eos vtebat pro termio assignata. tũc vtriq; cessit
tota dies ⁊ re9 tenet actoris querimonie respõdere. Et fundat
ista sentẽcia super hac distinctiõe solẽni. q̃ duplex est iudiciũ: qo
dã ordinariũ quod habet diẽ determinatã qua cõsueuit ab anti
quo iudicio p̃sideri. Quoddã aũt extraordinariũ qd nõ hab; di
em determinatã s; ad ip̃m exercẽdũ iudex p̃figere solet diem sibi
causis ad ei9 audiẽtiã deductis ⁊ partib9 competẽtẽ. Et primũ
quidẽ iudiciũ respicit aliquã diei partẽ vt plurimũ tñ meridiem.
Secũdũ aũt respicit totã diẽ vt pars istra Quidã ẽ actor p̃ncipal

Reus potior est actore in defendendo.

a ii

Tabulka XV.: První list prvotisku na pergameně „Liber sententiarum Brunnensium".
(Kniha nálezů brněnských konšelů.)

Velikost prostoru popsaného 11 : 19·5 cm.

Vitrina XIV. České a moravské inkunabule a prvotisky nejstarších moravských tiskáren.

280. 1523, Mladá Boleslav, Jiří Štyrsa. — Spis tento otázek trojích. První jako počínajících, druhé prospívajících, třetí dokonalejších, totiž: dětí, mladencův i zmužilých v víře obecné křesťanské jediné etc.

Svazek kvartový, A I—R V, vázaný v kůži.

281. 1523, Litomyšl, Paulus Olivecensis. — Spis Martina Lutera z řeči německé v českú přeložený, v němž ukazuje, co se mu při Bratřích zdá za pravé a co pochybné; s obrazem Martina Luthera. Předcházejí a následují pojednání:

1. Spis dosti činící otázce protivníkův Jednoty bratrské, proč křest po služebnosti od kněze římského svěcení stálé v ně se opětuje (1521, Paulus Olivecensis).
2. Odpověď Bratří na spis Martina Lutera, co se mu při Bratřích vidělo za pravé a co v pochybnosti neb v nesrozumění (1523, in Monte Oliveti).
3. Spis tento, jenž jest počtů vydání, najprv o moci světa (1523, na Podolci).
4. Odpis proti odtržencóm, jenž se malou stránkú nazývají... proti spisu o moci . . . světa (1524, na Podolci, Jiřík Sstyrsa).

Svazek kvartový, A II—H VIII, A I—C IV, A I—H IV, A I—J VIII, A I—H VIIII. — Desky dřevěné potažené černou koží se slepým tiskem.

282. 1538, Litomyšl, Alexander Magnes. — Práva zemská, na kteráž se práva manská vztahují. — Předchází: Práva manská L. P. 1538. Tlačeny jsou tyto knihy v Olomúci skrz Jana Olivetského z Heřmaní. Nákladem pana Stanislava biskupa Olomuckého.

Svazek foliový, 127 listů a rejstřík, jeden list na konci popsán: „Léta p. 1539, v pátek po na nebe vstúpení buožím, držán jest sněm obecní manský na Kroměříži . . .“ — Hnědé desky kožené se slepým tiskem. Na vnitřní desce: „In die fürstl.-bischöfliche Kanzlei gehörig“.

283. 1511, Plzeň, Mikuláš Bakalář. — Johannes Aquensis: Vocabularium, cui nomen Lactifer (slovník latinsko-český).

Svazek kvartový, A I—oo VIII. — Desky dřevěné. — Pochází z knihovny piaristů v Litomyšli.

284. 1488, Praha. — Biblí svatá, to jest starého i nového zákona. Nákladem slovutných mužů a měšťanů, pana Jana Pytlíka a pana Severina Kramáře, toho léta konšelův pražských.

Svazek foliový, vázaný v deskách dřevěných, potažených koží. — Četné listy, jež chybí, jsou nahrazeny moderními opisy. — Pochází z vlastnictví Emanuela Donata na Vsetíně.

285. 1501. Staré město Pražské. — Františka Petrarchy knihy dvoje o lékařství proti štěstí a neštěstí; z latiny do češtiny přeložil Řehoř Hrubý z Jelení.

Svazek foliový, I—VI, a—p VI, A I—Q X. Desky kožené.

286. 1556, Staré město Pražské. Jiří Melantrych Rožďálovský. — Biblí česká.

Svazek foliový s dřevorytinami, 603 listy a rejstřík. — Desky dřevěné, potažené svinskou koží se slepým tiskem. — Pochází z kláštera velehradského.

287. 1547, Menší město Pražské. Bartoloměj Netolický. — Spuntování, jaké jest se od některých osob v království českém proti najjas. knížeti ... Ferdinandovi ... králi stalo.

Svazek kvartový, a—qqqq ll. — Desky dřevěné.

288. [Praha.] — Acta aller Handlungen, so sich zwischen dem Ferdinanden, Römischen, Hungerischen und Behamischen etc. Kunig etc. und etlichen Personen aus dem Herrn-, Ritter- und Burgerstandt der Cron Behaim des vergangenen 1547. Jars verloffen. — Aus behemischer in deutsche Sprach transferiert und gedruckt.

Svazek kvartový, neúplný (až do Hhhh III). — Desky dřevěné potažené koží.

289. [Kolem r. 1490, Brno.] — Liber sententiarum Brunnensium. — Kniha nálezů brněnských konšelů.

Vytištěn na pergameně, svazek foliový, fol. II—CLXVI (a II—x b) a jeden list s rejstříkem. — Dřevěné desky potažené koží. Pochází z knihovny Wolfganga rytíře Mannera. — Viz tabulku XV.

290. 1499, Brno. — Psalterium secundum ritum ac consuetudinem chori ecclesie Olomucensis.

Svazek foliový. 83 listů. — Dřevěné desky potažené koží. — Mnoho psaných doplňků a poznámek. — Na konci pergamenový list s notářským instrumentem z r. 1487. — Pochází z knihovny kathedrály olomoucké.

291. 1564, [Ivančice.] — Jana Blahoslava Nový zákon z řečtiny přeložený do češtiny.

Svazek oktávový, 325 listů a rejstřík. — Desky dřevěné. — List titulní, konec a jiné listy vytrženy.

292. 1576, Kralice. — Písně duchovní evangelické.

Svazek foliový, 800 stran a rejstřík. — Desky dřevěné potažené koží.

293. 1579, Kralice. — Šestidílná biblí kralická (1579—1593). Díl první.

Svazek kvartový, 325 listů. — Desky dřevěné potažené koží se slepým tiskem. — Vazby jednotlivých dílů našeho exempláře šestidílky jsou rozličné.

294. 1579, Kralice. — Žaltář Davida svatého.

Svazek oktávový, 417 stran a rejstřík. — Desky dřevěné potažené koží se slepým tiskem.

295. 1580, Kralice. — Agenda aneb způsob oddávání k stavu manželskému. K tomu se pojí:

1. Služba křtu svatého.
2. Modlitby v suché dny.
3. Modlitby podle rozličných příčin.

Svazek oktávový, mnoho stránek prázdných a popsaných. — Desky dřevěné potažené koží.

296. 1581, Kralice. — Žaltář Davidův.

Svazek oktávový, 408 stran a rejstřík. — Porouchané desky dřevěné potažené koží.

297. 1584, Kralice. — Napomenutí učiněné všechněm věrným ve všech stavích a po všech sbořích v jednotě.

Svazek oktávový, A I—K VIII. Moderní vazba.

298. 1585, Kralice. — Naučení mládencům k službě Krysta a církvi jeho se oddávajícím v Jednotě bratrské.

V 12°, 182 stran. — Desky ze svinské kůže se slepým tiskem.

299. 1596, Kralice. — Nový zákon. Z druhého vydání šestidílky z r. 1596.

Svazek oktávový v kůži, A I—B bb VIII (299 stran) a rejstřík. Zlatá ořízka.

300. 1613, Kralice. — Třetí vydání šestidílky v jednom svazku.

Svazek foliový, 1200 stran. — Desky dřevěné potažené koží se slepým tiskem.

301. 21 korrekturních listů ke kralickému kancionálu.

302. 1533, Lulč, Kašpar Prostějovský. — Ukázání v dvojí stránce. Přípojky:

1. Spis z písem svatých sebraný (1534).
2. Knížka nová velmi utěšená o vzdělání svědomí dobrého . . . od Kašpara Schweinkfelda vydaná, z řeči německé na česku přeložená od Viléma Kuny z Kunštátu (1540, Olomouc, Jan Olivetský z Heřmaní).
3. Kterak falešné prokroky každý poznati může. Kázaní v Mindě ve Vestfalí učiněné skrz doktora Urbana Regia (1540).

Svazek oktávový, A—ss IV, A—Q IV, A—Q IV, A—N III. — Desky dřevěné potažené koží.

303. 1558, Meziříčí nad Oslavou, Štěpán Šefránek. — Šebestian Kastalion: Rozmlouvání společného z písem svatých o věcech skutečně sběhlých z starého i nového zákona sebraných od Šebestiana Kastalia řečí latinskou sepsaná a nyní v nově v českou řeč přeložená. Knihy čtvery. Z latiny přeloženo od kněze Mikuláše Penthamera Ledeckého.

Svazek oktávový, 200 listů. — Desky dřevěné zpola potažené koží.

304. 1533, Náměšť n./O., Petr Gzel z Prahy. — Nový testament. Item zjevení Jana theologa, ježto v řeči české nikda prve tak správně vytištěno není.

Svazek oktávový. Desky dřevěné potažené koží. — Začátek chybí.

305. 1526—27, Mikulov, Simprecht Sorg, zvaný Froschauer. — Dvanáct traktátů Baltazara Hubmeyera a jeden traktát Osvalda Glaidta (v jazyce německém).

Svazek kvartový. Desky dřevěné potažené koží se slepým tiskem. Na titulním listě: Thobias Glaydt gehert dies Buech.

306. 1501, Olomouc, Konrád Baumgarthen. — Opus perutile sermonum in defensionem sancte Romane ecclesie adversus Waldenses hereticos.

Svazek foliový, fol. II—CXXVIII. Desky dřevěné. — Pochází z knihovny kathedrály olomoucké; na str. II. čteme: Ex libris Melchioris Pyrnesii a Pyrn, anno 1591.

307. 1502, Olomouc, Konrád Baumgarthen. — Henricus Institor. Sermones apostolice sedis contra heresim Waldensium marchionatum Moravie regni Bohemie occupantium.

Svazek foliový, a II—z III. — Dřevěné desky papírem přelepené. Četné poznámky, jež napsal „Sinapinus Moravus concionator Bemorum".

308. 1559, Olomouc, Jan Günther. — Sepsání o zelinách a medicinách. — Přípojek: Spis o nemocech morných mistra Jana Černého (1559, Olomouc, Jan Milichtaler).

Svazek oktávový, I—g VII, A II—M III. — Desky kožené. Titul a index doplněny rukopisem. — Začátek schází.

309. 1577, Olomouc, Frydrych Milichtaler. — Nákladem slovutných pánův purgmistra a rady města Roudnice. — Vavřinec Rvačovský, Knihy zlaté.

Svazek oktávový, A II—B X, A—Ee III. Desky dřevěné, potažené koží se slepým tiskem.

310. 1584, Olomouc, Frydrych Milichtaler. — Kniha lékařská.

Svazek foliový, A III—Ee VIII. Desky a první listy chybějí.

311. 1593, Olomouc, Dědicové Milichtallerovi. — Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo slavného markrabství moravského.

Svazek foliový, 447 listů. — Desky dřevěné potažené koží se slepým tiskem. — Ex libris Jana Vratislava Monseho.

312. 1596, Olomouc, Dědicové Frydrycha Milichtalera. — Kancionál český.

Svazek kvartový, A—qq III. — Dřevěné desky potažené koží. — Několik listů schází.

313. 1597, Olomouc, Jiří Handel. — Poemata in sacras primitias Francisci a Dietrichstain.

Sešit kvartový, 8 listů. Desky lepenkové.

314. 1547, Prostějov. — Vejstraha doktora Martina Luthera k svým milým Němcóm. — K tomu se pojí rozličná jiná pojednání.

Svazek kvartový, a—k II. Svazek dřevěný potažený černou koží.

315. 1549, Prostějov, Jan Günther. — Kázaní patnacterá o přesvaté mši, v Augšpurku na říšském sněmu 1568 kázaná skrze Michaela biskupa Sidonienského, mohutského sufragána.

Svazek kvartový, II—XV. — Desky scházejí.

316. 1552, Prostějov, Jan Günther. — Jan Dubravius, biskup Olomoucký, Historia regni Bohemiae.

Svazek foliový, 208 listů. Vázaný v popsaném pergameně.

Vitrina XV. (1. polovice): Tištěná zemská zřízení a usnesení. — Letáky.

317. Zřízení zemské ode všech stavův markrabství moravského, přijaté a schválené na sněmu obecným v městě Olomouci, r. 1516. — Tištěno v Litomyšli Pavlem Olivetským z Olivétu.

Sešit kvartový, 24 listů. — Předchází rukopis „Knihy Tovačovské" z r. 1511; následuje zřízení zemské krále Vladislava pro království české z r. 1500.

318. Zřízení markrabství moravského o soudu zemském, kteréž jest učiněno ve Znojmě l. 1535. — Tištěno v Lulči Kašparem Prostějovským.

Svazek oktávový, 155 stran. — Desky kožené.

319. Práva a zřízení markrabství moravského v nově nařízené a imprimované L. P. 1545. — Tištěno v Olomouci Janem Olivetským z Olivétu.

Svazek kvartový, 143 listů a rejstřík na 7 listech. — Vazba lepenková.

320. Zřízení zemské, kteréž se předešle v Znojmě stalo s povolením J. Mil. Cís. a z poručení všech čtyř stavuov markrabství moravského, znovu tištěné L. P. 1562. — Tištěno v Olomouci u Jana Günthera.

Svazek kvartový, A 1—I. i III. — Desky kožené se slepým tiskem.

321. Zřízení zemské markrabství moravského s povolením J. Mil. Cís. etc. a z poručení všech čtyr pánův stavův znovu vytištěné l. P. 1604. — Tištěno v Olomouci u Jiřího Handle.

Svazek kvartový, 147 stran a rejstřík na 8 listech. — Obal pergamenový barvy zelené.

322. Obnovené zřízení zemské z r. 1628 s titulem: „Der Röm. Kais. auch zu Hungarn und Boeheimb etc. Königl. Majestät Ferdinandi II. Verneuerte Landesordnung deroselben Erb-Marggraffthumb Mähren". — Tiskem Jana Frant. Svobody v Brně a nákladem Jiřího Lehmanna, knihkupce v zemském domě, l. 1724.

Svazek kvartový, 255 listů a rejstřík. — Desky kožené.

323. 1628, dubna 28., Praha. — Císař Ferdinand II. vypisuje sněm moravský na den 7. května 1628 do Znojma, aby stavové holdovali Ferdinandovi III. jako králi českému.

Papírový list, pečeť přitisknuta, vlastnoruční podpis císaře.

324. 1764, srpna 11., Vídeň. — Císařovna Marie Terezie vypisuje sněm moravský na den 18. října 1764 do Brna. — V českém a německém znění.

Papírový list, pečeť přitisknuta.

325. Usnesení sněmovní a artikule z r. 1540. — **Nejstarší exemplář tištěných sněmovních artikulů v zemském archivu.**

Sešit kvartový, neúplný a velmi poškozený. Na poslední stránce značka tiskaře „Allexander".

326. Usnesení sněmovní a artikule z r. 1544.

Poškozený sešit kvartový, obsahující 8 listů.

327. Usnesení sněmovní a artikule z r. 1567.

Poškozený sešit kvartový, obsahující 8 listů.

328. Artikule sněmovní z r. 1628 v německém jazyku. — Tiskem Kryštofa Haugenhoffera v Mikulově.

Svazek kvartový, 9 stran. — Předcházejí artikule sněmovní z r. 1612, 1619 a 1620 v českém znění, vytištěné v Olomouci a v Brně.

329. Snešení pánův stavův margkrabství moravského při tom v městě Brně . . . léta tohoto 1668. skončeným obecním sněmě. — V jazyku českém i německém. — Tiskem Víta Jindřicha Ettele v Olomouci.

330. Snešení všech čtyr pánův stavův margkrabství moravského při nynějším v královském městě Brně . . . tohoto 1700. léta skončeným obecním sněmě. — V jazyku českém i německém. Tiskem Františka Ignáce Synapiho v Brně l. 1700.

331. „Závěrka sněmu zemského o požádání daní v markrabství moravském pro zpravovní rok 1848." -- V jazyku českém i německém.

332. Leták o popravě dvou vrahů v Ivančicích s titulem: „Erschröckliche Zeitung von zweien Mördern, mit Namen Martin Farkass und Paul Wasansky, welche in die hundert und vier und zweinzig Mörd gethan und in disem 1570. Jar den 1. Martii sind gerichtet worden zu Eybetschitz im Lande zu Märhern, zwo Meil wegs von Brünn gelegen". Tiskem Michala Mangera v Augšpurku.

333. Výpis z majestátu pro evangelické stavy ve Slezsku s titulem: „Extract aus dem von der Röm. kay. Maj. etc. als Könige in Böhmen etc. den Evangelischen Land Ständen in der Schlesien allergnädigst erteilten Majestätbrief". — Vytištěn r. 1610.

334. Stížnosti evangelických stavů moravských s titulem: „Der Evangelischen Herren Stände im Marggraffthumb Mähren bei jüngst den 15. Decembris 1618 Jahres zu Brin gehaltenen Landtage vorfaste und abgegebene Religions-Gravamina und Drangseligkeiten, so sie bishero erdulden müssen. — Und hierauf von denen Sub Una Herren Ständen vermeintliche Antwort".

335. Různé historky s titulem: „Unterschiedliche gedenkwürdige Geschichten, Schlachten und Scharmützel, so sich in kurzer Zeit im Königreich Böheimb und Marggrafthumb Mährern glaubwürdig begeben und zugetragen". — Vytištěn v Praze r. 1619.

336. O vítězství Tiefenbachově nad hrabětem Dampierem s titulem: „Mährerisch Fegfeuer, . . . oder Historische Erzehlung der gnaden- und siegreichen Victori, welche die Göttliche Mayestät den Mährischen evangelichen Ständen durch den Herrn von Tieffenbach wider den spanischen Obristen Graf Tampier den 26. Julii alten oder 5. August neuen Calenders gnedigst verliehen und geben hat . . .“. — Tiskem Vavřince Emmericha v Praze r. 1619.

337. O volbě císaře Ferdinanda II. s titulem: „Des heiligen Haffeners und der himlischen Angelschnur Auszug. — Verkündigung der zu Frankfurt den 28. Augusti des 1619. Jahrs glücklich abgegangenen Wahl zum Römischen Kayserthumb des . . . Fürsten und Herren Ferdinandi II. . . . gehalten zu Wien . . . bei S. Stephan von Ihr hochfürstl. Gnaden Herrn Cardinal von Dietrichstein etc., Bischoff zu Olmütz“. – Tiskem Wolfganga Schumppena ve Vídni . . . 1620.

338. Leták o Zimním králi s titulem: „Palatini Khönigreich in der Fasten. — Erstlich gedruckt zu Antorff, . . . 1621“.

339. O zavraždění vévody frydlantského s titulem: „Relation aus Parnasso über die einkommene Advisen der mörderischen Gewaltthat und Meuchelmords verübt an Kais. Mait. Generalissimo Herzogen von Friedland. Getruckt im Jahr Christi 1634“.

Vitrina XV. (2. polovice): Patenty (Listy otevřené).

340. 1577, dubna 25., Praha. — Otevřený list císaře Rudolfa II. proti vývozu dobré mince.

Papírový list. pečeť přitisknuta, vlastnoruční podpis.

341. 1618, červen 9., Praha. — Otevřený list stavů království českého, týkající se vypovězení Jesuitů z Čech.

Poškozený list papírový; ohlášené pečetě byly asi utrženy.

342. 1621, září 7., Brno. — Kardinál kníže z Dietrichsteina vyhlašuje patent císaře Ferdinanda II., daný ve Vídni dne 3. května 1621, kterým se udílí generální pardon vojínům, jež najali moravští stavové a kteří se súčastnili rebelie.

Papírový list s přitisknutou pečetí a vlastnoručním podpisem Dietrichsteinovým. — Otiskl d'Elvert ve „Schriften der hist. stat. Sektion“, sv. 22. str. 568.

343. 1625, května 2., Mikulov. — Kardinál kníže Dietrichstein jako gubernátor markrabství moravského vyhlašuje mincovní patent císaře Ferdinanda II., daný ve Vídni dne 20. března 1625.

Papírový list s vlastnoručním podpisem. — Otiskl d'Elvert ve „Schriften der hist stat. Sektion“, sv. 16, str. 435.

344. 1652, ledna 4., Vídeň. — Císaře Ferdinanda III. náboženský patent pro Doln Rakousy proti nekatolíkům.

Papírový list s přitisknutou pečetí a s vlastnoručním podpisem císařovým. — Otiskl d'Elvert ve „Schriften der hist. stat. Sektion". Bd. 22, str. 578.

345. 1723, března 23., Vídeň. — Patent císaře Karla VI. pro Moravu, týkající se zavedení tabákového monopolu.

Sešit papírový.

346. 1742, května 28., Vídeň. — Patent císařovny Marie Terezie v jazyku českém i německém, kterým se od všelikého člověčenství osvobozuje ten, kdo se na tři roky dá na vojnu (po třech letech kapitulačních).

List papírový se stopami hřebíků, kterými byl přibit. — Vlastnoruční podpis, pečeť přitisknuta.

347. 1783, listopadu 26., Vídeň. — Císař Josef II. zakazuje zvonění při bouřkách.

Arch papírový.

348. 1804, srpna 11., Vídeň. — Římský císař František II. patentem vyhlašuje, že se rozhodl přijmouti titul a důstojnost císaře rakouského. — Velký, prostřední a malý titul uvádí se jazykem českým, německým a latinským.

Papírový sešit o dvou sloupcích v jazyku německém i českém.

349. 1846, listopadu 11., Vídeň. — Císař Ferdinand I. vyhlašuje, že město Krakov bylo spojeno s korunou Rakouskou.

Papírový list o dvou sloupcích v jazyku německém i českém.

350. 1867, ledna 2., Vídeň. — Císařský patent, týkající se vyzvání k volbě do mimořádného shromáždění říšské rady zemskými sněmy.

Papírový list v jazyku německém i českém.

